

Науково-дослідна діяльність наукової бібліотеки Маріупольського державного університету

Матеріали І науково-методичного
семінару

29 листопада 2012 р.

Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний університет

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

**Науково-дослідна діяльність
наукової бібліотеки
Маріупольського державного
університету**

Матеріали І науково-методичного
семінару

29 листопада 2012 р.

Маріуполь
2013

ББК 91
УДК 012

Відповідальний за випуск: директор наукової
бібліотеки Маріупольського державного університету
Шакула А. П.

Комп'ютерна верстка: Дейниченко О. В.

*Рекомендовано до друку
науково-методичною радою наукової бібліотеки
Маріупольського державного університету
(протокол № від . .2013 р.).*

НЗ4   Науково-дослідна діяльність наукової
бібліотеки Маріупольського державного універ-
ситету : матеріали І науково-методичного семі-
нару. 29 листопада 2012 р. / ред. А. П. Шакула. –
Маріуполь : МДУ, 2013. – 153 с.

У виданні представлено матеріали і статті співробітників
наукової бібліотеки Маріупольського державного універси-
тету з науково-дослідної роботи за 2012 р.

Видання може стати в нагоді як співробітникам
бібліотек, так і всім, кого цікавить діяльність вузівської
бібліотеки.

ББК 91
УДК 012

ЗМІСТ

Вступ	5
РОЗДІЛ I. Сучасна бібліотека ВНЗ	7
Шакула А. П. Інформаційне забезпечення науково-дослідної діяльності університету (на прикладі роботи НБ МДУ)	7
Назарьева С. В. Научно-исследовательская деятельность. Теория и практика НБ МГУ	13
РОЗДІЛ II. Бібліотечні фонди	30
Ковтуненко Н. А. Анализ фонда НБ МГУ за 2011 год	30
Капканец Л. В. Анализ использования подсобных фондов читальных залов	39
Гельвих А. В. Фонд редких и ценных книг НБ МГУ	52
РОЗДІЛ III. Інформаційні технології	63
Дейниченко Е. В. Сайт библиотеки – руками библиотекарей. Из опыта создания сайта НБ МГУ	63
РОЗДІЛ IV. Інформаційно-бібліографічна діяльність	82
Ачко Л. А. Роль библиотеки вуза в формировании информационной культуры личности студента	82
Дейниченко О. В. Аналіз інформаційно- бібліографічних послуг бібліотеки (результати анкетування читачів НБ МДУ)	89

РОЗДІЛ V. Краєзнавство	126
Дейниченко О. В. Краєзнавчі дослідження як результат впливу поняття «вузівське краєзнавство» на краєзнавство бібліотечне (досвід НБ МДУ)	126
Дейниченко О. В. Огляд науково-дослідної краєзнавчої діяльності НБ МДУ	135

ВСТУП

Неодмінною складовою діяльності бібліотеки вищого навчального закладу є її науково-дослідна діяльність, яка спрямована на створення, впровадження та використання нових знань у всіх сферах бібліотечної науки та практики. Науково-дослідна діяльність дає міцний поштовх для подальшого інноваційного розвитку бібліотеки, що, в свою чергу, дозволяє більш якісно задовольняти навчальні, наукові, освітні, інформаційні потреби університету.

Дослідна діяльність притаманна всім структурним підрозділам наукової бібліотеки Маріупольського державного університету та надає можливість професійного та творчого розвитку її співробітникам. За останні роки визначилися основні напрями дослідної діяльності:

- вивчення складу, використання та оновлення фонду бібліотеки;
- характеристика та вивчення колекцій фонду рідкої та цінної книги;
- створення бібліографічних покажчиків;
- розвиток та використання інформаційно-бібліографічних ресурсів;
- дослідження інформаційних потреб користувачів бібліотеки;
- впровадження та використання інформаційних технологій;
- краєзнавство.

Результати досліджень дозволяють проводити інноваційні зміни, вирішувати задачі стратегічного планування діяльності бібліотеки та стають підґрунтям для наукових публікацій, докладів на науково-практичних конференціях, семінарах тощо. З метою активізації

науково-дослідної діяльності бібліотеки та апробації наукових робіт її співробітників було вирішено щорічно, починаючи з 2012 р., проводити науково-методичні семінари і на їх основі випускати збірники матеріалів «Науково-дослідна діяльність наукової бібліотеки Маріупольського державного університету».

В перший збірник «Науково-дослідна діяльність наукової бібліотеки Маріупольського державного університету. Матеріали I науково-методичного семінару» увійшли матеріали за дослідженнями з питань стану науково-дослідної діяльності бібліотеки, краєзнавства, формування і використання фонду бібліотеки, характеристики фонду рідких та цінних книг, інформаційного забезпечення діяльності університету, використання інформаційних технологій, виховання інформаційної культури студентів.

Структура збірника і розміщення матеріалів відповідає основним напрямкам роботи бібліотеки.

РОЗДІЛ І

СУЧАСНА БІБЛІОТЕКА ВНЗ

УДК 027.7(477.62-2)МДУ:001.89(043)

А. П. Шакула,
директор НБ МДУ

Інформаційне забезпечення науково-дослідної діяльності університету (на прикладі роботи НБ МДУ)

У статті на прикладі роботи наукової бібліотеки МДУ розглянуто основні питання інформаційного забезпечення наукової діяльності Маріупольського державного університету.

Ключові слова: наукова діяльність, науково-дослідна діяльність, наукова бібліотека, інформаційне забезпечення, інформаційне обслуговування, інформаційні ресурси.

Маріупольський державний університет нараховує ледь більше 20 років свого існування і є одним з наймолодших вищих навчальних закладів країни. З самого початку розбудови університету було закладено фундамент для формування та подальшого розвитку університетської науки. На цей час науково-дослідна діяльність університету проводиться за 4 пріоритетними тематичними напрямками: світове господарство та міжнародні економічні відносини, розвиток і впровадження новітніх технологій у неперервній професійній освіті, правові науки, розробка та впровадження новітніх технологій соціальних комунікацій.

Інформаційне забезпечення науково-дослідної роботи науково-педагогічного складу, аспірантів, співробіт-

ників, студентів університету є одним з основних напрямків діяльності наукової бібліотеки МДУ. Цей напрямок здійснюється за допомогою:

- організації друкованого та електронного наукового фонду відповідно до спеціальностей університету та напрямів його науково-дослідної діяльності;
- створення власних електронних інформаційних ресурсів та надання доступу до зовнішніх інформаційних ресурсів;
- надання інформаційно-бібліографічних послуг;
- сприяння інтеграції університетської науки у світовий інформаційний простір.

Наукова бібліотека університету є однією з найбільших бібліотек міста (понад 154 тис. примірників). Її фонд здатен задовольняти різноманітні наукові, навчальні, освітні, духовні та інформаційні потреби не тільки університету, а й зацікавлених мешканців Маріуполя. За рішенням вченої ради університету, пріоритетним напрямком комплектування фонду бібліотеки визначено комплектування його наукового фонду. Якщо раніше нові надходження наукової літератури становили лише 19% від загальної кількості надходжень, то зараз цей показник сягає 50%. Особлива увага приділяється поповненню наукового фонду бібліотеки працями викладачів як у друкованій, так і в електронній формі.

Завжди основним та оперативним джерелом інформації про стан та розвиток вітчизняної та світової науки були й залишаються наукові журнали. Але, у зв'язку з фінансовими труднощами, далеко не всі університетські бібліотеки можуть собі дозволити передплачувати традиційно сформоване ядро наукових журналів, вже не кажучи про передплату нових видань. Взагалі зараз не йдеться про активне формування бібліотекою своїх друкованих фондів, як книжних, так і періодичних видань. Якість та оперативність забезпечення наукових,

навчальних процесів університету в значній мірі залежить від власних електронних інформаційних ресурсів бібліотеки та від її спроможності надати доступ до зовнішніх інформаційних ресурсів.

Загальний обсяг власних електронних ресурсів бібліотеки становить понад 111 тисяч записів та складається з:

- електронного каталогу, електронної картотеки статей і баз даних;
- повнотекстової бази даних (електронної бібліотеки);
- бібліографічних покажчиків, методичних посібників та інших електронних видань, які підготовлені працівниками бібліотеки;
- сайту бібліотеки.

Формування своїх власних електронних ресурсів бібліотека розпочала у 2000 році з організації Електронного каталогу всіх нових надходжень літератури на основі інформаційно-бібліотечної програми ІРБІС-32. У 2006 році було прийнято рішення про планову ретроконверсію фонду бібліотеки, і на цей час Електронний каталог містить більше 70% записів її активного фонду. Здійснювати пошук можна за всіма основними елементами бібліографічного опису (автором, назвою, роком видання), характером документа, ключовими словами, індексом ББК. Серед інших власних електронних ресурсів, які активно використовуються користувачами у задоволенні своїх наукових та навчальних потреб, слід назвати повнотекстову базу даних «Електронна бібліотека» і такі бази, як «Електронна картотека статей», «Публікації про МДУ», «Праці вчених МДУ». На підґрунті двох останніх баз даних здійснюється робота з організації серій електронних бібліографічних покажчиків «Публікації кафедр МДУ», «Праці вчених МДУ».

Дієвою формою інформування є сайт бібліотеки (<http://libr-margu.narod.ru/>), який у значній мірі орієнтовано на науковців університету та на студентів, які тільки розпочинають свою наукову діяльність. Ознайомившись з розділом «На допомогу науковцю», можна отримати інформацію з вимог до оформлення наукових робіт, прикладами бібліографічного опису для оформлення переліку літератури до студентських наукових робіт, методикою науково-дослідної роботи, основними наукометричними показниками та шляхами їх підвищення, оглядом найвідоміших вітчизняних реферативних баз даних (Україніка наукова) та світових (ISI, SCI, Scopus, SSCI, Index Copernicus, РІНЦ та інш.), вимог до присвоєння ISBN та ISSN, реєстрації видання та захисту авторських прав.

Всі користувачі бібліотеки мають змогу користуватися безкоштовним Інтернетом. Бібліотека, в свою чергу, надає доступ до зовнішніх електронних ресурсів, таких як «Портал наукової періодики» Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, «Научная электронная библиотека e-libraги.ru», електронні наукові ресурси іноземних бібліотек та ін. Крім того, інформаційному забезпеченню науково-дослідної діяльності університету сприяють безкоштовні тестові доступи до світових баз даних, які надає бібліотека: Polpred.com, EBSKO, East View, BiblioRossica, Euromonitor International, Znani-um.com, Integrum Profi, Human Relations Area Files.

Інформаційне забезпечення науково-дослідної діяльності університету здійснюється також за допомогою диференційного інформаційно-бібліографічного обслуговування, як групового, так й індивідуального в системі ВРІ. Всі кафедри університету отримують інформацію за темою «Науково-дослідна діяльність: питання організації, методології, правового регулювання»; також щомісячно в

електронному режимі здійснюється інформування про нові надходження до фонду бібліотеки літератури за спеціальностями. Індивідуальне бібліографічне інформування в системі ВРІ дозволяє підтримувати постійний зворотний зв'язок зі своїми абонентами та забезпечувати їх документами за темами: «Фразеологія слав'янських мов», «Формування готовності майбутніх вихователів ДНЗ до здійснення морального виховання дошкільників», «Вікові особливості дітей та підлітків, вікові кризи», «Професійна підготовка вчителів у Республіці Кіпр». Постійно здійснюється оперативне бібліографічне інформування науковців та студентської молоді, що займаються науковими дослідженнями (напр., за темами «Транскордонне співробітництво», «Філософія суспільства», «Органічна теорія походження держави», «Адміністративно-правовий статус громадських організацій», «Лінгвістичний статус концепту», «Психолінгвістика», «Основні складові європейської моделі інтеграції», «Англіцизми в сучасній українській мові» та багато ін.).

Фахівцями інформаційно-бібліографічного відділу традиційно надаються шифри УДК на статті науковців та студентської молоді університету, а також здійснюється інформаційний супровід університетських та кафедральних науково-практичних конференцій, семінарів, тощо.

З'явилися і нові напрямки у роботі бібліотеки, що пов'язані з науковою діяльністю університету. Фахівцями інформаційно-бібліографічного відділу, відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення було підготовлено алгоритм і рекомендації з оформлення у програмі MS Word п'яти серій «Вісника Маріупольського державного університету» та інших наукових видань університету. У співробітництві з відповідальними секретарями усіх серій видання було проведено роботу з включення «Вісника Маріупольського державного універси-

тету» до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus (Польща) і розпочата робота з його включення до наукометричної бази РІНЦ (Росія). Бібліотекою здійснюється відстеження імпакт-факторів та індексів цитування вчених університету за статтями, які були опубліковані у різних серіях «Вісника Маріупольського державного університету».

Таким чином, бібліотекою проводиться значна робота по інформаційному забезпеченню науково-дослідної діяльності університету, але цього недостатньо. Зараз багато бібліотек вищої школи країни в інформаційному забезпеченні наукової діяльності свого закладу орієнтуються тільки на власні інформаційні ресурси та на ресурси Інтернету. Це дуже суттєво обмежує інформаційний потенціал бібліотек і, як наслідок, відбивається на якості та повноті інформаційного забезпечення науки вищого навчального закладу. Один з дієвих способів рішення цієї проблеми бачиться у формуванні бібліотеками єдиного освітнього, наукового простору шляхом інтеграції своїх інформаційних ресурсів. Як приклад діяльності бібліотек у цьому напрямку можна привести перспективний міжнародний проект «Електронна бібліотека: Центр знань в університетах України», до якого наукова бібліотека МДУ планує долучитися.

Список використаної літератури

1. Берьозіна Н. Інформаційне забезпечення науки (досвід ЦНБ НАН Білорусі) / Н. Берьозіна // Бібліотечний вісник. – 2000. – № 5. – С. 12–13.
2. Вилегжаніна Т. Кооперація бібліотек: проблеми і переваги / Т. Вилегжаніна // Бібліотечна планета. – 2006. – № 1. – С. 4–6.

3. Дрозд О. Корпоративная каталогизация и формирование общего электронного ресурса / О. Дрозд, В. Мыхлик // Бібліотечний вісник. – 2011. – № 5. – С. 26–29.
4. Кожевникова Е. С. Информационное обеспечение Интернет-ресурсами учебного процесса и научных исследований вуза (правовой аспект) / Е. С. Кожевникова // Научные и технические библиотеки. – 2007. – № 4. – С. 45–56.
5. Лобузіна К. В. Створення інтегрованого бібліотечного простору: основні проблеми та шляхи вирішення / К. В. Лобузіна // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 2. – С. 34–41.
6. Немошкаленко В. Інформаційне забезпечення української науки / В. Немошкаленко // Бібліотечний вісник. – 2001. – № 1. – С. 6–8.
7. Осетрова О. В. Организация информационно-библиотечного обеспечения научных исследований ученых-медиков : дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03. – Самара, 2002. – 216 с. – Режим доступа: <http://www.disserr.com/contents/58901.html>

УДК 027.7.001.5(477.62-2)МДУ

С. В. Назарьева,

заместитель директора НБ МГУ

Научно-исследовательская деятельность: Теория и практика НБ МГУ

В статье описаны функции, направления, формы и методы научно-исследовательской деятельности научных библиотек вузов, в т.ч. научной библиотеки МГУ. Обращено внимание на работу научно-методического совета НБ МГУ.

Ключевые слова: научно-методический совет библиотеки (НМС), научно-исследовательская деятельность (НИД).

Качество образования и обучения напрямую связано с развитием науки в целом и развитием научной деятельности в библиотеке в частности, поскольку только качественная библиотека может обеспечить научный процесс в университете.

Данная статья посвящена проблеме реализации научно-исследовательской деятельности в библиотеках вузов. Целью данного исследования является совершенствование НИД в НБ МГУ. В ходе исследования были решены следующие задачи:

- 1) изучены основные функции, направления и методы научно-исследовательской деятельности научных библиотек Украины, России и Белоруссии;
- 2) проанализирован опыт научно-исследовательской работы НБ МГУ;
- 3) проанализирована организация работы научно-методического совета библиотеки;
- 4) намечены перспективные направления НИД в НБ МГУ.

НИД В СОВРЕМЕННОЙ БИБЛИОТЕКЕ направлена на:

- поиск инновационной модели развития библиотеки;
- разработку методологических подходов к библиотечному ведению, библиографоведению, книговедению;
- создание механизма своевременного реагирования на изменения в библиотечно-информационной сфере;
- укрепление интеграционных внутрибиблиотечных, отраслевых и межведомственных связей.

Целью НИД является совершенствование практической деятельности библиотек и библиотечного образования путем осмысления проблем, приобретения суммы зна-

ний и установления тесных связей между наукой, образованием и практикой.

Задачи НИД в библиотеке:

- 1) выявление передового опыта и инноваций в библиотечном деле, изучение и осуществление их экспериментальной проверки, внедрение в практику работы библиотеки;
- 2) разработка и организация новых моделей библиотечного обслуживания;
- 3) участие в корпоративных исследованиях по актуальным проблемам библиотечной деятельности.

Научно-исследовательская деятельность является одним из приоритетных направлений НБ МГУ. Новый статус библиотеки определил не только цель, задачи и методы работы, но и основные направления научно-исследовательской деятельности коллектива, суть которых – повышение научного уровня методической, информационной, библиографической деятельности, организации научно-исследовательской работы в области книговедения, библиотековедения, краеведения. Исследовательская работа в библиотеке велась по нескольким направлениям: формировался научный подход к комплектованию книжных фондов, исследованию читательского спроса, информационного обслуживания и т.д. Для систематизации и обобщения НИР библиотеки мы вводим в практику ежегодный научно-практический семинар по вопросам НИД в НБ МГУ как своеобразный отчет сотрудников о проделанной научно-исследовательской работе или отдельном ее этапе.

Организацией и координацией научной и методической деятельности, разработкой единых решений, повышением эффективности и качества работы в НБ МГУ занимается **Научно-методический совет**. В состав совета входят руководители и ведущие специалисты каждого отдела.

Научно-методический совет НБ МГУ в координации со всеми структурными подразделениями библиотеки обеспечивает реализацию **функций НИД**:

- 1) исследовательской;
- 2) информативно-аналитической;
- 3) социальной;
- 4) управленческой;
- 5) консультативно-методической;
- 6) образовательной.

Исследовательская функция реализуется при проведении исследований по актуальной тематике (на примере библиотек Украины и НБ МГУ):

- изучение истории библиотеки.

Тема предполагает исследование архивных материалов по истории университета, создание БД персоналий сотрудников, биографий меценатов, статей о фондах, коллекциях, изданиях библиотеки и т.д. Воссоздание истории НБ МГУ – пока еще не раскрытый для нашей библиотеки большой пласт научных изысканий;

- проведение мониторинга современной библиотеки; изучение различных моделей библиотек.

Проблемы, которые рассматриваются в данных исследованиях, разнообразны, например: оптимальная структура библиотеки; новые методы управления и культура библиотеки; библиотека и ее общественные связи и т.д.

Примером современной структуры инновационной модели библиотеки является библиотека-медиа-тека, а положение о создании таких библиотек уже рекомендовано в Белоруссии для минских учреждений образования.

В этом плане очень эффективной является работа групп – дискуссии, фокус-группы с участием библиотечных специалистов разных профилей и направлений

деятельности. Мониторинг библиотечной сферы помогает увидеть динамику отдельных тенденций и определить эффект библиотечных нововведений, чтобы в дальнейшем оценить результаты работы библиотеки, ее роль в формировании информационной среды, направленной на накопление, обработку и распространение информации. Данная методика позволяет выявить проблемы в организации и управлении, которые не всегда заметны в библиотечной работе;

- изучение кадрового состава.

Подобные исследования предполагают создание портрета библиотекаря, разработку механизма стимулирования профессиональной карьеры молодого библиотекаря, системы непрерывного библиотечного образования и др., а также изучение адаптации библиотеки к преобразованиям, внедрению новых технологий. Чаще всего для изучения межличностных отношений в коллективе используют анкетирование, в т.ч. социометрическое.

Данной теме в НБ МГУ были посвящены два исследования «Информационная компетентность библиотекаря» (библиотека МГГУ), «Моя профессия – библиотекарь» (по заказу НБ ДонНУ);

- анализ библиотечной деятельности (по направлениям).

Диагностика социокультурной ситуации, анализ и оценка внутрибиблиотечной обстановки, выявление «узких» и «слабых» мест библиотечной деятельности, изучение мнения читателей и библиотекарей о библиотеке и ее работе помогает библиотеке определять стратегию и осуществлять свои многочисленные функции. Так, проведение исследования «Культурно-массовая работа в библиотеке МГУ» помогло скорректировать работу сектора. Кроме того, очень информативен для планирования работы анализ статистики данных;

- совершенствование библиотечного обслуживания пользователей; изучение номенклатуры библиотечных продуктов и услуг; анализ перспективы развития дополнительных (платных) и традиционных услуг.

Исследования данной проблемы способствуют улучшению качества обслуживания, привлечению новых читателей, и в конечном итоге – созданию оптимально организованного, всемерно открытого доступа к получению информации в библиотеке. В контексте общей проблемы изучаются конкретные вопросы, например, новые формы и виды библиотечного обслуживания; платные библиотечные и информационные услуги; взаимоотношения библиотекаря и читателя; организация профилированного обслуживания различных категорий читателей; внедрение новых технологий и т.д.;

- изучение чтения и информационных потребностей посетителей, информационной культуры пользователей, рекламно-информационного обеспечения процессов информатизации.

Организация такого рода исследований осуществляется в рамках проведения опроса, например, «Информационно-библиографические услуги библиотеки МГУ» (2011 г). При необходимости проводится анкетирование не только читателей библиотеки, но и той части населения, которая предпочитает пользоваться другими информационными учреждениями. Это позволяет определить причины, по которым читатели не выбирают библиотеку в качестве информационного источника, выявить новые информационные приоритеты, которые необходимо учитывать при комплектовании библиотечных фондов и организации различных форм обслуживания т.д. Сотрудники проводят мониторинги информационных ресурсов, в том числе

Интернета, выстраивают рейтинги для определения лучшей книги года или лидеров читательского спроса;

- изучение влияния библиотек на качество образования.

Поиск эффективных методов информационного обеспечения научного и учебно-воспитательного процессов. Библиотека должна стать основным информационным ресурсом образовательного процесса, посредником между информационным потоком и пользователем, а в итоге – гарантом качества образования. Например, НБ МГУ участвовала в исследовании «Болонский процесс и библиотека ВУЗа» (2010 г., ДонНУ);

- исследование проблем автоматизации библиотечных процессов – новое для нас направление;
- обследование состояния документальных фондов, условий их организации и хранения; источники и полнота комплектования; формирование и использование библиотечных фондов; исследования развития библиотечных ресурсов.

Целевая направленность данных исследований и их результатов связана с повышением качества комплектования и совершенствованием видовой, содержательной и тематической структуры фондов библиотек, с приведением ее в соответствие с реальными и потенциальными запросами, интересами и потребностями читателей. Большое значение имеют исследования вопросов полноты комплектования фондов.

О статистическом анализе фонда ОКиНОД ежегодно отчитывается на заседаниях НМС. Стали традиционными исследования по изучению интенсивности использования книжных фондов. Систематически изучается читательский спрос на различные виды книжной продукции, сегмент журнального фонда сектора периодических изданий и др. В течение нескольких послед-

них лет НБ уделяла серьезное внимание обследованию подсобных фондов. Были проанализированы книговыдача методических указаний на абонементе, периодических изданий в читальных залах. Ежегодно по плану читальные залы проводят анализ использования отраслевых отделов подсобных фондов. Одно из основных направлений научной деятельности отделов библиотеки – изучение фондов, в частности, на предмет выделения ФРЦК и его научного описания. На протяжении всей истории существования ФРЦК сотрудники НБ проводили книговедческие исследования, изучали книгу в пространстве культуры; пытались проследить пути попадания в библиотеку тех или иных редких и ценных экземпляров. В составе фондов библиотеки оказалось несколько уникальных и ценных частных коллекций, подаренных библиотеке их владельцами.

Для научных исследований могут использоваться разные **методы**:

- обследование;
- анкетирование (опрос);
- анализ;
- проектный;
- статистика данных;
- научное описание;
- ранжирование (рейтинг);
- эксперимент;
- фокус-группа и т.д.

Каждый из методов имеет свои преимущества и недостатки. Для проведения качественного исследования можно использовать разные методы в комплексе.

Информационно-аналитическая функция:

- отслеживание тенденций и направлений развития библиотек Украины и зарубежных стран, распространение передового опыта других библиотек;

- оперативная научно-информационная поддержка развития основных направлений деятельности НБ МГУ и научной деятельности МГУ.

Цель научно-информационной работы – обеспечить доступ пользователей к информации и знаниям, прежде всего, на основе раскрытия фондов НБ, изучения и анализа информационных ресурсов. Важным направлением научной работы коллектива является поиск эффективных форм усовершенствования научно-библиографической деятельности, информационной поддержки научных исследований преподавателей, магистрантов, аспирантов, кандидатов и докторов наук с использованием сетевых технологий.

Ежегодно в планах библиотеки по научно-исследовательской работе фигурирует издание библиографических указателей разной направленности. Осуществляется развитие и пополнение библиографических, полнотекстовых баз данных.

Социальная функция:

- применение социологических методов для выявления и описания механизмов функционирования библиотеки с целью повышения эффективности ее деятельности.

Традиционной и наиболее распространенной формой НИР в библиотеках остаются социологические исследования, которые помогают наладить обратную связь с читателями, определить место библиотеки в условиях информатизации, потребность читателей в библиотечных услугах и т.д. Этот вид исследований приобретает все большую популярность, так как дает возможность получить практически мгновенную картину исследованных процессов и определить их динамику. Тематика исследований в библиотеке может быть разнообразнейшая (см. Исследовательская функция), но работа над ними всегда состоит из 4 этапов:

- 1) подготовка исследования;
- 2) сбор первичной социологической информации;
- 3) обработка собранной информации;
- 4) анализ полученной информации, подведение итогов исследования и разработка соответствующих выводов и рекомендаций.

К сожалению, проводимые нашими библиотеками исследования носят зачастую разовый, фрагментарный характер. Результаты анкетирования, опросов, аналитические материалы, за редким исключением, остаются достоянием одной библиотеки. Материалы не публикуются ни в периодической печати, ни в сборниках.

Управленческая функция:

- разработка управленческих документов, регламентирующих научно-исследовательскую деятельность;
- разработка проблематики, проектов и программ.

Работа направлена на разработку общих и частных стратегий библиотек, прогнозирование их развития. Для этого направления характерна программно-целевая деятельность: изучение ресурсного потенциала библиотек, определение направлений его адаптации к современным социально-экономическим условиям, определение направлений и перспектив развития. Программно-целевое планирование является ведущим методом проектирования деятельности НБ МГУ. Результатом этого блока работы стали Концепция информатизации библиотеки МГУ, Концепция ретроконверсии библиотечных фондов, Концепция развития библиотеки МГУ на 2008–2012 гг., Программа сохранности фондов на 2011–2015 гг., Стратегический план развития библиотеки МГУ;

- участие в обеспечении технологического сопровождения управленческих решений; создание вспомогательных

документов (рекомендаций, инструкций, методических указаний, местных стандартов и др.).

НМС начал свою работу в 2005 г., и каждый год проводилось от 4 до 8 заседаний. На 1 января 2013 г. НМС НБ МГУ утверждено 111 документов (программы, стратегические планы, концепции, положения, инструкции, в т.ч. технологические, методики, анализы, мониторинг и др.) по разным направлениям деятельности;

- координация НИР НБ МГУ с другими библиотеками, участие в создании сводного ежегодного плана НИР по Украине.

Наша библиотека участвует в создании Сводных планов Донецкого зонального методобъединения и государственной научно-педагогической библиотеки им. В. А. Сухомлинского НАПНУ;

- осуществление контроля за выполнением плана НИР, ходом его реализации.

Консультационно-методическая функция:

- обеспечение фактографической информацией по направлениям современной библиотечной теории и практики;
- оказание консультативной и методической помощи структурным подразделениям в подготовке, организации и проведении НИР, внедрении результатов исследований.

Определяющей в методической деятельности НМС является научно-аналитическая деятельность. Безусловно, аналитическая функция всегда была присуща методической работе, но в современных условиях она приобрела несколько иной оттенок, а именно, – анализ ради прогнозирования изменений. Это позволяет не только определить тенденции развития НБ, но и спрогнозировать будущие перемены.

Научно-методическая и консультационная помощь осуществляется посредством организации стажировок, поведения семинаров и практических занятий, обзоров профессиональной литературы.

На сегодняшний день наблюдается значительное ослабление авторитарных черт управления со стороны региональных и всеукраинских научно-методических центров, особенно это касается библиотек ВУЗов III–IV уровней аккредитации. Главным стало внедрение инноваций, поддержка конструктивных инициатив сотрудников на местах.

В соответствии с планом работы НМС НБ МГУ, рассматриваются вопросы практической деятельности: обслуживание читателей, библиографическая работа, исследование книжных памятников, каталогизация, использования компьютерных технологий и др. Под постоянным контролем находится вопрос статистических анализов основных показателей, в т.ч. формирования и использования фонда, и др.

Методические решения и рекомендации НМС НБ МГУ опираются на принцип научности, являясь результатом НИР. Методические разработки активно направлены на усовершенствование работы университетской библиотеки, на внедрение в ее практику новых прогрессивных форм и методов. Научная библиотека МГУ, учитывая свою специфику и статус, не допускает принятия методических решений, которые не имеют научно-методического обоснования, экспериментально непроверенных, оторванных от библиотечной практики. Результатом работы становятся методики по разным аспектам деятельности:

- статистический анализ фондов;
- анализ использования фонда;
- анализ каталогов;

- мониторинг книгообеспеченности и др.

Образовательная функция:

- участие в конференциях, семинарах, совещаниях, в т.ч. по вопросам НИД;
- обучение персонала библиотек.

Наиболее значимыми мероприятиями по научно-организационной работе являются: организация и проведение чтений, научных семинаров и научно-практических конференций.

Информатизация и глобализация привели к определенным изменениям в области профессиональной подготовки библиотечарей. Особенно часто сегодня звучит мысль о том, что в повседневной деятельности в инновационные процессы должен быть вовлечен каждый сотрудник. Профессиональная компетентность сотрудника библиотеки, таким образом, зависит не только от формальных знаний, но и от способности построить собственную систему взглядов с помощью анализа, экспериментальной проверки собственных гипотез, углубленного погружения в проблему, поиска путей ее решения и реализации планов действий. Компетентный сотрудник – это критически мыслящая личность, которая ищет разумные доводы, переосмысливает большое количество фактов, идей, теорий. В целях усиления профессионального потенциала, образования и самообразования сотрудников на базе нашей библиотеки проводится ежегодный научно-практический семинар по вопросам научно-исследовательской деятельности (НИД) в НБ МГУ.

О высоком научно-исследовательском потенциале коллектива НБ МГУ говорит и тот факт, что библиотека стремилась к научному осмыслению многих направлений своей деятельности, обобщая материалы исследований и результатов практической деятельности в статьях и выступлениях на мероприятиях научного характера. Библио-

тека неоднократно выступала участником всеукраинских, областных и городских научно-практических конференций и семинаров различного уровня, от городских до международных. Научная библиотека МГУ выступала участником и соорганизатором городских научно-практических конференций «Культурно-просветительская работа библиотеки: новые формы и методы» (НТБ ПГТУ, 2010 г.) и «Роль библиотек в формировании единого информационного пространства г. Мариуполя» (ЦБС для взрослых г. Мариуполя, 2012 г.). Сотрудники выступали с докладами и сообщениями, публиковались в научных изданиях, библиотечной периодике, электронных журналах и на сайтах по профессиональным вопросам, также ряд статей краеведческого характера опубликован в многочисленных сборниках специального и научно-популярного характера, в периодической печати.

Таким образом, **результатом НИД** являются:

- статьи в профессиональных журналах и сборниках, в т.ч. краеведческих;
- научно-информационные сборники НБ МГУ;
- доклады на конференциях, семинарах различного уровня;
- аналитические записки, отчеты по НИД.

Перспектива НИД

Характерной особенностью деятельности современной библиотеки является стремление выйти за внутренние рамки и расширить координационные и партнерские связи в сфере НИД. Например, НБ МГУ принимала участие в совместных социологических проектах, проводимых НБ им. М. И. Туган-Барановского (ДонНУЭТ), ГНПБ им. В. А. Сухомлинского (НАПН Украины), НБ ДонНУ. В результате этой работы были проанализированы вопросы ликвидации читательской задолженности, организации обменно-резервных фондов, изучения роли библиотеки ВНЗ в Болонском процессе, проблем в обслуживании читателя

и т.д. На договорной основе построены отношения с библиотеками города в плане проведения совместных научно-практических конференций, созданий совместных сборников. Достигнута предварительная договоренность о выпуске совместного указателя краеведческой литературы (с Центральной городской библиотекой г. Мариуполя им. В. Г. Короленко).

Самая же актуальная тема НИД в ближайшей перспективе – это оптимизация управления библиотечными фондами и читательскими потоками. Это – стратегические проекты по созданию электронной библиотеки, корпоративных продуктов, совместной проектной деятельности. Необходимо разработать концепцию электронной библиотеки вуза, инновационные проекты формирования электронных коллекций, концепцию библиотечно-информационного обслуживания с учетом современных требований к библиотеке.

Все эти проекты реальны при наличии:

- 1) нормативного регулирования со стороны Министерства образования и науки;
- 2) финансирования университетом.

Во-первых, до сих пор нет четкого механизма реорганизации действующих библиотек вуза в научные; во-вторых, необходимо разработать типовое положение о научной библиотеке вуза; в-третьих, в очередной раз снят с повестки дня вопрос об отнесении директора НБ, библиографов и др. к научно-педагогическим сотрудникам. Кроме того, без новых программных и технических инструментов, а значит, и без увеличения финансирования невозможно создание качественно нового продукта и формирование новых услуг. Усиление внимания к жизни и деятельности научных библиотек ВУЗов, организационно-нормативная, научно-методическая и материально-финансовая поддержка сделала бы наши усилия в области

научных библиотековедческих исследований и информационного обеспечения учебного и научного процессов более эффективными и соответствующими требованиям Болонского процесса.

Список использованной литературы

1. Воскобойникова-Гузева Е. В. Библиотековедческие исследования НБУВ в контексте инновационного развития научных библиотек [Электронный ресурс] // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – К., 2005. – Вып. 3. – Режим доступа: <http://www.nbuu.gov.ua/articles/2005/05vevrb.html>
2. Исследовательская деятельность государственных и муниципальных библиотек Кемеровской области [Электронный ресурс]: сб. / Департамент культуры и национальной политики Кемеровской области, Кемеровская обл. науч. б-ка, Центр прикладных библиотечных исследований; отв. ред. вып. А. О. Алексеева. – Кемерово, 2009. – 91 с. – Режим доступа: http://www.kemrsl.ru/documents/Issledovatel'skaya_deyatelnost_gosudarstvennykh_i_munitsipalnykh_bibliotek_Kemrovskoy_oblasti.pdf
3. Научная работа в библиотеке [Электронный ресурс] // Информационный бюллетень НБ НГТУ. – 2011. – № 1 (март). – Режим доступа: http://gazeta.library.nstu.ru/archive/issue-1-2011/nauchnaya_rabota_v_bibliote_ke_419/
4. Отчет о научно-исследовательской работе [Электронный ресурс] // Управление по науке и инновациям: [web-сайт]. – Режим доступа: <http://www.rad.pfu.edu.ru/tekuschie-konkursy-i-granty-1/formy-otchetov/otchyot-o-nauchno-issledovatel'skoi-rabote>
5. Положение о Научно-исследовательской деятельности НБ РК [Электронный ресурс] // Национальная библиотека Республики Карелия: [web-сайт]. – Режим доступа: http://library.karelia.ru/in_dpalata/49/5/206.html

6. Соціологічні дослідження в бібліотеках (методика організації і проведення) [Електронний ресурс] / укл. І. Є. Лункова ; відп. за випуск Т. О. Абраїмова. – Дніпропетровськ, 2002. – Режим доступу: <http://www.libr.dp.ua/Biblio/soc.htm>

РОЗДІЛ II БІБЛІОТЕЧНІ ФОНДИ

УДК 025.2(477.62-2)МДУ

Н. А. Ковтуненко,
зав. отделом КиНОД

Анализ фонда НБ МГУ за 2011 год

Проведен анализ фонда научной библиотеки МГУ с применением метода статистического анализа, который включает в себя приемы сравнительного анализа, динамического анализа, комплексного анализа эффективности использования фонда.

Ключевые слова: методика, анализ фонда, статистический анализ, сравнительный анализ.

Целью нашего исследования является анализ фонда за 2011 г.: определение тенденций развития фондовых ресурсов и современного состояния фонда. Проанализировано управление и финансирование фонда библиотеки в современных экономических условиях.

Задача нашего исследования – проанализировать состояние фонда, выявляя и сопоставляя различные количественные характеристики. Необходимо оценить качество комплектования библиотечного фонда, определить проблемы, связанные с формированием фонда, и сформировать рекомендации по их решению.

Объектом данного исследования является фонд Научной библиотеки Мариупольского государственного университета. **Предметом** исследования стали статистические показатели фонда за 2011 г.

Под изучением фонда понимается научное познание состава, использования, динамики библиотечного фонда с целью повышения его соответствия задачам библиотеки, информационным потребностям абонентов, а также эффективности использования.

Для проведения ежегодных анализов фонда разработаны и утверждены научно-методическим советом библиотеки следующие документы:

- «Методика анализа фонда НБ МГУ»;
- «Методика анализа каталогов НБ МГУ».

В библиотечной практике существуют различные методики анализа фонда: тематический, библиографический, статистический, социологический. При исследовании НБ МГУ применен **метод** статистического анализа фонда, для которого используются следующие показатели:

- величина документного фонда;
- объем новых поступлений;
- объем выбытия;
- книговыдача;
- число читателей;
- обращаемость;
- книгообеспеченность;
- читаемость;
- темп роста.

В ходе статистического изучения применялись различные приемы:

- сравнительный анализ;
- динамический анализ;
- комплексный анализ эффективности использования фонда.

В ходе исследования получены результаты сравнительного анализа, характеризующие фонд НБ МГУ с разных сторон.

Обновляемость фондов является одним из важных аргументов в обосновании финансовых средств, необходимых на комплектование библиотечного фонда. Методика расчетов обновляемости фондов необходима практикам для анализа результатов комплектования на конкретном промежутке времени. Мы ведем речь об обновлении фонда по состоянию на начало исследуемого периода. Норма обновления фонда согласно рекомендациям специалистов РНБ должна составлять 10%. Увеличение обновления в 2008 г. связано с постановкой на учет значительного количества периодических изданий. В 2009–2011 гг. обновление идет на уровне 2–3%. (рис. 1). В основном этот показатель связан с недостаточным финансированием на комплектование библиотечного фонда.

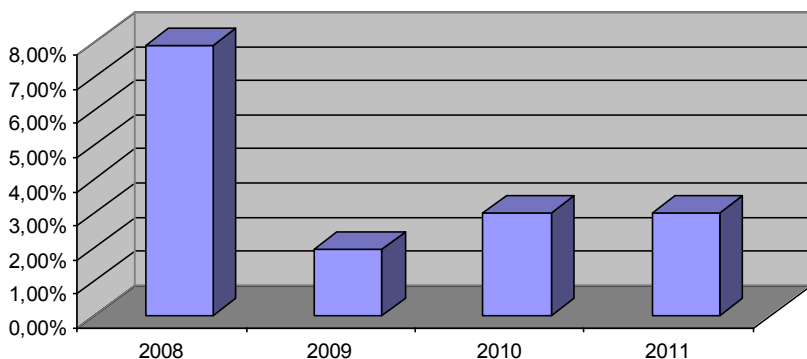

Рис. 1. Обновление фонда

Процесс обновления включает в себя не только поступления новой литературы, но и ее **выбытие**. Объем фонда на конец исследуемого периода как раз и отражает состояние фондов с учетом поступившей и выбывшей литературы. Полученный показатель по формуле характеризует процентное отношение объема выбывающей литературы к общему объему фонда на конец анализируемого периода. Норма списания документов, согласно рекомен-

дациям, специалистов РНБ должна составлять 8% от общего фонда.

В 2011 г. было списано 0,5% от общего фонда. Из-за дефицита финансовых средств обновление фонда практически заторможено (*рис. 2*). Уменьшение величины фонда по причине списания рассматривается как катастрофа, особенно при аккредитациях. Никто не допускает мысль, что идет нормальный процесс обновления фонда. Мы строго следим за показателем книгообеспеченности. Снижения не должно быть! И при этом, конечно, фонды устаревают по содержанию, содержат балласт неиспользуемой или малоиспользуемой литературы. Именно эти факторы влияют на низкую обращаемость фонда. По ряду причин мы стали больше внимания уделять только одному процессу формирования библиотечного фонда – текущему комплектованию. И совсем забыли, что библиотечные фонды требуют не только вливаний новых поступлений, но и своевременного исключения ветхой, не пользующейся спросом литературы.

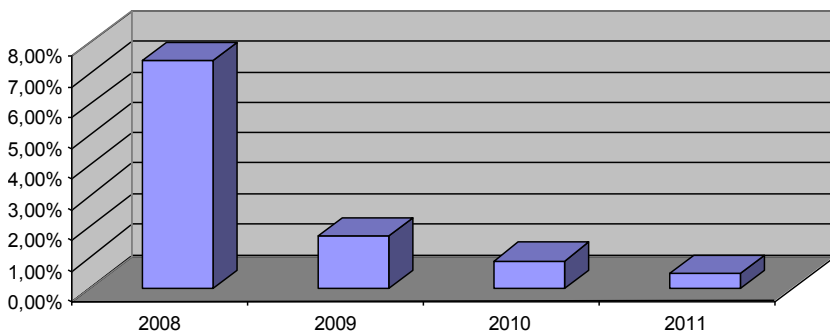

Рис. 2. Списание фонда

При анализе **лимитов**, предоставленных кафедрам, рассматривается их распределение в процентном соотношении по факультетам (*рис. 3*).

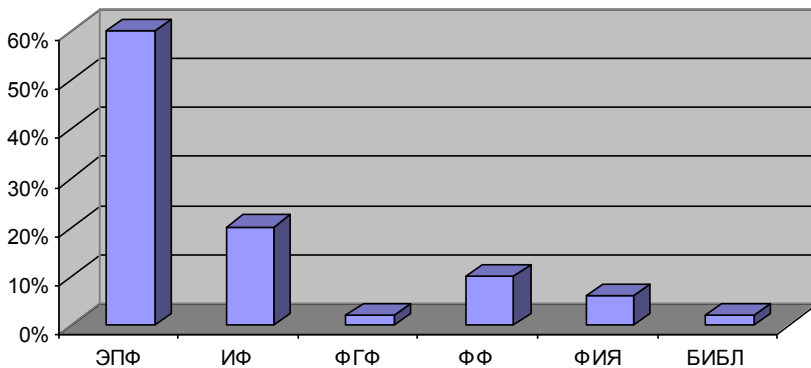

Рис. 3. Лимиты кафедр

Приоритетным в финансировании практически всегда является экономико-правовой факультет.

Книгообеспеченность учебной литературой (среднее количество книг на одного студента) на конец 2011 г. составляет 23 книги.

Поступление учебников с грифом МОНУ за последние пять лет составляет 3,6% (норма 5% от фонда учебной литературы в названиях).

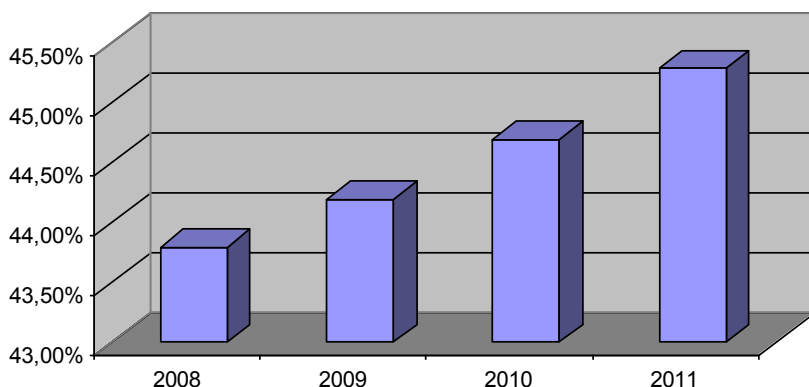
Приоритетным в комплектовании является научная литература, процент которой увеличивается по отношению к учебной литературе (в научных библиотеках норма до 40%). На конец 2011 г. фонд научной литературы НБ МГУ составляет 30,3% от общего фонда библиотеки.

Приоритетным остается комплектование документами на украинском языке (рис. 4). Наблюдается постепенная положительная динамика в этом направлении.

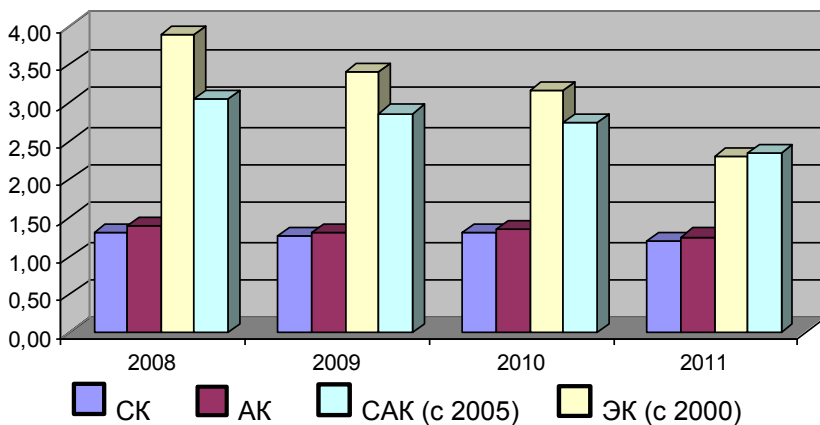
На данный момент фонд литературы, изданной на украинском языке, составляет 45,3%.

Для отображения состояния качества каталогов библиотеки разработана методика анализа каталогов НБ МГУ, которая показывает полноту и точность раскрытия фонда, оперативность, наглядность, эргономичность. Для

сравнительного анализа определен коэффициент отражения фонда в каталогах за 2008–2011 гг. (рис. 5).

Рис. 4. Поступление документов на украинском языке

Рис. 5. Коэффициент отражения фонда в каталогах

На сегодняшний день каталоги не полностью отображают фонд (норма = 1), однако с каждым годом мы видим положительную динамику уменьшения коэффициента отображения. Для этого сектор каталогизации плано-

во проводит методическое редактирование (сверка топографического каталога со служебным алфавитным каталогом, систематическим каталогом и электронным каталогом в «ИРБИС»).

Важное место в статистическом анализе занимает изучение в едином комплексе относительных показателей: **книгообеспеченность, читаемость, обращаемость**. Эти показатели используют для комплексного анализа эффективности использования фонда. Основанием для формирования данного комплекса послужило то, что между его элементами имеется тесная корреляционная связь, сущность которой выражается в том, что изменение одного составляющего неизбежно ведет к изменению других. Поэтому показатели, составляющие комплекс, нельзя анализировать отдельно, они характеризуют качество фонда только во взаимосвязи и взаимовлиянии.

В библиотечной практике нередко возникают ситуации, когда, оценивая показатели, необходимо определить, высокое или низкое значение они имеют. Определение низких границ данных показателей позволяет сгруппировать данные показатели и разработать стандартные управленческие решения, направленные на поиск резервов повышения эффективности использования фонда.

- Обращаемость – 2,27 (низкое значение)
- Читаемость – 65,10 (среднее значение)
- Книгообеспеченность – 28,65 (низкое значение)

Анализируя эти показатели за 2011 г. в качественном и количественном отношении, приходим к выводу, что фонд не соответствует потребностям читателей. Необходимо изменить политику комплектования и использования фонда, пополнить его изданиями, соответствующими задачам библиотеки и потребностям читателей. Крайне необходимо как освобождение фонда от устаревшей литературы, так и совершенствование методов рекламы фонда.

Изучение фонда НБ МГУ в **динамике** позволяет выявить тенденции его развития, основные наметившиеся изменения. Используя динамический анализ, мы построили определенный динамический ряд, выявили устойчивые темпы изменения анализируемого показателя. Особое место в динамическом методе занимают темповые ряды. Для анализа динамики книжного фонда, книговыдачи и числа читателей рассчитали темп роста:

- фонда;
- книговыдачи;
- читателей.

Темпом роста называется отношение уровней последующего и предшествующего периодов. Темпы роста, выраженные в виде простых отношений, называются коэффициентами роста. **Коэффициент роста** выражает общую степень роста показателя за определенный период. Образовался соответствующий динамический ряд. При современном увеличении объема фондов и читательского спроса книговыдача может расти, а действительное использование фондов и степень удовлетворения читательского спроса – оставаться на одном уровне и даже уменьшаться.

- Темп роста книговыдачи (В) – 1,06
- Темп роста количества читателей (Ч) – 0,85
- Темп роста фонда (Ф) – 1,02

Простая констатация количественного увеличения этих показателей еще ничего не дает для анализа – важно выявить разницу в темпах роста:

$$\text{тр В } 1,06 > \text{тр Ч } 0,85 < \text{тр Ф } 1,02$$

В данной ситуации темпы роста читателей отстают от темпов роста книговыдачи и темпов роста фонда. Следовательно, можно сделать вывод об эффективном использовании фонда. Однако книжный фонд растет значительно быстрее, чем число читателей и книговыдача. В этом

варианте наиболее приемлемой является ситуация, когда темпы роста фонда незначительно опережают темпы роста читателей (например, $\text{тр В } 0,9 > \text{тр Ч } 0,85 < \text{тр Ф } 0,9$).

Прогноз при такой ситуации следующий: сохранение таких темпов может привести к недостаточной книгообеспеченности, росту неудовлетворенных запросов, снижению читаемости, увеличению неиспользуемой части фонда, к снижению обращаемости фонда.

В результате проведенного анализа мы пришли к выводу, что необходимо принять следующие управленческие решения:

- 1) увеличить объем фонда за счет увеличения ежегодных поступлений в библиотеку, и таким образом увеличить темпы роста фонда;
- 2) своевременно освобождать фонд от устаревших изданий, улучшить качество состава фонда;
- 3) работать над увеличением числа читателей, пользующихся услугами библиотеки;
- 4) принять меры по формированию имиджа библиотеки;
- 5) усилить работу по продвижению книги путем проведения мероприятий вне стен библиотеки;
- 6) совершенствовать информационную работу.

Список использованной литературы

1. Коваленко Н. И. Обновление фонда. Методы оценки и расчета / Н. И. Коваленко // Научные и технические библиотеки. – 2002. – № 5. – С. 17–25.
2. Справочник библиотекаря / под ред. А. Н. Ванеева, В. А. Минкиной. – СПб. : Профессия, 2002 – 448 с.
3. Столяров Ю. Н. Библиотечный фонд : учебник / Ю. Н. Столяров. – М., 1991. – 271 с.
4. Терешин В. И. Библиотечный фонд / В. И. Терешин. – М. : МГУКИ, 2001 – 176 с.

5. Шилов В. В. Библиотечный фонд. Обновление, обновляемость, обновленность / В. В. Шилов // Научные и технические библиотеки. – 2000. – № 9. – С. 47–55.

УДК 025.6(477.62-2)МДУ

Л. В. Капканец,

зав. сектором читальных залов

Анализ использования подсобных фондов читальных залов

Проанализирована и обобщена эффективность использования подсобных фондов читальных залов научной библиотеки МГУ за 2009–2011 годы. Выявлены причины образования пассивной и сверхактивной частей подсобных фондов. Рассмотрены меры оптимизации состава подсобных фондов.

Ключевые слова: библиотечные фонды, эффективность использования, пассивный фонд, активный фонд.

Постановка проблемы. Одним из основных требований к библиотечным фондам является их соответствие информационным потребностям читателей. С развитием общества, производства, науки меняется структура информационных потребностей. В таких условиях быстро назревает противоречие между сложившимися фондами и структурой информационных потребностей, спросом на литературу. Противоречие между структурой потребностей и составом библиотечных фондов приводит к диспропорции в работе библиотеки, проявляющейся в слабом использовании фондов, неполном удовлетворении запросов читате-

лей, нарастающем недовольстве читателей работой библиотеки. Повышение эффективности использования библиотечных фондов и оптимизация состава книжных фондов в настоящее время является одной из важных задач для научной библиотеки МГУ.

Анализ состава фонда и его использования является одним из направлений научно-исследовательской работы научной библиотеки МГУ. Он проводится для улучшения комплектования, выявления малоиспользуемой литературы и повышения целенаправленности библиотечного и справочно-информационного обслуживания.

Целью анализа является сбор и анализ данных об эффективности использования подсобных фондов читальных залов и выявление соответствия имеющегося фонда потребностям читателей.

Задачи анализа:

- выявление эффективности использования отраслевых отделов книжного фонда читальных залов библиотеки;
- определение степени использования каждого документа в пассивно используемых отраслевых отделах;
- выявление причины образования пассивной и сверх-активной частей фонда;
- освобождение фонда от малоиспользуемой, устаревшей по содержанию, дублетной и ветхой литературы;
- определение круга изданий, которыми необходимо пополнить фонды читальных залов;
- выявление незаслуженно забытых книг.

Объект исследования: подсобные фонды читальных залов научной библиотеки МГУ.

Предмет исследования: эффективность использования подсобных фондов читальных залов за определенный период.

К сожалению, комплексное исследование тематики, связанной с анализом эффективности использования

библиотечных фондов вузовских библиотек, на современном этапе остается без внимания ученых.

Анализ использования подсобных фондов читальных залов научной библиотеки МГУ проводится в соответствии с планом, в котором были предусмотрены этапы, сроки выполнения, ответственные, что позволило осуществлять своевременный контроль над ходом работы. Анализ выполняется отделом обслуживания с 2009 г. и рассчитан на 5 лет – до 2015 г.

Анализ использования подсобных фондов в читальных залах проводится количественным (статистическим) методом изучения библиотечного фонда, в частности, – сплошным просмотром находящихся на полке изданий. Этот метод исследования заключается в том, что при сплошном просмотре книжных формуляров каждого экземпляра наименования подсчитывается общее количество книговыдач всех экземпляров за последние 3 года. Если книга в фонде меньше 3-х лет, подсчитывается количество книговыдач за 1 или за 2 года. При этом устанавливается не только количество выдач, но и степень используемости каждого документа – путем деления общего количества книговыдач на срок нахождения документа в фонде в годах. Если степень использования документа составляет 0–3, то документ считается пассивно используемым. Если степень использования составляет 4–6, то документ относится к малоиспользуемым. Если степень составляет 7–10, то документ относится к активно используемым. Если степень составляет больше 10, то документ относится к сверхактивно используемым. Подсчитывается количество документов в каждой группе и высчитывается процент по отношению ко всему отраслевому отделу.

В ходе исследования были проанализированы:

- в ч/з №1 – 3 014 наименований, 3 930 экз., что составляет 34% от всего фонда читального зала;

- в ч/з №2 – 2 326 наименований, 5 922 экз., что составляет 64% от всего фонда читального зала;
- в ч/з №3 – 625 наименований, 1 157 экз., что составляет 25% от всего фонда читального зала;
- в ч/з №4 – 1 844 наименования, 3 721 экз., что составляет 28% от всего фонда читального зала.

По всем читальным залам проанализировано 14 730 экз. (7 815 наименований), что составляет 39,8% от количества фондов читальных залов.

В результате анализа отраслевых отделов выявлена активная и пассивная часть фондов читальных залов.

В ходе анализа было выявлено, что в ч/з №1 из 3 014 проанализированных названий в среднем 83% составляют пассивную часть фонда, 7% – малоиспользуемую, 2,7% – активную, 7,3% – сверхактивную (табл. 1).

Таблица 1

**Количественные характеристики активной
и пассивной части исследуемого фонда
ч/з №1 за 2009–2011 годы**

Год	Всего книг	Всего назв. по каталогу	В том числе			
			пассивная	мало- исполь- зуемая	активная	сверх- активная
2009	308	243	218 (90%)	16 (6,6%)	3 (1,1%)	6 (2,3%)
2010	1 607	885	666 (78%)	68 (8%)	50 (4%)	101 (10%)
2011	2 015	1 886	1 531 (81,2%)	116 (6,2%)	58 (3%)	181 (9,6%)
Итого	3 930	3 014	2 415 (83%)	95 (7%)	111 (2,7%)	288 (7,3%)

В анализируемом фонде ч/з №2 выявлено, что из 2 326 проанализированных названий в среднем 18% изданий составляют пассивную часть фонда, 23,4% – малоиспользуемую, 37,4% – активную, 21,2% – сверхактивную (табл. 2).

Таблица 2

**Количественные характеристики активной
и пассивной части исследуемого фонда
ч/з №2 за 2009–2011 годы**

Год	Всего книг	Всего назв. по каталогу	В том числе			
			пассивная	мало- исполь- зуемая	активная	сверх- активная
2009	1 851	827	74 (9%)	141 (17%)	374 (45%)	238 (29%)
2010	1 939	737	150 (20,3%)	269 (36,5%)	203 (27,5%)	115 (15,7%)
2011	2 132	762	211 (24,8%)	104 (16,7%)	277 (39,6%)	170 (18,9%)
Итого	5 922	2 326	435 (18%)	514 (23,4%)	854 (37,4%)	523 (21,2%)

В анализируемом фонде ч/з №3 выявлено, что из 625 проанализированных названий в среднем 33,3% изданий составляют пассивную часть фонда, 28,3% – малоиспользуемую, 24,7% – активную, 13,7% – сверхактивную (табл. 3).

В анализируемом фонде ч/з №4 выявлено, что из 1 844 проанализированных названий в среднем 34% изданий составляют пассивную часть фонда, 14,2% – малоиспользуемую, 22,6% – активную, 29,2% – сверхактивную (табл. 4).

Таблица 3

**Количественные характеристики активной
и пассивной части исследуемого фонда
ч/з №3 за 2009–2011 годы**

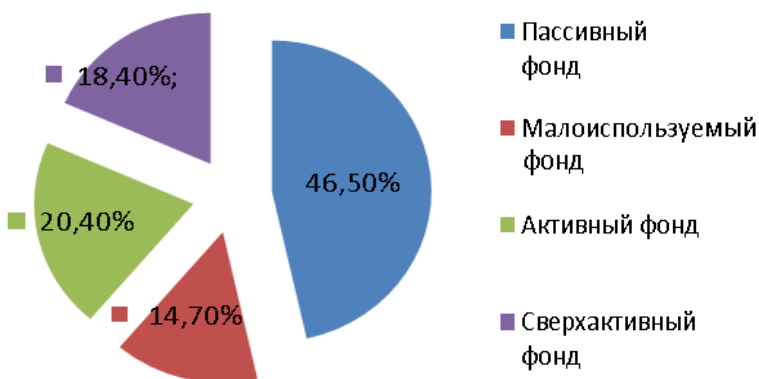
Год	Всего книг	Всего назв. по каталогу	В том числе			
			пассивная	мало-используемая	активная	сверх-активная
2009	533	353	189 (54 %)	73 (21 %)	55 (16 %)	42 (9 %)
2010	389	161	23 (14%)	52 (32%)	55 (35%)	31 (19%)
2011	235	111	36 (32%)	36 (32%)	25 (23%)	14 (13%)
Итого	1 157	631	248 (33,3%)	161 (28,3%)	135 (24,7%)	87 (13,7%)

Таблица 4

**Количественные характеристики активной
и пассивной части исследуемого фонда
ч/з №4 за 2009–2011 годы**

Год	Всего книг	Всего назв. по каталогу	В том числе			
			пассивная	мало-используемая	активная	сверх-активная
2009	1851	827	74 (9%)	141 (17%)	374 (45%)	238 (29%)
2010	936	532	200 (37,5%)	78 (14,7%)	76 (14,2%)	178 (33,6%)
2011	934	485	260 (55 %)	54 (11%)	46 (9%)	125 (25%)
Итого	3 721	1 844	534 (34%)	273 (14,2%)	496 (22,6%)	541 (29,2%)

Следовательно, за 2009–2011 гг. было проанализировано 7 815 или 23,1% наименований фондов читальных залов, из них 46,5% составляет пассивный, 14,7% – малоиспользуемый, 20,4% – активный, 18,4% – сверхактивный фонд (рис. 1).

Рис. 1. Структура эффективности использования фондов читальных залов

Проанализировав пассивную часть фондов читальных залов, в каждом читальном зале были выявлены наименования, устаревшие по содержанию, непрофильные, дублетные, незаслуженно забытые, узкопрофильные. Особое внимание уделялось и другим причинам образования пассивной части фонда (табл. 5). Структура пассивной части фонда в читальных залах по причинам образования отражена на рис. 2.

Выявив причины образования пассивной части фонда в читальных залах, можно сделать вывод, что наличие изданий с отсутствующим библиографическим описанием в систематическом каталоге связано с тем, что он в настоящее время редактируется и восстанавливается.

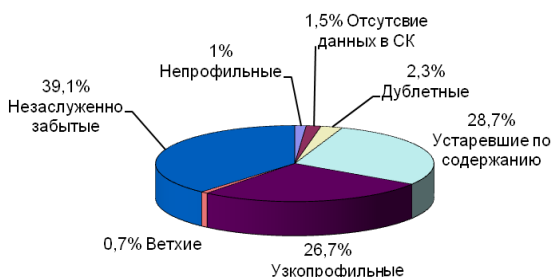
Дублетные наименования присутствуют в фонде, так как в свое время фонды читальных залов активно

формировались в том числе и из дарственной литературы. Причиной является также избыточная экзemplярность при комплектовании, либо наличие одинаковых книг одного и того же автора разных лет издания.

Таблица 5

**Причины образования пассивной части фонда
в читальных залах**

Читальный зал	Пассивная часть	Причины						
		непрофильные	отсутствие БО в каталоге	дублиеты	устаревшие по содержанию	узкопрофильные	ветхие	незаслуженно забытые
№1	2 415	17	-	45	561	546	15	1 292
№2	435	15	32	11	240	52	-	85
№3	248	5	24	6	97	107	9	-
№4	534	-	-	22	145	265	-	41
Всего	3 632	37 (1%)	56 (1,5%)	84 (2,3%)	1 043 (28,7%)	970 (26,7%)	24 (0,7%)	1 418 (39,1%)

**Рис. 2. Структура пассивной части фонда
в читальных залах по причинам образования**

28,7% пассивного фонда составляют устаревшие по содержанию издания. Часть из них – целенаправленно

оставленные в фонде издания 80-х годов, которые используются студентами для сравнительного анализа при написании курсовых работ. Некоторые из изданий устарели для использования, но не списываются и не передаются в ОКХ для поддержания цифры фонда. В частности, издания, связанные с компьютерной техникой (32 отдел) в ч/з №1, пассивный фонд которых составляет 82,6%. При бурном развитии информационных технологий, когда информационные продукты обновляются не то что каждый год, а в течение нескольких месяцев, основными изданиями в 32 отделе являются «WINDOWS 97», «EXCEL 97», «WORD 2002» и т.п. То же касается фондов 60 отдела (общественные науки: социология), где 65% устаревшего фонда – это издания 60–80-х годов, которые практически не используются в учебном процессе, так как морально устарели и не соответствуют современной учебной программе. В ч/з №3 документы отделов 81.2Нем-9 и 81.2Нем-922 (учебные издания по изучению немецкого языка) не соответствуют современной методике и требованиям к изучению иностранных языков.

Достаточно большой процент – 26,7% составляют узкопрофильные издания, которые представляют интерес незначительного числа читателей. Закупались специально для преподавателей или для написания научных работ и используются крайне редко. Некоторые узкопрофильные издания не используются в учебном процессе, например, такие как карело-финский эпос в 82 разделе (фольклористика, мировой фольклор), издания по советскому искусству в 85 разделе, отдел 65.32 – экономика агропромышленного комплекса и другие. Узкопрофильные издания на иностранных языках также имеют узкоспециальный спрос и в основном используются в соответствии с конкретными потребностями, определенными учебной программой вуза.

Непрофильные издания, т.е. издания, профиль которых не соответствует отделу ББК, составляют 1%. Причиной непрофильности может быть ошибочная систематизация издания.

Большой процент незаслуженно забытых изданий выявлен в ч/з №1 при анализе отделов 63.3(0) и 63.3(2) – всемирная история, история СССР и России. Ранее активно используемый фонд стал пассивным, так как изменились современные учебные планы.

В ходе анализа сверхактивной части фонда было выявлено, что данная категория книжного фонда составила 1 439 наименований – 18,4% от всего проанализированного фонда. При работе со сверхактивной частью фонда, во избежание преждевременного износа документов, была увеличена экземплятность учебных изданий, пользующихся повышенным спросом в учебном процессе, путем пополнения фонда учебниками из абонементов учебной литературы и из других читальных залов.

По итогам анализа фонда за 2009–2011 гг. была проведена определенная работа с пассивной частью фонда читальных залов по ликвидации причин ее низкой востребованности.

1. Непрофильные издания были перешифрованы и отнесены к соответствующему разделу ББК. Совместно с ОКиНОД были уточнены полочные разделители и выполнена соответствующая расстановка литературы.
2. Дублетные издания (с избыточной экземплярностью) были переданы на абонемент учебной литературы.
3. Была проведена работа с ветхой частью фонда – отреставрированы и отремонтированы ветхие и изношенные книги.
4. В процессе сверки фонда с систематическим каталогом были написаны недостающие каталожные карточки. Ведется работа по расписыванию научных сборников в

систематическую картотеку статей и в тематическую картотеку «Персоналии писателей», после чего книги стали востребованными. В частности, в ч/з №2 за 3 года было расписано более 250 изданий.

5. Для пропаганды узкопрофильных изданий в целях популяризации фондов в ч/з №2 и ч/з №3 были проведены обзоры литературы по кафедрам для преподавателей. Также проведены обзоры среди студентов во время библиотечно-библиографических занятий по теме «Принципы поиска и отбора литературы для курсовых работ» с целью более частого использования данных изданий в написании студенческих и преподавательских научных работ (курсовых, дипломных, тезисов докладов, статей). Кафедрам было предложено внести некоторые узкопрофильные и незаслуженно забытые издания в учебные планы и в списки литературы, рекомендованной для семинарских и самостоятельных работ. В частности, подобная работа была проведена с преподавателями факультета иностранных языков, филологического факультета, кафедр исторических дисциплин и менеджмента.
6. Устаревшие по содержанию издания 1970–80-х годов были разделены на 2 категории. Одна – это целенаправленно оставленные в фонде издания, которые используются при написании студенческих научных работ. Для их пропаганды были предприняты меры такие же, как и для узкопрофильных изданий. Другая категория – это литература, которая морально устарела и не соответствует современной учебной программе. Данную часть литературы необходимо рассмотреть к списанию.

В целях популяризации фонда во всех читальных залах были проведены книжные выставки:

- в ч/з №1 – «Мистецтво крізь віки», «Вікно у віртуальний

світ», «Жінка: нелегкий шлях до визнання», «Незаслуженно забытые книги!», «Повседневная жизнь человека» и др.;

- в ч/з №2 – «Незаслуженно забытые книги»;
- в ч/з №3 – книжные выставки в рамках «Дней факультета» и «Декады студенческой науки», а также научных конференций ФИЯ;
- в ч/з №4 – «Життя та ідеї вчених економістів», «Державне регулювання регіональної економіки», «Стан і перспективи розвитку обліку та аудиту в Україні», «Демографічний і трудовий капітал України», «Бюджетна політика України», «Економіка та управління підприємствами», «Міжнародні фінансові відносини», «Інноваційна стратегія українських реформ», «Економіка агропромислового комплексу».

Проведенное исследование по использованию подсобных фондов читальных залов позволяет сделать определенные **выводы**.

Фонды читальных залов в целом отвечают требованиям времени и могут удовлетворить определенную часть запросов читателей, но фонды в полном объеме безнадежно устаревают, их обновление тормозится рядом причин, которые необходимо срочно решать, иначе в скором времени многие запросы читателей останутся без ответа.

Только 38,8% фондов читальных залов имеют высокую эффективность использования, из чего можно предположить, что они имеют четкое целевое и читательское назначение, а так же активно рекомендуются преподавателями для учебного процесса.

Можно предположить, что издания с низким коэффициентом использования недостаточно рекомендуются преподавателями, и сотрудникам отдела обслуживания НБ МГУ необходимо провести консультации с кафедрами о мерах повышения эффективности их использования.

Прослеживается тенденция снижения с каждым годом процента сверхактивного фонда и увеличения процента пассивного фонда. Это также свидетельствует о том, что фонды читальных залов устарели и требуют значительного обновления. Можно предположить, что наличие электронных версий учебной литературы и свободный доступ к Интернету оказывает влияние на эффективность использования фондов читальных залов. Главной проблемой для эффективного использования фондов читальных залов является – устаревание фонда, а также мизерное и нестабильное его обновление в связи с недостаточностью финансирования на полноценное комплектование.

Список использованной литературы

1. Боброва Е. И. Результаты анализа содержания сайтов библиотек высших учебных заведений западно-сибирского региона [Электронный ресурс] / Е. И. Боброва // V Всероссийская научно-практическая конференция (посвящается 15-летию образования системы Центров НИТ в России): Секция № 4. Инновации в библиотечном деле. – Режим доступа: <http://library.kemguki.ru/files/analizsite.rtf>
2. Володькова О. П. Профильность документных фондов вузовских библиотек [Электронный ресурс] / О. П. Володькова // Библиотечное дело – 2001: российские библиотеки в мировом информационном и ин-теллектуальном пространстве : мат-лы 6-й Междунар. науч. конф. (Москва, 26–27 апреля 2001 г.). – Режим доступа: http://libconfs.narod.ru/2001/5s/s5_p5.html
3. Качанова Е. Ю. Инновации в библиотеках / Е. Ю. Качанова. – СПб. : Профессия, 2003. – 318 с.
4. Остапенко Т. Управління фондами: наукове підґрунтя, критерії ефективності, практичні аспекти (досвід Миколаївської ОУНБ ім. О. Гмирьова) / Т. Остапенко // Вісник книжкової палати. – 2010 – № 5. – С. 24–27.

5. Палий С. В. Инновационные подходы в формировании единого подсобного фонда [Электронный ресурс] / С. В. Палий. – Режим доступа: <http://old.nlb.by/html/publication/Paliy.html>
6. Путеводитель по фондам и библиотекам [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.realib.ru/links/1>
7. Современная университетская библиотека: модернизация, управление, качество / Л. Л. Батова и др. – М. : Логос, 2005. – 126 с.
8. Справочник библиотекаря / под гл. ред. А. Н. Ванеева, В. А. Минкиной. – СПб. : Профессия, 2004. – 448 с.
9. Столяров Ю. Н. Как сохранить библиотечный фонд: секреты старого книгохранителя : учебно-метод. пособие / Ю. Н. Столяров. – М. : Профиздат ; изд-во МГУКИ, 2001. – 256 с.
10. Терешин В. И. Библиотечный фонд : учеб. пособие / В. И. Терешин. – М. : изд-во МГУКИ, 2000. – 176 с.
11. Упенице М. Отбор документов для комплектования фонда университетской библиотеки / Марите Упенице // Научные и технические библиотеки. – 2007. – № 1. – С. 71–74.

УДК 022.4

А. В. Гельвих,
ведущий библиограф

Фонд редких и ценных книг НБ МГУ

Рассматриваются основные критерии отбора книг в фонд редких и ценных книг библиотеки. Дана общая характеристика фонда редких и ценных книг НБ МГУ.

Ключевые слова: *книжные памятники, фонд редких книг.*

Редкие и ценные книги в библиотечных фондах – это издания произведений различных видов литературы (научной, научно-популярной, учебной, художественной и т.д.), которые благодаря своеобразию материального воплощения или особенностям, приобретенным в процессе использования, становятся книжными памятниками.

Абсолютных критериев для отбора литературы в фонды редких и ценных книг нет, однако существуют методические разработки крупных библиотек с разъяснениями и рекомендациями.

Г. И. Ковальчук выделяет два основных критерия отбора книг в фонд книжных памятников – редкость и ценность книги.

К **редким книгам** относятся:

- 1) книги, *редкие в значении содержания изданий*. К этой группе, в первую очередь относятся первые издания признанных писателей, ученых, общественных деятелей или первых изданий определенной отрасли;
- 2) книги, *редкие в значении необыкновенности по внешнему виду*;
- 3) *редкие экземпляры*:
  - с дарственными надписями автора, автографом;
  - с авторскими правками и добавлениями (авторский экземпляр);
  - с заметками владельцев экземпляра;
  - с любопытным в историческом или художественном отношении экслибрисом;
  - с дополнительными вложениями.
- 4) книги, *редкие по причине малого количества существующих экземпляров*:

- книги, общий тираж которых уничтожен (цензурой; автором; пожаром, войной, стихийным бедствием);
- книги, напечатанные в небольшом количестве экземпляров;
- книги, не сохранившиеся по причине большого спроса;
- книги, запрещенные в царской России или в СССР, издаваемые за границей; нелегальные;
- издания малого объема («бабочки»), которые выпускались во время больших общественных событий.

Признаками **ценности** книги считаются этапность, уникальность, приоритетность мемориальность и коллекционность.

Этапность характеризует книгу как документ, который отражает важные переломные этапы общественного развития (например, книги Великой Отечественной войны, первые книги вновь созданного государства и др.).

Уникальность отличает книгу как единственную в своем роде, что сохранилась в одном экземпляре, или с индивидуальными особенностями, которые имеют научное или историческое значение (автографы, добавления, записи владельцев, рисунки).

Приоритетность характеризует книгу как первое по времени издание произведений классиков науки и литературы, других произведений, что имеют принципиально важное значение для истории и культуры, общественно-политического развития; приоритетность касается также первых образцов разных техник печати и книжного оформления.

Мемориальность соотносит книгу с жизнью и трудом выдающихся личностей, деятелей государства, науки и культуры, важными историческими событиями и памятными местами, с работой научных и творческих коллективов.

Коллекционность характеризует книгу с точки зрения ее принадлежности к коллекциям, что имеют свойства выдающегося историко-культурного объекта.

Имея в фонде определенное количество литературы рубежа XIX–XX вв., а также учитывая указанные выше критерии, в 2007 г. было принято решение о выделении из общего книжного фонда нашей библиотеки фонда редкой и ценной литературы, который в настоящее время насчитывает около 500 экз.

Фонд состоит из следующих коллекций (*рис. 1*):

- Справочные издания кон. XIX – первой пол. XX в.;
- Редкие издания на украинском языке;
- Редкие издания на русском языке до 1945 г.;
- Краеведение;
- Личные коллекции мариупольских библиофилов;
- Из фондов библиотеки Партийной школы Мариуполя 20–40-х гг.
- Серия «Литературные памятники».
- Миниатюрные издания.

Рис. 1. Коллекции фонда редкой и ценной литературы НБ МГУ

Особого внимания в ФРЦК заслуживают две книги из коллекции «Редкие издания на украинском языке»,

которые относятся к национальному культурному достоянию Украины. Это прижизненные издания выдающихся украинских деятелей, историков Дмитрия Ивановича Багалия и Михаила Сергеевича Грушевского (рис. 2):

- *Багалій Д. І. Історія Слободської України / Д. І. Багалій ; передм. Д. І. Багалія. – Х. : Союз, 1918. – 298 с.*
- *Грушевський М. Ілюстрована історія України / М. Грушевський. – К. : Друкарня С. В. Кульженко, 1915. – 528 с.*

Данные книги являются редкостью, в частности, книги Д. И. Багалия в 30-е годы были изъяты из обращения в спецхраны.

Рис. 2. Редкие издания на украинском языке
(на фото – Д. И. Багалий и М. С. Грушевский)

Для коллекции «Редкие издания на украинском языке» интерес представляет собой также серия «Бібліотека українця», которая была задумана в 1991 г. как просветительская серия. Инициатор и издатель серии журналист, издатель, фотохудожник, бывший директор информационно-рекламного центра при Киевском национальном университете им. Т. Г. Шевченко Николай Антонович Ляшенко. Авторы серии – современные украинские писатели и

ученые Киевского университета им. Т. Г. Шевченко. Брошюры этой серии – это типичные «бабочки», которые издавались в течение дня. На данный момент подготовлено и выпущено более 150 книг.

Ядром ФРЦК нашей библиотеки являются справочные издания конца XIX – начала XX в. Это такие известные энциклопедии, как «Энциклопедический словарь» Брокгауза и Ефрона, «Энциклопедический словарь» Русского библиографического института Гранат, «Большая энциклопедия» под ред. С. Н. Южакова, «История XIX века: Западная Европа и внеевропейские государства» под ред. французских историков Лависса и Рамбо и др. (рис. 3).

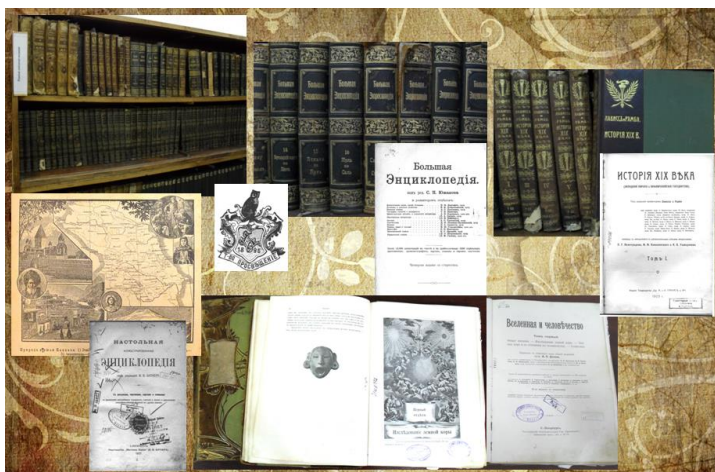

Рис. 3. Редкие справочные издания

Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона (Фридрих Арнольд Брокгауз, Илья Абрамович Ефрон) – самая крупная дореволюционная русская универсальная энциклопедия. Немецко-русское акционерное издательство «Ф. А. Брокгауз и И. А. Ефрон» было основано в конце 80-х гг. XIX в., в 1890 г. издательство приступило к выпуску «Энциклопедического словаря», заверченного в

1907 г. В его редактировании принимали участие выдающиеся деятели отечественной науки – Д. И. Менделеев, А. Н. Бекетов, К. К. Арсеньев, Ф. Ф. Петрушевский и др. Состоит из 43 томов (86 полутомов). Энциклопедия содержит 121 240 статей, 7 800 иллюстраций и 235 карт.

Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона был не всем по карману, поэтому в России неоднократно предпринимались попытки издать более доступное по цене издание.

В 1900–1909 гг. издательством «Просвещение» была выпущена «Большая энциклопедия. Словарь общедоступных сведений по всем отраслям знания» в 20 т., под ред. русского публициста, народника Сергея Николаевича Южакова. В основном это было переиздание большого энциклопедического словаря Майера.

Признанной антикварной редкостью является книга «Вселенная и человечество: История исследования природы и приложения ее сил на службу человечеству» в 5 т. под ред. знаменитого немецкого ученого Ганса Кремера. Книга издана в 1904–1908 гг. и содержит около 200 художественных приложений (цветных и черно-белых иллюстраций) и около 1 500 рисунков в тексте.

Попытки издать недорогой универсальный словарь предпринимались в течение 5 лет братьями Гранат, и только в 1910 г. после продолжительной подготовительной работы начался выпуск Энциклопедического словаря, который сами издатели считали 7-м изданием. При издании словаря братья Гранат не ставили целью получение прибыли. Издательство работало на самоокупаемости, не имело ни своей типографии, ни книжных магазинов, как это было принято в те времена. Оно существовало на деньги подписчиков и распространяло словарь по подписке.

Словарь братьев Гранат стал первым русским образовательным словарём XX века и большая часть статей в

словаре была написана лучшими русскими авторами. Среди них Мечников, Тимирязев – известные русские ученые. Одна из статей словаря – первая статья о К. Марксе в русской энциклопедии – написана неким Ильиным (псевдоним В. И. Ленина). Для словаря была характерна основательность, он давал читателю не краткие справки, как в других словарях, а развернутые подробные статьи. Напри-мер, статья «Биология» профессора Тимирязева состояла из 70-ти столбцов.

Художником-оформителем этого словаря был известный русский художник Леонид Осипович Пастернак – отец поэта Бориса Пастернака. На обложке словаря, сделанной по его эскизу, изображён человек, собирающий плоды познания, – символ, не утративший смысла и сегодня.

Настоящие книжные редкости содержит коллекция А. М. Лапина, подаренная библиотеке, предположительно, его сыном – Ю. А. Лапиным (рис. 4).

Рис. 4. Личная коллекция А. М. Лапина

Тематика коллекции – литературоведческая (Л. Н. Толстой и Ф. Достоевский). Из 28 экз. коллекции 21 книга относится к категории редких. Это книги, изъятые из библиотек (5 экз.), первые издания (8 экз.) и прижизненные издания (8 экз.).

Например, книга Страхова «Критические статьи о Тургеневе и Толстом» 1895 г. издания является прижизненной и для автора, и для Толстого.

Фонд ФРЦК включает также и более современные издания. Это краеведческий фонд, в который было принято решение отбирать один экземпляр книг о Мариуполе и Приазовье. Кроме этого, в ФРЦК вошла серия «Литературные памятники», которая издается с 1948 г. и является уникальным собранием произведений мировой литературы. В частности, наша библиотека располагает первой книгой, которая вышла в данной серии. Это – «Хождение за три моря» Афанасия Никитина.

Практически каждая книга из коллекции ФРЦК НБ МГУ – это тема для отдельного доклада. Интерес для изучения этот фонд представляет еще и потому, что основа данного фонда – это книги библиотеки Кабинета партийного образования, работавшего в нашем городе в 30-х гг. XX в., он же – «Дом коммунистического образования при Окружном Партийном Комитете КП(б)У» в нач. 40-х гг., после войны это – «Библиотека парткабинета».

С целью изучения книг ФРЦК и установления особенностей каждого издания была разработана форма паспорта (рис. 5, 6), основными разделами которого являются: библиографическое описание, информация об экземпляре, пометки владельца, информация об издании.

Для заполнения паспорта на отдельную книгу, изучаемое издание пролистывается постранично с целью подробного знакомства с экземпляром, выявления отсутствующих страниц и пометок владельцев. Для заполнения гра-

Библиографическое описание	
Информация об экземпляре	
Сост.	
Переплет	
Адрес типографии	
На обороте тит. л.	
Штамп	
Пометки владельцев	
С.	

ФРИЦ	
Геннекен Э. Опыт построения научной критики (Эстопихология) / Э.Геннекен, пер. с фр. Д.Струнина, предисл. автора, издание журнала «Русское богатство» — СПб., 1892. — 123 с.	
Коллекция А.М. Лапина	

Информация об экземпляре	
Сост.	хорошо
Переплет	Издан. бум. переплет, кожаный корешок
Адрес фотографии	Императорский Высочайший приказ, 14. 08
На обороте тит. л.	Изображение награды с надписью «Высшая награда 1891»; Довольно цензурой С.-Петербург, 29 сентября 1981 года
Штамп	
Заметки владельца	
Экзликбис — Из катг Ю. А. Лапина	
заметки из страниц:	
70г. 1892, с. 59, 5, 10, 5, 38, 44, 51, 91, 189-189	подчеркивания толстым красным карандашом и подлине изву

Информация об издании:

редкость

Эмиль Эммекин (Геннекен) (Emile Némeczin, 1838–1888) — французский критик.

Известным Эммекину сделала его книга «La critique scientifique» (русский перевод — «Опыт построения научной критики», СПб., 1892), в которой он устанавливает основные принципы эстопихологического метода исследования литературных явлений.

Иван Эммекин разделил Н. А. Рубинин в библиословоточном труде «Психология читателя и книги». <http://www.pdfarchive.org/pdf/4004AD1D1581D15824004BE404B74D15814004B84D15854004BE404B84D04B84D04B34D04B84D158F>

На книгу Эммекина «Опыт построения научной критики» ссылаются и психологи, и искусствоведы, и философы. Но вряд ли кто-нибудь из них держал ее в руках. Она была издана более ста лет назад и с тех пор не переиздавалась. И сегодня она остается интересной не только студентам, но и людям серьезным. А attualmente идей в интернете <http://nyx2b.mvcloud.ru/index.php?get=onchale-downloads&showfile=3823>

61

На сегодняшний день заполнены паспорта на следующие коллекции: «Редкие издания на русском языке до 1945 г.», «Личная коллекция А. М. Лапина» и начата работа по заполнению паспортов на коллекцию «Справочные издания кон. XIX – первой пол. XX в.».

Список использованной литературы

1. Ковальчук Г. І. Рідкісні та цінні книжки в бібліотечних фондах: тлумачення понять / Г. І. Ковальчук // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 3. – С. 24–31.
2. Формування та зберігання фонду рідкісних та цінних видань в освітянських бібліотеках МОНмолодьспорту України та НАПН України: інструктивно-методичні рекомендації / НАПН України Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Мацібора Н. Г., Бондарчук О. Б., Палійчук Р. І. ; наук. ред. Рогова П. І. ; літ. ред. Зозуля С. М.]. – К., 2011. – 77 с.

РОЗДІЛ ІІІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 027.7(477.62-2)МДУ:004.738.5

Е. В. Дейниченко,

*зав. отделом информационных технологий
и компьютерного обеспечения.*

Сайт библиотеки – руками библиотекарей Из опыта создания сайта НБ МГУ

В статье рассматриваются процесс создания сайта в визуальном редакторе конструктора «narod.ru», особенности работы над структурой сайта и наполнением страниц, над его продвижением в поисковые системы.

Ключевые слова: *сайт библиотеки, визуальный редактор, поисковые системы.*

На данном этапе развития общества необходимость интеграции библиотек в мировое информационное пространство не поддается сомнению. В первую очередь, это касается массовых детских и юношеских библиотек, а также библиотек учебных заведений, т.к. они обслуживают представителей т.н. интернет-поколения. Так, по статистике, 84% украинцев от 15 до 21 года как минимум раз в месяц выходят в онлайн, и с каждым годом количество пользователей Интернет резко увеличивается [2]. Большинство университетских библиотек представлены отдельной страницей на сайте вуза, но это не дает возможности предоставления читателям полной информации о деятельности библиотеки. В связи с этим, необходимость создания собственного сайта возникла и перед сотрудниками НБ МГУ. В данной статье подробно

изложен опыт работы библиотеки по созданию сайта, его наполнению, продвижению в поисковые системы и дальнейшему обновлению.

Цель создания сайта библиотеки, как правило, предусматривает такие аспекты:

- повышение имиджа библиотеки;
- информирование читателей о предоставляемых услугах, о составе библиотечных фондов, о разных аспектах деятельности сотрудников библиотеки;
- обслуживание отдаленных читателей;
- привлечение читателей [3; 6, с. 1–2].

Обычно авторы статей пишут о привлечении в библиотеку «новых» читателей, и, на первый взгляд, эта проблема не актуальна для библиотек учебных заведений. Тем не менее, среди студентов встречаются те, кто уверен: единственное, зачем нужна библиотека, – это выдача книг, а все книги можно найти в сети Интернет. Именно привлечение таких читателей – одна из задач библиотечного сайта.

О.Н. Макарова, В.В. Меньшикова и другие авторы выделяют различные этапы создания сайтов (в частности, сайтов библиотек) [4; 5]. Рассмотрим последовательность действий, совершавшихся при создании сайта нашей библиотеки и дальнейшей работы над ним.

Этап 1. Изучение чужого опыта.

Анализируя сайты других вузовских библиотек, мы обращали внимание на структуру и информационное наполнение отдельных разделов. К сожалению, собственно методике создания сайта библиотек в профессиональной прессе уделяется недостаточно внимания. В лучшем случае, статьи посвящены лишь нескольким этапам создания сайта – разработке структуры и информационному наполнению конкретных разделов [9]. Тем не менее, эта тема освещена в российских интернет-ресурсах

[3; 4; 5; 6; 7]. Кроме того, интерес могут представлять и советы по созданию сайтов других некоммерческих организаций [8].

Особое внимание мы уделяли соблюдению требований, предъявляемых к качеству сайтов [4; 5; 6, с. 3; 7]. Условно мы разделили их на две группы (*табл. 1*):

- параметры, на которые необходимо обратить внимание непосредственно при разработке сайта;
- аспекты, работа над которыми будет проводиться в дальнейшем, при модернизации сайта.

Таблица 1

Требования к сайту НБ МГУ

Этап	Содержание	Дизайн и эргономичность	Технологичность
1	2	3	4
Разработка сайта	<ul style="list-style-type: none"> - полнота представления информации (история, структура, библиофонд и др. ресурсы, услуги, контактная информация); - наличие материалов, отражающих различные аспекты деятельности (виртуальные выставки, результаты социологических опросов, издания библиотеки); - информативность предоставленной информации, глубина содержания; - стабильность указанных данных; - наличие новостного блока; - оперативность, регулярность обновления материалов; - доступ к полнотекстовым источникам и их качество; - наличие ссылок на сайты других организаций (в первую очередь, на сайт университета); - описание полезных для читателей сетевых ресурсов; - наличие материалов, которые представляют интерес для широкого круга интернет-пользователей. 	<ul style="list-style-type: none"> - чёткость структуры и систематизации информации по разделам; - простота и единообразие навигации (наличие меню, поиска по сайту); - удобство визуального восприятия информации; - стилевое единство всех разделов; - наглядность и нестандартность художественного оформления. 	<ul style="list-style-type: none"> - доступность для пользователей; - корректное отображение сайта в различных браузерах.

Таблица 1 (продолжение)

1	2	3	4
Модернизация сайта	<ul style="list-style-type: none"> - наличие электронных каталогов и обеспечение доступа к корпоративным и иным каталогам; - наличие дополнительных библиотечно-информационных сервисов (электронной доставки документов и т.п.). 	<ul style="list-style-type: none"> - простота и единообразие навигации (наличие перекрестных ссылок на страницы сайта, карты сайта и др.). 	<ul style="list-style-type: none"> - уместность и наличие элементов мультимедиа; - наличие интерактивных форм взаимодействия с пользователем (форумов, справочных служб); - наличие нескольких языковых версий сайта.

Этап 2. Оценка возможностей библиотеки и выбор способа создания.

Принято считать, что к созданию сайта обязательно должны быть привлечены профессионалы – программисты, дизайнеры [8]. К сожалению, немногие библиотеки могут похвастаться наличием нужных сотрудников. Привлечение специалистов со стороны, во-первых, в большинстве случаев влечет за собой финансовые затраты, во-вторых, может вызвать затруднение при дальнейшем редактировании структуры и оформлении сайта. Второй путь – самостоятельное изучение основ html-программирования. Но, безусловно, исследование и применение на практике чего-то совершенно нового требует наличия большого количества свободного времени. В связи с этим, мы выбрали наиболее простой, на наш взгляд, способ создания сайта без привлечения специалистов: использование бесплатного конструктора с общеизвестными «инструментами».

При создании сайта непрофессионалами следует определиться с бесплатным конструктором [3]. Большинство из них предлагают создавать и редактировать сайт либо в html-редакторе, либо в т.н. «визуальном режиме». Именно визуальный режим предоставляет возможность

использовать такие готовые поля, как «Меню сайта», «Текст», «Рисунок», «Обратная связь» и др.

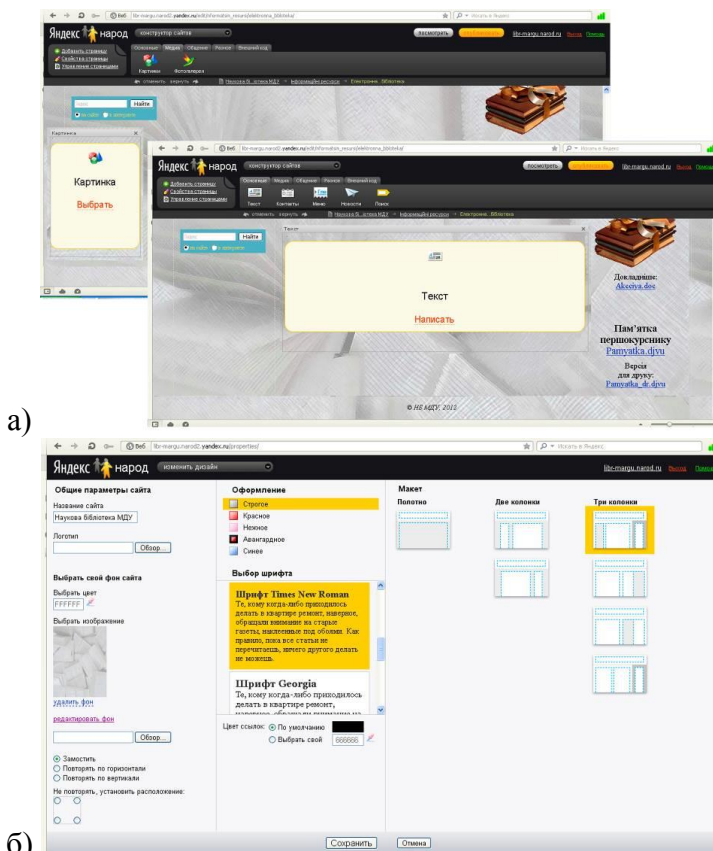
Этап 3. Выбор конструктора и доменного имени, регистрация сайта.

В настоящее время широкой популярностью пользуется такой конструктор бесплатных сайтов, как *uCoz*. Со знакомства с ним начиналась и работа над сайтом НБ МГУ. Однако, индивидуализация готовых шаблонов в визуальном режиме оказалась затруднительной: для изменения элементов необходимо обладать хотя бы начальными знаниями чтения html-кода страницы. Как результат, вспомнился старейший бесплатный сервис «русского» и «российского» интернет-пространства, т.н. Рунета, – *narod.ru*. Он был необычайно популярен среди неофициальных (в т.ч. неформальных) организаций еще в начале 1990-х, когда многие вообще не имели представления о работе за компьютером, что свидетельствовало о вероятной простоте в обращении с ним. Именно благодаря понятному отображению данных в визуальном редакторе конструктора сайтов narod.ru (рис. 2) удалось создать сайт с необходимым иллюстративным наполнением, не уделяя время изучению основ представления данных в html-коде (рис. 1).

```
Наукова бібліотека МДУ
</title>
<link rel="stylesheet" type="text/css" href="/usercss/users/informers.css" />
<meta name="keywords" content="Наукова бібліотека МДУ
Бібліотека МДУ
Наукова бібліотека Маріупольського державного університету
Научная библиотека МГУ
Библиотека МГУ
Научная Библиотека Мариупольского государственного университета" />
<meta name="description" content="Головна" />

<link rel="stylesheet" type="text/css" href="/usercss/users/theme/commerce.css" />
<link rel="stylesheet" type="text/css" href="/usercss/b-narod-toolbar.css" />
<!--[if lte IE 8]><link rel="stylesheet" type="text/css" href="/usercss/b-narod-toolbar.ie
<!--[if lte IE 8]><link rel="stylesheet" type="text/css" href="/usercss/users/ie.css" /><
<link rel="stylesheet" class="userCss" href="//narod2.vandex.ru/css/narod/users/color/bw.c
```

Рис. 1. Сайтостроение в html-редакторе
(фрагмент html-кода страницы сайта НБ МГУ)

Рис. 2. Работа в визуальном редакторе: оформление шаблона сайта (а) и фрагментов страницы (б)

Только после выбора конкретного доменного имени мы приступили к регистрации сайта на narod.ru, т.к. она начинается с регистрации электронного почтового ящика с таким же именем на сервере Яндекса. Так появился сайт <http://libr-margu.narod.ru> и связанный с ним e-mail.

Наш подход к имени сайта помог четко разграничить два электронных почтовых ящика:

- e-mail сайта, на который приходят сообщения,

оформленные посетителями сайта в поле «Обратная связь» (libr-margu@yandex.ru);

- официальный e-mail НБ МГУ, в части имени которого отразилось украинская аббревиатура названия нашего университета: slibrmdu@yandex.ru.

Этап 4. Анализ потребностей пользователей и разработка структуры.

На структуру сайта НБ МГУ повлияли как пожелания структурных подразделений библиотеки, так и анализ постоянных запросов пользователей. В процессе разработки сайта структура несколько раз редактировалась: разделы объединялись, менялся их порядок и т.п.; модернизация структуры планируется и в дальнейшем. На конец 2012 г. на сайте нашей библиотеки представлены такие разделы и подразделы:

- **«Научная библиотека МГУ»** (главная страница: содержит общую информацию о библиотеке и ее истории, график работы и контактные данные);
- **«Новости и события»**; содержит подраздел **«Новые поступления»** (ссылки на бюллетени новых поступлений и обзор ряда книг 2011–2012 гг. издания, имеющих в фонде библиотеки);
- **«Услуги библиотеки»** (перечень некоммерческих и платных услуг и условия доступа к ним);
- **«Научно-исследовательская деятельность»** (обзор основных направлений деятельности сотрудников НБ МГУ в этой области);
- **«Культурно-просветительская работа»** (примеры мероприятий, которые могут быть проведены по заказу читателей; контактные данные сектора культурно-просветительской работы); содержит подразделы **«Календарь массовых мероприятий»** и **«Виртуальные выставки»**;
- **«В помощь научному сотруднику»** (ссылки на матери-

алы по научно-исследовательской деятельности, подготовленные сотрудниками библиотеки); содержит подразделы **«Индекс цитирования. Импакт-фактор. SNIP. SJR»**, **«Web of Science. Scopus. РИНЦ. Україніка наукова»**, **«Повышение наукометрических показателей авторов»**, **«УДК, ББК, авторский знак»**, **«ISBN, ISSN, штрих-код»**, **«Регистрация издания. Копирайт. Обязательный экземпляр»**;

- **«Информационные ресурсы»** (информация о фонде библиотеки: статистические данные, перечень коллекций фонда редких и ценных изданий, список периодических изданий в фонде библиотеки с указанием места их хранения); содержит подразделы **«Система каталогов и картотек»**, **«Электронные базы данных»**, **«Электронная библиотека»** (общая характеристика и подраздел **«Наши издания»** с возможностью полного доступа к изданиям библиотеки, в т.ч. к персональным и кафедральным библиографическим указателям работ ученых МГУ), **«Полезные ссылки»** (ссылки на сайты официальных организаций, в т.ч. на сайт МГУ и сайты других библиотек, и подраздел **«Сетевые электронные ресурсы»** со ссылками на тематические подборки полнотекстовых изданий в сети Интернет);
- **«Структура библиотеки»** (схема); содержит подразделы **«НБ МГУ на карте»** (местонахождение структурных подразделений библиотеки на карте Мариуполя и варианты проезда к ним), **«Отделы библиотеки»** (основные функции и контактная информация структурных подразделений);
- **«Медиа-портрет библиотеки»** (перечень статей о НБ МГУ, авторы которых – журналисты периодических изданий, а также статей и неопубликованных документов (выступления на конференциях, заявки на конкурсы и др.), подготовленных сотрудниками библиотеки);

- **«Отзывы и вопросы»** (интерактивные поля **«Стена»** и **«Обратная связь»**, которые дают возможность посетителям сайта либо оставить свои вопросы и комментарии на этой странице, либо отправить их на связанный с сайтом e-mail с указанием своего электронного почтового адреса).

Кроме того, в правом поле на каждой странице сайта отражаются такие пункты: **«Тестовый доступ»**, **«Акция»**, **«Памятка первокурсника»**, **«Должники»** (обновляющийся ежеквартально список студентов, которые не сдали вовремя книги на абонемент учебной литературы).

Особенно хотелось бы обратить внимание на раздел **«В помощь научному сотруднику»**. Он был создан как результат анализа запросов преподавателей, поступавших к сотрудникам информационно-библиографического отдела в течение последних 2–3 лет, и содержит не только обзорную информацию, но и ссылки на официальные интернет-ресурсы. Кроме того, в подразделе **«Повышение наукометрических показателей авторов»** можно ознакомиться с «Ориентировочным перечнем журналов, которые индексируются в реферативной базе данных "Україніка наукова"», который был составлен сотрудниками НБ МГУ по материалам портала «Научная периодика Украины» на сайте Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского и включает данные на 20 июля 2012 г. Следует отметить, что, в отличие от российских и зарубежных реферативных баз данных, перечень журналов БД «Україніка наукова» не был ранее представлен в сети Интернет.

Не исключено, что именно раздел **«Повышение наукометрических показателей авторов»** поможет нашему сайту по-прежнему продвигаться в Интернет в условиях изменяющихся параметров поисковых систем. Так, Рэнд Фишкин выдвинул гипотезу о том, что Google

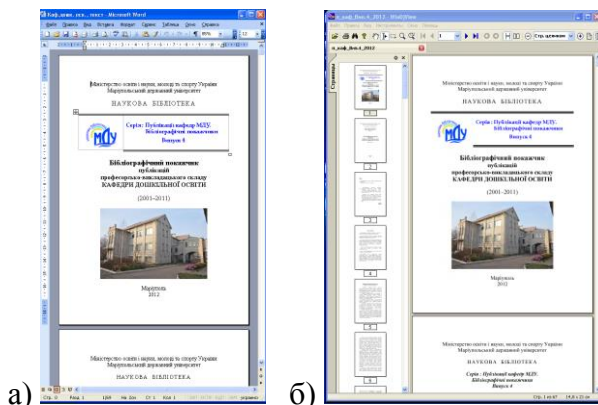

стал учитывать не только прямой запрос пользователя, но и его смежные интересы. В связи с этим, владельцам сайтов советуют расширять тематику статей: «Сайты должны становиться порталами или мини-порталами: все о продукте и еще обо всем, что ему сопутствует» [1].

Этап 5. Разработка информационного наполнения, иллюстративного оформления.

В разработке информационного наполнения участвовали представители всех отделов библиотеки, что обеспечило полноту и разнообразие представленной на сайте информации.

Одна из особенностей информационного наполнения сайта – выбор формата, в котором представлены полнотекстовые источники. Так, справочная информация размещена в формате документов MS Office (Word, Excel), а издания библиотеки конвертированы из документов формата *doc* в *djvu*-документы, благодаря чему они выглядят не просто как оформленный в MS Word макет будущего «бумажного» издания, а как полноценный электронный документ, предназначенный для ознакомления, но не для копирования фрагментов текста (рис. 3).

Рис. 3. Примеры представления электронных копий изданий в форматах doc (а) и djvu (б)

Кроме того, при размещении полнотекстовых документов на сайте следует учитывать, что имена файлов автоматически пропишутся латиницей. Поэтому мы подбিরали короткие и более-менее информативные названия файлов: «istorya_NB_MDU.doc», «Акссиа.doc» и др.

Работа над иллюстративным материалом включала в себя несколько аспектов:

- оформление фона, заголовка, логотипа, меню сайта;
- подбор материалов, иллюстрирующих ту ли иную информацию, представленную на сайте.

Для фона сайта был обесцвечен и обработан рисунок с изображением книг. Монохромность фона способствует гармоничному размещению на нем любых изображений вне зависимости от их цветовой характеристики и яркости. Логотип, представленный на сайте, – это логотип НБ МГУ, разработанный несколько лет назад и размещающийся с тех пор на всех изданиях библиотеки. Как и логотип, заголовок и меню сайта оформлены в желто-голубых тонах, соответствующих «корпоративным» цветам университета. Кроме того, Специально для оформления сайта сформирована анаграмма аббревиатуры названия библиотеки, представленная на главной странице сайта (рис. 4).

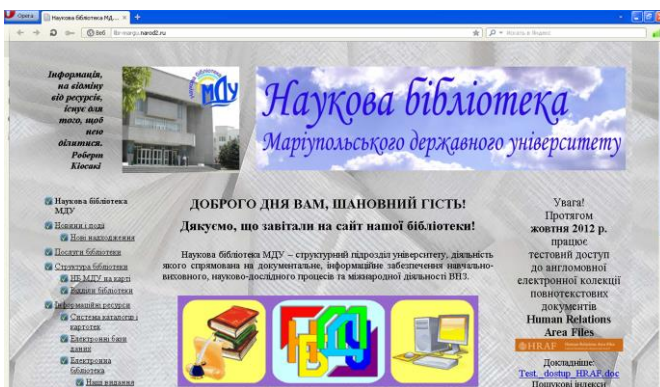

Рис. 4. Фрагмент главной страницы сайта НБ МГУ

В связи с проблемой создания собственного иллюстративного материала, создание коллажей стало основным принципом оформления страниц. Это придало сайту особую индивидуальность (рис. 5).

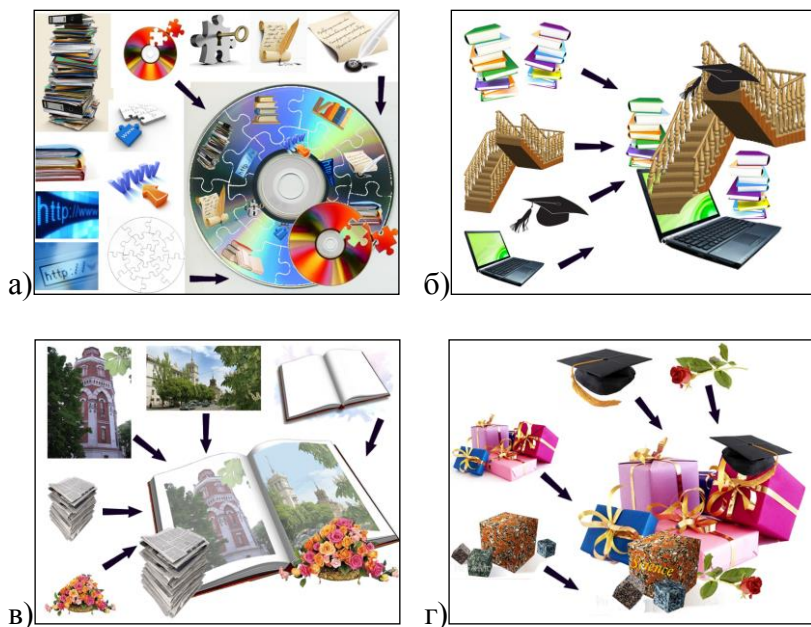

Рис. 5. Составленные для оформления сайта коллажи:
 «Электронные базы данных НБ МГУ» (а),
 «В помощь научному сотруднику» (б),
 «Поздравление победителей V открытого городского
 фестиваля "Книга и пресса Мариуполя – 2012 "» (в),
 «Международный день студента» (г)

Этап 6. Наполнение сайта и его публикация.

Наполнение сайта было связано с определенными трудностями.

1. Преувеличенная «длина» образовавшихся страниц потребовала неоднократного сокращения представленной информации и изменения структуры сайта.

2. Текстовый и иллюстративный материал не всегда с первого раза отображался адекватно. Иллюстрации приходилось дополнительно уменьшать и «облегчать», сокращая их размер как в сантиметрах, так и в килобайтах. Текст повторно вводился в поля на сайте до тех пор, пока он не отражался в нужном формате. Не исключено, что при работе в html-редакторе текст можно было бы форматировать проще, но менее наглядно для тех, у кого нет опыта html-программирования.
3. Отсутствие опыта работы в html-редакторе не позволило создавать перекрестные ссылки между страницами, использовать ссылочные «кнопки» и т.п.

В последствии удалось найти информацию о том, что текст на страницу сайта следует впечатывать вручную или копировать из программы «**Блокнот**», т.к. текст в **Word** обязательно сопровождается тем или иным форматированием, и именно из-за этого и возникают проблемы (т.е. текст из документа Word можно копировать в «**Блокнот**», и уже из него вставлять на сайт).

Работа исключительно в визуальном режиме дала свои результаты: 21 июля 2012 г. сайт НБ МГУ был опубликован в сети Интернет. Работу над дополнительными сервисами и интерактивными формами взаимодействия с пользователями (электронная доставка документов, справочные службы и др., возможно – наличие нескольких языковых версий сайта), а также усовершенствование навигации по сайту (перекрестные ссылки, интерактивные кнопки, карта сайта) планируется провести в дальнейшем.

Этап 7. Продвижение и реклама.

Новые сайты далеко не сразу отражаются в поисковых системах, а именно через поисковики на них попадает большая часть пользователей. Например, **Яндекс** и **Google** до сих пор не выводят пользователей непосред-

ственно на сайт научно-технической библиотеки ПГТУ – только на сайт университета.

Для «продвижения» нашего сайта была проведена работа в двух направлениях:

- подготовка сайта к индексированию поисковыми системами (формирование 3–15 русско- и украиноязычных ключевых терминов для каждой страницы сайта) проводилась непосредственно при заполнении страниц;
- регистрация в поисковых системах Интернет проводилась после опубликования сайта.

Советы по регистрации сайта в поисковых системах широко представлены на всевозможных интернет-сайтах, которыми мы и воспользовались. Как результат, наш сайт прошел регистрацию не только в системах, к которым часто обращаются наши читатели, работающие за компьютерами и собственными ноутбуками на территории читальных залов библиотеки (**Яндекс**, **Google**), но и в других поисковиках: **Mail.ru**, **Meta.ua**, **Bing**, **Hugma**.

Следует уточнить, что ли лишь немногие поисковые системы дают возможность зарегистрировать сайт, просто указав его адрес в нужном поле (например, **Mail.ru**). Большинство же систем требуют регистрации в них нового пользователя. Введенные при этом данные (имя, пароль и т.п.) понадобятся и в дальнейшем: в частности, для того, чтобы в профиле «Веб-мастер» проверить, прошел ли сайт индексацию, и сколько страниц проиндексировано роботом поисковой системы. Кроме того, отдельные поисковые системы просили передать им файл «**Sitemap.txt**» нашего сайта или сохранить на нашем сайте предоставленные ими файлы. Подобная работа с файлами легко осуществляется в режиме «Загрузить файл» в Яндекс-редакторе сайта.

При попытках зарегистрировать сайт библиотеки еще в нескольких поисковых системах возникли определенные

проблемы. В частности, **Rambler** не открывал страницу регистрации; но, тем не менее, в обновленном Rambler в ответах на запрос «Наукова бібліотека МДУ» наш сайт присутствует. Часть же поисковиков автоматически перенаправляют на другие страницы. Как оказалось при дальнейшем изучении вопроса, это закономерно в связи с такими моментами:

- **Bing** – новая поисковая система компании Microsoft – заменила собой **MSN**;
- **gogo** использует «аддурилу» (от англ. add url, «добавить ссылку», – сервисы, которые указывают роботам поисковых систем, какие страницы сайта надо проиндексировать) **Mail.ru**;
- **AltaVista** использовала «аддурилу» **Yahoo!**, а сама система **Yahoo!** в ноябре 2011 г. перевела свой поиск и регистрацию новых сайтов на **Bing** (рис. 6).

Рис. 6. Взаимосвязь поисковых систем

Индексация страниц поисковыми системами может длиться несколько недель, а иногда и месяцев. Так, в системе **Mail.ru** сайт НБ МГУ был зарегистрирован в

конце июля 2012 г., но в ноябре он все еще находится в состоянии «Отправлен на индексацию».

В связи с тем, что первоначально поисковые системы **Яндекс** и **Google** проиндексировали по 1–2 страниц, мы отредактировали ключевые термины:

- сократили те, которые состояли из 4–7 слов (например, «Научная библиотека МГУ» вместо «Научная библиотека Мариупольского государственного университета»);
- убрали термины, связанные не с конкретной страницей, а с сайтом в целом (в частности, «Научная библиотека МГУ»; исключение – главная страница).

Сайт НБ МГУ был также зарегистрирован в *Справочнике Яндекс*, в каталогах *Anort* и *UaPort*. Регистрация в каталогах, однако, результатов пока не принесла, хотя, в соответствии со статистикой, наш сайт один раз посещался с адреса каталога *UaPort*. Однако, ссылка на наш сайт появилась в новом «Справочнике Мариуполя» (<http://mariupol.spravker.ru/>), в котором мы не регистрировались.

Продвижению сайта в сети Интернет способствует наличие ссылок на него на других сайтах. В первую очередь, информация о сайте НБ МГУ была размещена на сайте университета. Также были подобраны другие потенциальные места для ссылок на нас в Интернет: библиотечные порталы и сайты библиотек, на страницах которых есть разделы типа «Библиотеки Украины в Интернет», «Специальные библиотеки (библиотеки учебных заведений, предприятий, организаций)», «Библиотеки высших учебных заведений». Кроме того, мы проанализировали сайты, на которых размещена устаревшая информация о нашей библиотеке. В частности, обновленные данные были направлены в Научную библиотеку имени М. Максимовича.

Этап 8. Поддержка и обновление.

Пополнение и обновление сайта – процесс постоянный. Новые материалы привлекают не только «живых посетителей», но и ресурсы (в т.ч. поисковые системы), которые ориентируются на цифровую статистику «Последнее обновление было...». Кроме того, постоянные обновления – негласное требование многих сайтов, размещающих у себя ссылку. В частности, это – гарантия наличия ссылки на сайте Мариупольского государственного университета.

Результаты работы сайта НБ МГУ отражаются в статистике, которую предоставляет сервис «Яндекс.Метрика» (<http://metrika.yandex.ru>; информация доступна для администраторов сайта). Так, за 3–4-й квартал 2012 г. (с момента опубликования сайта) было зафиксировано 1 645 визитов, во время которых посетители просмотрели 4 431 страницу. Большинство визитов осуществлено мариупольцами (348) и дончанами (96). Зарегистрированы также визиты из России (13), Беларуси (3), Польши (1), Германии (2), Венгрии (1), Италии (1), Турции (1), Китая (1), США (3), Аргентины (1). Самым популярным был раздел «В помощь научному сотруднику» (1 118 просмотров), особенно его страница «Повышение наукометрических показателей авторов» (397 просмотров).

Таким образом, опыт НБ МГУ доказал, что создание успешного сайта без привлечения специалистов со знанием основ html-программирования возможно, но такой подход ограничивает некоторые технические возможности ресурса. Кроме того, обязательным условием успешности сайта является его систематическое обновление и постоянное совершенствование. Большое значение имеет и специально проведенная работа по добавлению сайта в поисковые системы.

Список использованной литературы

1. Ваулин С.В. Google убивает SEO: новый этап / С.В. Ваулин // www.novichkoff.ru : делаем сайт самостоятельно. – Режим доступа: <http://www.novichkoff.ru/google-ubivaet-seo-novyy-etap.html#more-3145>
2. В Украине выросло целое интернет-поколение / б.а. // Поток : интернет-издание. – 2012. – 13 мая. – Режим доступа: <http://potok.ua/ukraine/42761-v-ukraine-vyroslo-celoe-internet-pokolenie.html>
3. Как создать сайт библиотеки / сост. А. Urlacher // КакProsto.ru: как просто сделать все : Интернет. – Режим доступа: <http://www.kakprosto.ru/kak-108948-kak-sozdat-sayt-biblioteki>
4. Макарова О.Н. Создание сайта школьной библиотеки : методическая консультация / О.Н. Маркова // Информ.-культурный центр МБОУ. – Пенза, 2011. – Режим доступа: http://lib76.narod.ru/metodkopilka_25.html
5. Меньшикова В.В. Советы по созданию сайта / В.В. Меньшикова // Дела библиотечные... : каталог файлов. – Москва, 2008. – Режим доступа: <http://dbszao.ucoz.ru/load/2-1-0-13>
6. Рекомендации по созданию сайта библиотеки // Официальный сайт Муниципального учреждения Вилуйского улусного (районного) управления образованием. – Вилуйск, 2011. – 35 с. – Режим доступа: <http://www.uuovil.ru/files/site.doc>
7. Степанов В. Создание, поддержка и продвижение web-сайта библиотеки / В. Степанов // Интернет в профессиональной информационной деятельности. – Режим доступа: http://textbook.vadimstepanov.ru/chapter_5/glava5.html
8. Суслова О.А. Как создать качественный сайт учреждения культуры / О.А. Суслова // Справочник руководителя учреждения культуры : Ведущий журнал для менеджеров

сферы культуры и искусства. – Режим доступа:
<http://www.cultmanager.ru/magazine/archive/81/1860/>

9. Харибина Т. Создание библиотечного веб-сайта / Т. Харибина, Н. Слащева, Ю. Мохначева // Библиотека. – 2005. – №4. – С. 44–45.

РОЗДІЛ IV ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 027.7:316.772.4

Л. А. Ачко,
ведущий библиотекарь

Роль библиотеки вуза в формировании информационной культуры личности студента

В данной статье рассматривается влияние информационно-образовательной среды библиотеки вуза на личность студента, актуальность формирования информационной культуры студентов, необходимость овладения навыками обработки информации с целью формирования информационной грамотности студентов в соответствии с задачами учебного процесса в вузе.

Ключевые слова: *информационная культура студентов, информационно-образовательная среда, информационная грамотность.*

На современном этапе построения информационного общества особенно актуальной и приоритетной становится проблема формирования информационной культуры студентов вузов как будущих специалистов.

Перед системой высшего образования поставлена актуальная проблема, связанная с организацией информатизации высшего образования, ориентированного на личность и высокую информационную компетентность выпускников вузов. Обозначились проблемы, которые

связаны с подготовкой миллионов студентов к жизни и деятельности в совершенно новых для них условиях информационного мира. Речь идет не просто о повышении уровня образования людей, а о формировании нового образа мышления, приспособленного к быстро меняющимся экономическим, социальным и информационным реалиям окружающего мира [2, с. 29].

В этой связи большое место уделяется роли и содержанию деятельности вузовских библиотек, которые принимают непосредственное участие в качественном обеспечении образовательного процесса. Именно информационно-образовательная среда вузовской библиотеки во многом способствует созданию информационного единства и взаимосвязи в процессе деятельности библиотекаря и читателя, созданию условий для самообразования и саморазвития личности студентов, формированию информационной культуры студентов, которая предполагает не только освоение новых технологий, но и использование их для получения лично и социально перспективных решений [1; 6].

Роль библиотек в образовательном процессе, прежде всего, состоит в активном использовании информационных возможностей (фондов, информационных ресурсов, СБА), в осуществлении квалифицированной информационной поддержки процесса обучения, а главное, в формировании навыков информационной культуры студентов.

В глобальном смысле «информационная культура» является многозначным понятием, которое распространяется на все сферы человеческой жизни и все стороны развития личности. Она способствует осознанию человеком своего места в окружающем мире, а также во всестороннем и гармоничном развитии личности в условиях становления информационного общества.

Наиболее распространенным является понятие информационной культуры как совокупности информационного мировоззрения, системы знаний и умений, которые обеспечивают самостоятельную деятельность, направленную на удовлетворение индивидуальных информационных потребностей с использованием как традиционных, так и современных информационных технологий [4].

Главной задачей воспитания информационной культуры студентов является получение знаний, которые необходимы для обеспечения их учебной и научно-исследовательской деятельности, которые формируют информационную грамотность студентов [5].

Процесс формирования информационной культуры читателей требует дифференцированного подхода, подбора методик и учебных программ с учетом профессиональной специализации читателей (студентов), уровня их информационных потребностей и информационной подготовки, конкретных навыков владения компьютерной техникой. Важно научить студентов свободно ориентироваться в информационном потоке, грамотно формулировать свои потребности в отборе, оценке и переработке информации, самостоятельно конструировать свои знания, грамотно используя различные информационные ресурсы, включая систему Интернет. В реализации этих навыков читателей состоит основная задача вузовской библиотеки.

Постоянное совершенствование профессиональной подготовки специалистов требует от студентов формирования и развития целостной системы универсальных знаний, умений, навыков, а также опыта самостоятельной деятельности и личной ответственности. От умения поиска знаний качественно нового содержания зависит повышение эффективности учебного процесса. Важнейшая способность, которую должен приобрести студент в вузе, –

это способность учиться, способность к самообразованию, творческое начало. От этого будет зависеть профессиональное становление будущего специалиста.

Обращая внимание на роль библиотеки в формировании информационной грамотности личности, следует отметить, что многое зависит от уровня развития самой библиотеки, качества ее технологических процессов.

Стратегия развития библиотеки должна быть, прежде всего, направлена на постоянное усовершенствование своей деятельности, которая ориентирована на передовой библиотечный опыт в современном мире. В современной, постоянно меняющейся информационной реальности библиотека должна сохранить свое место посредника в коммуникационном мире. Чрезвычайно важна роль библиотеки как информационного центра, который осуществляет хранение и передачу человеческих знаний, культурных и духовных ценностей, зафиксированных на различных носителях информации. Одним из условий формирования информационной культуры будущего специалиста является обеспечение доступности информации, в том числе через создание единого информационного пространства. Реализация этих условий обеспечивается новыми информационными технологиями, что, в свою очередь, повышает уровень грамотности общества. Так, можно выделить четыре аспекта:

1. усиление значения библиотеки как собирателя и хранителя фонда зафиксированной на носителе информации;
2. повышение роли библиотеки как источника библиографических данных о публикации;
3. расширение форм библиотечного обслуживания;
4. становления библиотеки как своего рода учебного центра по привитию читателям информационной грамотности. [7, с. 59–60].

Библиотека вуза, в свою очередь, должна быть максимально включена в образовательный процесс. Вузовские библиотеки выступают основным подразделением, обеспечивающим информационную базу учебного и научного процессов. Именно в библиотеке студентами приобретаются соответствующие навыки и умения. Студент должен быть готовым к решению следующих задач:

- освоение рациональных приемов и способов самостоятельного ведения и поиска информации и систематизации данных в соответствии с задачами учебного процесса в вузе;
- овладение формализованными методами аналитико-синтетической переработки информации;
- изучение и практическое применение подготовки и оформления результатов самостоятельной учебной и научно-исследовательской деятельности (подготовка курсовых и дипломных работ, рефератов, докладов и др.) [8].

На современном этапе весьма актуальными и востребованными являются библиотечно-библиографические занятия со студентами, которые обеспечивают практическую подготовку студентов в написании научных работ.

В научной библиотеке Мариупольского государственного университета формированию информационной культуры студентов уделяется особое внимание. В последние годы специалисты НБ МГУ активно помогают студентам и преподавателям преодолеть сложности, связанные с подготовкой материалов для научных работ. Основную функцию по формированию информационной культуры студентов выполняет информационно-библиографический отдел, который организывает в библиотеке работу по данному направлению. Однако, в связи с большим объемом работы, а также с тем, что университет имеет несколько удаленных друг от друга корпусов факультетов, в свое время возникла острая необходимость развития данного

направления работы и на факультетах. Так в 2004 г. в помощь ИБО в читальном зале факультета иностранных языков был создан консультационный библиографический пункт НБ МГУ, в котором студенты могут получить качественную помощь по вопросам научной обработки документов для научных работ (рефератов, курсовых, бакалаврских, магистерских) в соответствии с требованиями учебной и научной деятельности университета. В читальном зале регулярно проводятся библиотечно-библиографические занятия со студентами, на которых особое внимание уделяется обучению студентов по таким аспектам:

- навыки использования СБА (система каталогов и картотек, ЭБД);
- принципы поиска и отбора литературы для научных работ;
- правила оформления курсовых и научных работ;
- библиографическое описание документов в списке литературы (согласно ГОСТу 7.1:2006);
- основные принципы поиска информации в системе Интернет.

Очень важно, чтобы студент имел представление об устройстве справочно-библиографического аппарата библиотеки (системе каталогов, картотек и библиографических указателей как на традиционных печатных, так и на электронных носителях), чтобы умел грамотно ориентироваться в нем, а также овладел навыками поиска информации в Интернете. Чтобы обеспечить научный подход к поиску информации в Интернете, нужно использовать следующие критерии:

- информация должна быть размещена на официальном сайте (вуза, библиотеки, журнала, организации, и т.д.), что обеспечивает ее достоверность;

- нужно смотреть, кто является автором публикации: желательно, чтобы были указаны его звание, ученая степень или род деятельности (например, кандидат наук, профессор, специалист в какой-то области и т.д.);
- обращать внимание на научность характера документа (кандидатская диссертация, дипломная работа студента, статья из книги и т.д.), а не просто статья, произвольно взятая в банке рефератов.

Таким образом, посредством единого информационного и коммуникационного пространства вуза и собственной информационно-образовательной среды, библиотека обеспечивает равноправный доступ и рациональный обмен информационно-библиотечными ресурсами, создает условия для самообразования, саморазвития и формирования информационной культуры будущих специалистов.

Список использованной литературы

1. Дворкина М. Я. Информационное обслуживание: социокультурный подход / М. Я. Дворкина. – М. : ИПО Профиздат, 2001. – 112 с.
2. Дронова Н. А. Вища освіта і вузівські бібліотеки / Н. А. Дронова // Світ бібліографії – 2006. – № 6. – С. 28–30.
3. Збаровская Н. В. Формирование информационно-образовательной среды современных библиотек / Н. В. Збаровская // Библиотековедение. – 2006. – № 4. – С. 50–54.
4. Зиновьева Н. Б. Информационная культура личности : учеб.-метод. пособие / Н. Б. Зиновьева. – М. : Либерея-Бибинформ, 2007. – Вып. 53. – 154 с.
5. Информационная грамотность и медиаобразование для всех [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mediagram.ru/>
6. Концевой М. П. Информатизация гуманитарного образования: аксиологический подход [Электронный ресурс]

/ М. П. Концевой. – Режим доступа :
<http://www.auditorium.ru>).

7. Нефедова О. Н. Обучение пользователей в вузовской библиотеке / О. Н. Нефедова // Библиотечное дело. – 2004. – № 8. – С. 58–63.
8. Основы информационной культуры : учеб. программа для студентов вузов. – Донецк : ДонНУ, 2003. – 12 с.

УДК 303.62:025.5(477.62-2)МДУ

О. В. Дейниченко,

*зав. відділу інформаційних технологій
та комп'ютерного забезпечення*

Аналіз інформаційно-бібліографічних послуг бібліотеки (результати анкетування читачів НБ МДУ)

В статті відображено методичні аспекти проведення соціологічного дослідження на прикладі роботи НБ МДУ. Аналізуються погляди читачів на якість інформаційно-бібліографічних послуг. Розглядається перспектива покращення інформаційно-бібліографічного обслуговування користувачів в умовах роботи новоствореного сайту бібліотеки.

Ключові слова: анкетування, опитування, соціологічне дослідження, система каталогів і картотек, інформаційно-бібліографічне обслуговування, електронні бази даних.

Якість бібліотечно-інформаційного обслуговування вважається одним з найважливіших критеріїв оцінки

роботи бібліотеки. І. Н. Кіпа надає кілька варіантів визначення терміну «якість бібліотечно-інформаційного обслуговування», наданих різними спеціалістами [3]. З них можна зробити висновок, що в загальному плані якість обслуговування користувачів відображається як ступінь задоволення їх потреб, що так чи інакше пов'язані з роботою бібліотеки.

Спеціалісти зазначають, основні статистичні показники, якими характеризується робота бібліотеки, не дають уявлення про якість обслуговування. Наприклад, кількість відвідувачів не надає уявлення про ефективність використання бібліотечних фондів і довідково-бібліографічного апарату, а такий показник, як «книговидача», по-перше, характеризує не всі бібліотечні послуги, по-друге, не надає даних про невиконання запитів [3].

Дослідження якості бібліотечно-інформаційного обслуговування можливо здійснювати двома основними засобами:

- використання формул, за якими можна вирахувати повноту задоволення запитів, оперативність, «комфортність» і «культуру» обслуговування, якість бібліотечних фондів, каталогів та інші коефіцієнти [3];
- соціологічні дослідження, реципієнтами яких є користувачі бібліотеки.

Статті, присвячені соціологічним дослідженням у бібліотеці можна поділити на дві основні групи. Першу складають ті з них, що відображають дослідження окремих аспектів, наприклад:

- пошукові можливості довідково-бібліографічного апарату бібліотеки [1; 6];
- сприйняття студентами курсу «Основы информационной культуры» [7].

Статі другої групи аналізують рівень обслуговування в бібліотеці за кількома різними аспектами [2; 4; 5]. Наприк-

лад, В. Петрицька приділяє увагу не лише роботі читачів з бібліотечними ресурсами, а й проблемам комфортності під час знаходження у приміщеннях бібліотеки [5].

На особливу увагу заслуговують статті, у яких наведено не лише аналіз, а й тексти анкет [1; 6, с. 14-18; 7]. Крім того, в умовах становлення бібліотеки МДУ як наукової велике значення має стаття Т. Колесникової, оскільки вона, характеризуючи результати анкетування, розглядає його як наукове дослідження: визначає мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотези [4, с. 27].

Протягом 2011 р. в бібліотеці МДУ було проведено соціологічне опитування читачів щодо якості інформаційно-бібліографічних послуг. Розглянемо методичні аспекти роботи над розробкою системи запитань анкети та документів для статистичного аналізу відповідей. Проаналізуємо результати анкетування і можливості покращення роботи бібліотеки, у т.ч. перспективи обслуговування віртуальних користувачів.

Загальна структура анкети, зведені таблиці для підрахунку й оформлення результатів були розроблені в межах роботи сектора інформаційного обслуговування (інформаційно-довідковий відділ) за досвідом інших бібліотек. Поширення і збір анкет забезпечили співробітники читальних залів (відділ обслуговування).

Під час оформлення окремих запитань приділялась увага аспектам, які властиві для нашої бібліотеки:

- індивідуальні риси бібліотеки МДУ: проблемні аспекти (проведення лекцій і семінарів на території бібліотеки, велика кількість карток у традиційних каталогах і картотеках та ін.);
- проблеми, що постають перед співробітниками бібліотеки МДУ під час обслуговування читачів.

Крім того, в анкетах, викладених у фахових статтях, запитання оформлені таким чином, що одні читачі можуть

відобразити сприйняття обслуговування в цілому, а інші – своє враження про разові відвідування бібліотеки [1; 6, с. 14-18]. Щоб цього уникнути, варіанти відповідей на більшість запитань в анкетах, наданих читачам бібліотеки МДУ, пропонували оцінити ту чи іншу ситуацію за такою шкалою: «ніколи – 1, інколи – 2, часто – 3».

Мета опитування – виявити проблеми і перспективи формування інформаційно-бібліографічних послуг бібліотеки МДУ. Для досягнення мети планувалося вирішити такі *завдання*:

- виявити пріоритети читачів за аспектами, що відповідають розділам анкети:
  1. Загальні питання (відвідування бібліотеки);
  2. Пошук інформації;
  3. Результати пошуку;
  4. Проблеми у користуванні ресурсами бібліотеки;
  5. Обслуговування й умови роботи у бібліотеці;
- виявити ставлення читачів до проблем, поставлених співробітниками бібліотеки;
- окреслити коло проблем, поставлених читачами;
- проаналізувати побажання читачів щодо можливих змін технічного оснащення, обслуговування та ін.

Об'єкт дослідження – сприйняття бібліотеки відвідувачами читальних залів; *предмет* – аналіз читачами інформаційно-бібліографічних послуг бібліотеки.

В основу дослідження були покладені такі *гіпотези*:

- студенти позитивно ставляться до рівня обслуговування в бібліотеці;
- традиційні ресурси мають не менше значення, ніж електронні;
- комфортній роботі читачів у читальних залах заважають:
  - - переповнення каталогів і картотек (під час роботи з традиційними ресурсами довідково-бібліографічного апарату бібліотеки);

- - незадовільний технічний стан комп'ютерного парку читальних залів (під час роботи з електронними ресурсами бібліотеки);
- - проведення лекційних і семінарських занять на території читальних залів;
- індивідуальні консультації щодо роботи з ЕБД САБ «ІРБІС» й поодинокі заняття з групами студентів на замовлення викладачів є недостатніми для розвитку і закріплення навичок пошуку за ЕБД.

Форму анкети представлено у *Додатку 1*.

Кількість виданих анкет (118) залежала від кількості анкет, що не повернули, оскільки на меті було отримати 100 заповнених анкет – 25 від кожного читального залу. По-перше, це рівноцінно відобразило обслуговування в кожному читальному залі, по-друге, полегшило викладення результатів в процентному співвідношенні на будь якому етапі дослідження. Це надало змогу використати різноманітні форми звітності:

- аналіз попередніх результатів на раді при директорі бібліотеки (3.11.2011 р.);
- доповідь на методичній раді бібліотеки (6.12.2011 р.);
- зведення й оформлення кінцевих результатів, ретельний аналіз відповідей (1 кв. 2012 р.);
- доповідь на науково-практичному семінарі з питань науково-дослідної діяльності в бібліотеці (29.11.2012 р.).

Як зазначає Т. Колесникова, особливо важливим є багаторівневе опрацювання результатів анкетування [4, с. 27]. По-перше, було розроблено «Форму обробки анкет за окремими читальними залами» (див. *Додаток 2*) з метою фіксувати кількість варіантів відповідей на окремі запитання читачами конкретного читального залу. По-друге, було заповнено серію таблиць «Зведена форма обробки анкет за читальними залами. Загальні результати» (див. *Додаток 3*). По-третє, було оформлено «Форму зве-

деного аналізу анкет», у якій відображались загальні статистичні дані, що характеризували інформаційно-бібліографічне обслуговування у бібліотеці в цілому; у додатках до неї було представлено розгорнуті відповіді респондентів на окремі запитання. «Форма зведеного аналізу анкет» використовувалася під час підготовки звітів і доповідей. У додатках до даної статті вона окремо не представлена, оскільки до *Додатку 3* включено всі отримані дані, у т.ч. загального характеру.

Розглянемо результати анкетування.

Більшість анкет (97%) була заповнена студентами, інші анкети (3%) – співробітниками університету; 91% респондентів – дівчата. Найактивніші респонденти: за курсом – II курс (22%), за спеціальністю – «Правознавство» (16%) і «Мова і література, англійська» (12%).

Найактивнішими виявилися такі групи студентів денної форми навчання:

- спеціальність «Мова і література, англійська» III курсу, факультет іноземних мов (9%);
- спеціальність «Історія» II курсу, історичний факультет (6%);
- спеціальність «Мова і література, німецька» I курсу, факультет іноземних мов (6%).

Характеристика активності студентів за курсом і спеціальністю представлена у форматі діаграм (*рис. 1*).

Необхідно зазначити, що 14% студентів не вказали спеціальність і курс, на якому вони навчаються. Із вказаних за загальними результатами найактивнішими були студенти філологічного факультету: вони заповнили 25 з 86% ідентифікованих анкет, у т.ч. не лише у ч/з №2, а й у інших читальних залах. Ймовірно, це пов'язано з активною діяльністю на факультеті культурно-просвітницького сектору, що спонукає читачів до співпраці із співробітниками бібліотеки. Студенти факультету грецької

філології не заповнювали анкет або не вказували свою спеціальність. Неактивна позиція по відношенню до бібліотеки пояснюється тим, що більшість спеціалізованих видань, які можуть їх зацікавити, представлено на факультеті (у бібліотеці елліністичних студій «Константинос Левендіс»), а не у фондах університетської бібліотеки.

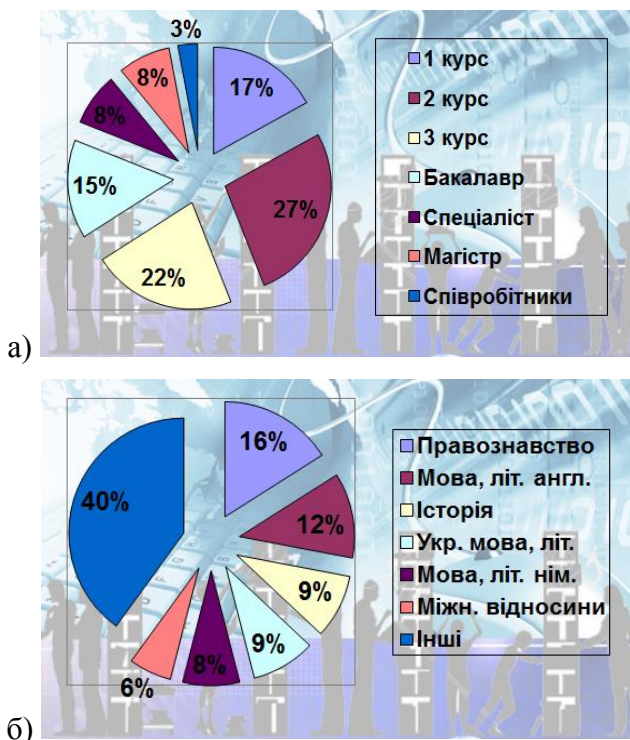

Рис. 1. Активність респондентів за курсом (а) і за спеціальністю (б)

Відвідують бібліотеку щотижня й частіше 71% реципієнтів (рис. 2). Як правило, це відбувається з такою метою: часто – щоб отримати літературу для навчальної, наукової діяльності (77%), інколи – для складання

бібліографічних списків (55%), отримання цікавої інформації з будь-якого носія (55%) або даних про наявність літератури (51%) (рис. 3). Як результат, найпоширеніша мета пошуку – підготовка до семінару, написання доповіді, реферату (74%), на другому місці – робота над курсовою, дипломною, дисертаційною роботою (69%) (рис. 4). Крім того, більше половини реципієнтів зазначають, що ніколи не відвідують бібліотеку з метою користування комп'ютерними програмами (67%) або спілкування з друзями (67%).

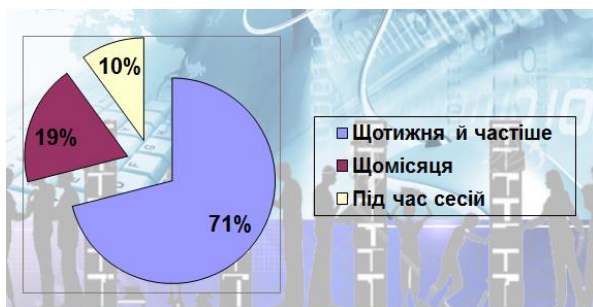

Рис. 2. Періодичність відвідування бібліотеки

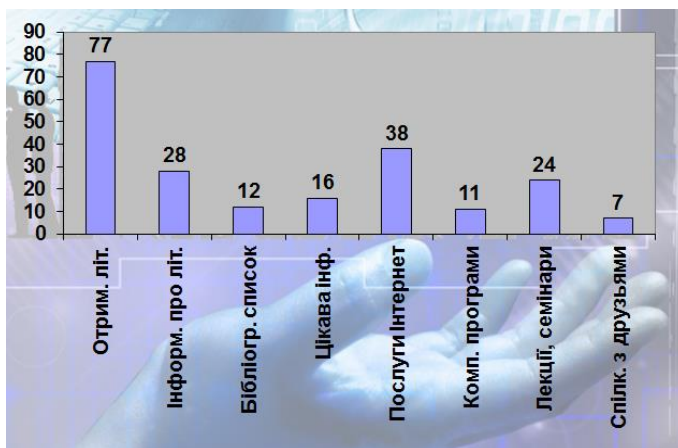

Рис. 3. Мета відвідування бібліотеки

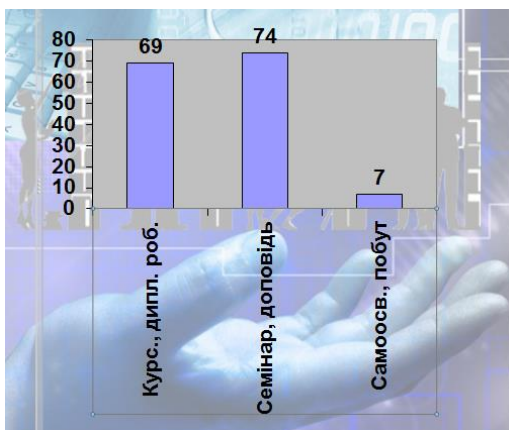

Рис. 4. Мета пошуку інформації

Приємно зазначити, що більшість реципієнтів користуються довідково-бібліографічним апаратом (далі – ДБА) бібліотеки (91%) (рис. 5). Особливу увагу читачі приділяють картковим каталогам і картотекам (інколи – 44%, часто – 44%) й електронним базам даних САБ «ІРБІС» (інколи – 30%, часто – 9%); також широко використовують ресурси Інтернет (інколи – 27%, часто – 58%).

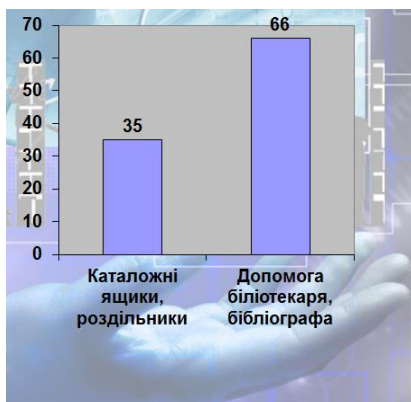
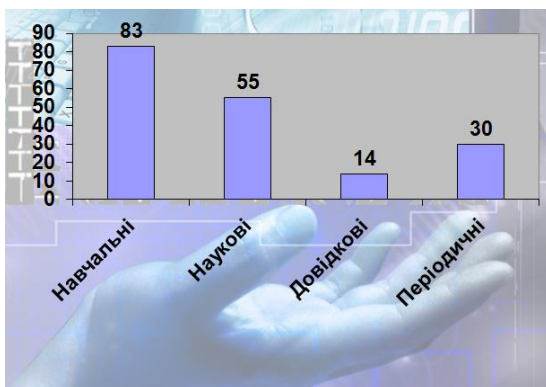

Рис. 5. Шляхи пошуку інформації

Аналіз джерел пошуку характеризує стан ДБА і технічного забезпечення окремих читальних залів. Так, у ч/з №2 і ч/з №1, які мінімально забезпечені комп'ютерними місцями для читачів, пошук за Інтернетом з позначкою «часто» здійснюють вдвічі менше респондентів, ніж у ч/з №1 і ч/з №4. Жоден з читачів ч/з №1 не вказав, що він ніколи не користується традиційними каталогами і картотеками. Це пояснюється тим, що саме в цьому читальному залі розташовано генеральні каталоги і картотеки, пошук за якими допомагає здійснювати черговий бібліограф. Неактивне використання баз даних «ІРБІС» (ніколи – 61%) може свідчити як про недостатню поширену інформацію про них, так і про те, що, працюючи з електронними каталогами і картотеками, читачі не асоціюють їх з назвою програми. Так, студенти спеціальностей історичного факультету неодноразово працювали з базами даних «ІРБІС» як під час особистого відвідування бібліотеки, так і під час семінарських занять, однак 10% читачів ч/з №1 зазначили, що ніколи не здійснювали пошук за цією програмою.

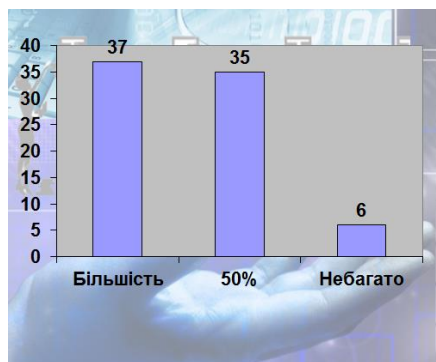
Труднощі пошуку були пов'язані, як правило, з недостатньою кількістю літератури за темою (69%). З одного боку, це відображає загальні проблеми у формуванні бібліотечних фондів. З іншого, підчас виконання довідок співробітники інформаційно-бібліографічного відділу неодноразово стикалися з тим, що теми, надані студентам, стосуються таких вузьких аспектів, що здійснення максимально результативного пошуку вимагає професійних навичок. Так, читачами в анкетах вказано 13 вузьких тем, з пошуком інформації до яких виникали проблеми.

Особливим попитом користуються видання навчального характеру (37%); на другому місці – наукові видання (35%) (рис. 6).

Рис. 6. Розподіл видань, що користуються попитом у читачів, за характером документів

В більшості випадків реципієнти задоволені всіма отриманими виданнями (37%), або половиною з них (35%) (рис. 7).

Рис. 7. Відповідність підібраних видань вимогам читачів

Підібрані видання, якими читачі не задоволені, не відповідають тематиці запита (інколи – 46%, часто – 19%), містять застарілу інформацію (інколи – 47%, часто – 24%) або дублюють зміст інших документів (інколи – 45%,

часто – 20%). Труднощі під час добору й обробки документів пов'язані, як правило, з проблемами у формулюванні окремих аспектів основної теми, що визнають і користувачі бібліотеки (53%). Більшість проблем, пов'язаних з пошуком інформації і роботою з електронними ресурсами, читачі вирішують, звертаючись до бібліотекаря або чергового бібліографа (в анкетах міститься 119 згадувань про такий аспект у відповідях на 4 запитання).

Шляхи вирішення читачами проблем, що виникають під час роботи з ресурсами бібліотеки, пов'язані з характером цих ресурсів. Якщо ресурси створені співробітниками бібліотеки, більшість читачів консультуються щодо роботи з ними з бібліотекарем, бібліографом (71 і 32), а щодо роботи з Інтернет і комп'ютерними програмами – з друзями (48 і 41). Також багато читачів мають потребу освоїти ЕБД «ІРБІС» (27) (табл. 1).

Таблиця 1

Вирішення читачами проблем, що виникають під час роботи з ресурсами бібліотеки

	Бібл.	Друзі	Хочу	Не хочу
Карткові каталоги, картотеки	71	13	5	9
ЕБД «ІРБІС»	32	17	27	32
Інтернет	10	48	9	31
Комп. прог.	6	41	15	36

Ресурсами Інтернет читачі користуюся частіше вдома, ніж у бібліотеці (62,8% реципієнтів). Однак, користування ресурсами мережі Інтернет у бібліотеці також має велике значення; це відзначили 62,8% реципієнтів.

У рейтингу інформаційно-бібліографічних послуг бібліотеки більшість реципієнтів відзначили як найбільш значущу «Допомогу під час добору документів за темою» (44 реципієнта) (рис. 8). «Допомога у роботі з картковими каталогами / картотеками» стоїть, як правило, на другому місці (33 реципієнти), «Допомога у роботі з електронними базами даних САБ «ІРБІС»» – на третьому (29 реципієнти). Це пов'язано з проблемами доступу до САБ «ІРБІС», недостатньо розвинутими у читачів навиками пошуку за електронними базами даних й необхідністю доповнення й редагування лінгвістичного забезпечення програми.

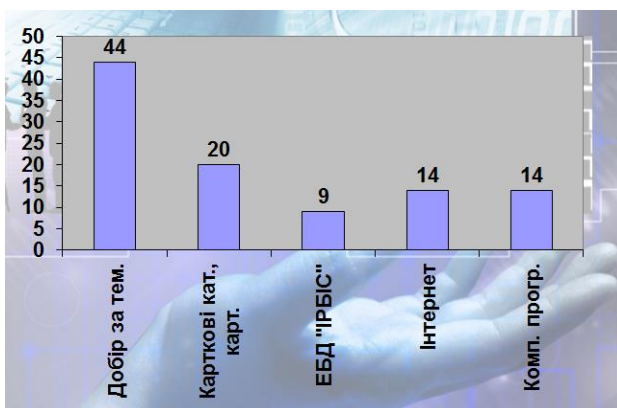

Рис. 8. Найважливіші інформаційні послуги, зазначені читачами

Якість консультаційної допомоги більшість читачів оцінюють на 5 балів (82%), умови роботи в бібліотеці – також на 5 балів (64%). В більшості випадків читачі, які оцінили умови роботи в бібліотеці на 4 бали (26%) і на 3 бали (5% реципієнтів), вказують кілька негативних факторів. Найчастіше згадується неможливість відсканувати, скопіювати, роздрукувати необхідні документи (інколи – 17, часто – 44) і шум у читальних залах (інколи – 46, часто – 14). Слід зазначити, що лише один читач згадав серед

негативних факторів «проведення занять, секцій, семінарів». Для покращення інформаційно-бібліографічних послуг, зокрема, пропонувалось збільшити площі читальних залів (72), покращити комплектування фондів (54).

Результат відвідування бібліотеки більшістю читачів оцінюється як «часто задовільний» (80). Але близько половини реципієнтів за різними причинами відвідують інші бібліотеки (42) і купують навчальну, наукову літературу (47) (див. *Додаток 3*).

В останньому пункті анкети, «Побажання щодо можливих змін технічного оснащення, обслуговування та ін.», читачі в багатьох випадках зазначали негативні фактори роботи у бібліотеці і шляхи покращення інформаційних послуг; при цьому інформація нерідко дублювала відповіді на інші запитання анкети (див. *Додаток 3*). В окремих анкетах побажань не було, або читачі вказували, що бібліотека МДУ – найкраща, і їх «все влаштовує» (15 реципієнтів).

Проаналізувавши результати анкетування, можна надати рекомендації щодо подальшої діяльності, спрямованої на удосконалення інформаційно-бібліографічного обслуговування і на підвищення іміджу бібліотеки в очах читачів:

- систематичний ремонт комп'ютерів, оновлення програмного забезпечення;
- розширення можливостей доступу до електронних баз даних САБ «ІРБІС» у віддалених читальних залах (у т.ч. збільшення кількості комп'ютерів, призначених для читачів);
- систематичне підвищення кваліфікації співробітників бібліотеки, які працюють з читачами, в аспектах пошуку за базами даних САБ «ІРБІС», а також збільшення кількості аналогічних індивідуальних консультацій і групових занять для читачів;

- збільшення й оновлення фондів; особлива увага повинна приділятися:
  - виданням, у яких висвітлюються сучасні проблеми українського права, економіки, політики;
  - періодичним виданням, що забезпечують розгляд вузьких аспектів загальних тем;
- забезпечення читачів інформацією щодо можливості скопіювати, відсканувати, роздрукувати документи поза межами бібліотеки; в подальшому – розширення технологічних можливостей бібліотеки в цьому напрямку;
- поступове оновлення дизайну приміщень і покращення санітарних умов роботи в бібліотеці (у т.ч. перепланування внутрішнього простору бібліотеки, реставрація або заміна вікон, ремонт приміщень та ін.).

Отже, анкетування читачів з тих чи інших питань надає змогу виявити проблемні й перспективні аспекти обслуговування, оскільки відображає погляд саме користувачів, а не спеціалістів бібліотечної діяльності. Особливо актуальним аналіз результатів соціологічних опитувань з питань бібліотечно-інформаційного обслуговування стає в умовах становлення власних бібліотечних сайтів, оскільки він висвітлює напрями роботи над покращенням бібліотечних послуг не лише в реальному режимі, а й відображення їх у віртуальному просторі.

Список використаної літератури

1. Барсукова, Г.А. Точность и полнота поиска – важнейшие показатели качества справочно-поискового аппарата библиотеки (по материалам исследования) / Г.А. Барсукова // Вузовские библиотеки Алтайского края : сб. ст. / метод. объединение вуз. библиотек Алтайского края. – Барнаул : изд-во АлтГТУ, 2008. – Вып. 8. – Режим доступа: http://astulib.secna.ru/library/izdan/Nashi_izdan/vip8/issled.htm

2. Броневская, Н.А. Изучение качества библиотечно-информационного обслуживания студентов-заочников / Н.А. Броневская // Научные и технические библиотеки. – 2008. – № 4. – С. 55–61. – Режим доступа: <http://ellib.gpntb.ru/subscribe/index.php?journal=ntb&year=2008&num=4&art=5>
3. Кипа, И.Н. Квалиметрия качества библиотечного обслуживания / И.Н. Кипа // Вузовские библиотеки Алтайского края : сб. ст. / метод. объединение вуз. библиотек Алтайского края. – Барнаул : изд-во АлтГТУ, 2009. – Вып. 9. – Режим доступа: http://astulib.secna.ru/library/izdan/Nashi_izdan/vip9/metod.htm
4. Колесникова, Т. Сучасна бібліотека вищої школи очима студентів: за результатами соціологічного дослідження / Т. Колесникова // Вісник книжкової палати. – 2009. – № 7. – С. 26–30.
5. Петрицька, В. Комфортність обслуговування очима користувачів / В. Петрицька // Бібліотечний форум України. – 2010. – № 1. – С. 32–36.
6. Скарук, Г.А. Пользователь у каталога: результаты социологического исследования / Г.А. Скарук, Л.А. Жарикова, Т. В. Бусыгина // Научные и технические библиотеки. – 2009. – № 6. – С. 5–18.
7. Смагина, Н.Н. Студенты АлтГТУ о курсе «Основы информационной культуры»: итоги анкетирования / Н.Н. Смагина // Вузовские библиотеки Алтайского края : сб. ст. / метод. объединение вуз. библиотек Алтайского края. – Барнаул : изд-во АлтГТУ, 2008. – Вып. 8. – Режим доступа: http://astulib.secna.ru/library/izdan/Nashi_izdan/vip8/issled.htm

Інформаційно-бібліографічні послуги бібліотеки МДУ

Анкета читача ч/з № ____

Шановні читачі! Просимо вас відповісти на наші запитання й допомогти нам оцінити якість інформаційно-бібліографічних послуг, що надає бібліотека.

Особисті відомості

Дата заповнення «   » _____ 2011 р.

Стать ☐ чол. ☐ жін.

Студент:

Спеціальність _____

Курс ☐ I к. ☐ II к. ☐ III к. ☐ Бакалавр ☐ Спец. ☐ Магістр

Форма навчання ☐ денна ☐ заочна ☐ екстернат

Співробітник:

Вік ☐ 20-25 р. ☐ 26-35 р. ☐ 36-45 р. ☐ 46-55 р. ☐ Більше 56 р.

Посада (загальні відомості) _____

1. Загальні питання

1.1. Ви відвідуєте бібліотеку МДУ

☐ Щотижня й частіше ☐ Щомісяця ☐ Під час сесій

1.2. Вкажіть варіанти мети відвідування бібліотеки: ніколи – 1, інколи – 2, часто – 3

- ___ Отримати літературу для навчальної, наукової діяльності
- ___ Отримати інформацію про наявність літератури
- ___ Складання бібліографічних списків
- ___ Отримання цікавої інформації з будь-якого носія
- ___ Користування послугами мережі Інтернет
- ___ Користування різними комп'ютерними програмами
- ___ Лекції, семінарські заняття на території бібліотеки
- ___ Спілкування з друзями

2. Пошук інформації

2.1. Вкажіть варіанти мети пошуку: ніколи – 1, інколи – 2, часто – 3

- ___ Робота над курсовою, дипломною, дисертаційною роботою
- ___ Підготовка до семінару, написання доповіді, реферату

- ___ Загальна самоосвіта, рішення соціально-побутових проблем
___ Інше (вказати) _____

2.2. Ви користуєтесь під час пошуку довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки (картковими каталогами / картотеками, електронними БД САБ «ІРБІС» та ін.)?

- ☐ Так
☐ Ні, тому що (вказати) _____

2.3. Вкажіть, якими джерелами ви користуєтесь під час пошуку: ніколи – 1, інколи – 2, часто – 3

- ___ Карткові каталоги / картотеки
___ Електронні БД САБ «ІРБІС»
___ Інтернет
___ Інформація, розміщена на виставках

2.4. Вкажіть варіанти шляху пошуку: ніколи – 1, інколи – 2, часто – 3

- ___ За написами на каталожних ящиках, роздільниках
___ Звернувшись до бібліографа / бібліотекаря
___ Інше (вказати) _____

2.5. Вкажіть, які труднощі виникають у вас під час пошуку (позначте 2-3 пункти)

- ☐ Недостатня кількість літератури за темою, напр. _____
☐ Відсутність розділу, що відображає тему, напр. _____
☐ Картки у каталозі не відображають зміст книги
☐ Картки у картотеці не відображають зміст статі
☐ Велика кількість карток у каталожних ящиках перешкоджає в роботі з ними
☐ Проблеми у роботі з електронними БД САБ «ІРБІС», напр.: _____

- ___ Інше (вказати) _____

3. Результати пошуку

- 3.1. **Вкажіть варіанти видань, якими ви користуєтесь: ніколи – 1, інколи – 2, часто – 3**
- ☐ Навчальні
  - ☐ Наукові
  - ☐ Довідкові
  - ☐ Періодичні (окремі статі)
- 3.2. **Вкажіть варіанти кількості документів, якими користуєтесь: ніколи – 1, інколи – 2, часто – 3**
- ☐ До 10 екз.
  - ☐ Усі наявні у бібліотеці
- 3.3. **Вкажіть варіанти, що із знайденого відповідає вашим вимогам: ніколи – 1, інколи – 2, часто – 3**
- ☐ Більшість або всі підібрані документи
  - ☐ Близько 50% підібраних документів
  - ☐ Меншість або жоден з підібраних документів
- 3.4. **Вкажіть варіанти причин, з яких документи вам не підходять: ніколи – 1, інколи – 2, часто – 3**
- ☐ Не відповідають тематиці запита
  - ☐ Містять застарілу інформацію
  - ☐ Дублюють зміст інших документів
  - ☐ Ви не згодні з авторською концепцією
  - ☐ Інше (вказати) _____
-

4. Проблеми у користуванні ресурсами бібліотеки

- 4.1. **Якщо ви зазнаєте труднощів під час добору й обробки документів, вкажіть, у чому саме**
- ☐ Формулювання окремих аспектів основної теми
  - ☐ Робота з карточними каталогами, картотеками
  - ☐ Робота з електронними БД САБ «ІРБІС»
  - ☐ Робота з ресурсами мережі Інтернет
  - ☐ Робота з комп'ютерними програмами (текстові, графічні редактори та ін.)
  - ☐ Інше (вказати) _____
-

4.2. **Назвіть варіанти вирішення проблем: консультувався з бібліотекарем / бібліографом – 1, навчився у друзів – 2, хочу навчитися – 3, не бачу потреби вчитися цьому – 4**

- ☐ Робота з карточними каталогами, картотеками
- ☐ Робота з електронними БД САБ «ІРБІС»
- ☐ Робота з ресурсами мережі Інтернет
- ☐ Робота з комп'ютерними програмами (текстові, графічні редактори та ін.)
- ☐ Інше (вказати) _____

4.3. **Оцініть своє користування ресурсами мережі Інтернет**

- ☐ Не користуюся
- ☐ Користуюся частіше вдома, ніж у бібліотеці
- ☐ Користуюся частіше у бібліотеці, ніж вдома
- ☐ Користуюся частіше у комп'ютерних залах МДУ
- ☐ Користуюся частіше у друзів
- ☐ Інше (вказати) _____

5. Обслуговування й умови роботи у бібліотеці

5.1. **Складіть рейтинг інформаційно-бібліографічних послуг від найменш значущих для вас (1) до найбільш значущих (5)**

- ☐ Допомога під час добору документів за темою
- ☐ Допомога у роботі з картковими каталогами / картотеками
- ☐ Допомога у роботі з електронними БД САБ «ІРБІС»
- ☐ Допомога у роботі з ресурсами Інтернет
- ☐ Допомога у роботі з різними комп'ютерними програмами (текстові, графічні редактори та ін.)

5.2. **Оцініть якість консультаційної допомоги бібліографів / бібліотекарів за 5-бальною шкалою _____**

5.3. **Оцініть умови роботи в бібліотеці за 5-бальною шкалою _____**

5.4. **Вкажіть варіанти факторів, які негативно впливають на вас під час відвідування бібліотеки: ніколи – 1, інколи – 2, часто – 3**

- ☐ Шум у читальних залах
- ☐ Відсутність вільних місць у читальних залах
- ☐ Незадовільний санітарний режим (жарко / холодно, погане освітлення)

___ Відсутність сканера, принтера, ксерокса

___ Інше (вказати) _____

5.5. Вкажіть, що, на вашу думку, треба зробити для покращення інформаційно-бібліографічних послуг (позначте 2-3 пункти)

☐ Покращити комплектування фондів

☐ Збільшити кількість комп'ютерів

☐ Збільшити площі читальних залів

☐ Оновити дизайн приміщень

☐ Підвищити культуру обслуговування, а саме (вказати) _____

☐ Змінити режим роботи бібліотеки на (вказати) _____

☐ Ввести нові послуги, а саме (вказати) _____

___ Інше (вказати) _____

**5.6. Вкажіть варіанти результату відвідування бібліотеки:
ніколи – 1, інколи – 2, часто – 3**

___ Задовільний

___ Середній

___ Незадовільний

5.7. Ви відвідуєте інші бібліотеки?

☐ Так, тому що (вказати) _____

☐ Ні

5.8. Ви купуєте навчальну, наукову літературу?

☐ Так, тому що (вказати) _____

☐ Ні

5.9. Ваші побажання щодо можливих змін технічного оснащення, обслуговування та ін. _____

_____
_____
_____

Дякуємо за заповнення!

Форма обробки анкет за окремими читальними залами

Проаналізовано анкети читачів ч/з № __,
заповнені від « » _____ до « » _____ 2011 р.
Кількість анкет: видано – __, з них оброблено – 25, не повернено – __.
Реципієнти за статтю: чол. – __, жін. – __.

Співробітники. Вік: 20-25 р. – __, 26-35 р. – __, 36-45 р. – __,
46-55 р. – __, більше 56 р. – __.

Посади _____

Студенти	I к.		II к.		III к.		Бакал.		Спец.		Маг.	
Спеціальн.	д/в	з/в	д/в	з/в	д/в	з/в	д/в	з/в	д/в	з/в	д/в	з/в

1.1. Відвідування бібліотеки МДУ:

щотижня й частіше – __, щомісяця – __, під час сесій – __.

1.2. Мета відвідування бібліотеки	ніколи	інколи	часто
Отримати літературу для навчальної, наукової діяльності			
Отримати інформацію про наявність літератури			
Складання бібліографічних списків			
Отримання цікавої інформації з будь-якого носія			
Користування послугами Інтернет			
Користування різними комп'ютерними програмами			
Лекції, семінарські заняття на території бібліотеки			
Спілкування з друзями			

Додаток 2 (продовження)

2.1. Мета пошуку	ніколи	інколи	часто
Робота над курсовою, дипломною, дисертаційною роботою			
Підготовка до семінару, написання доповіді, реферату			
Загальна самоосвіта, вирішення соціально-побутових проблем			

2.2. Користування ДБА: так – __, ні - __, тому що _____
 _____

2.3. Джерела пошуку	ніколи	інколи	часто
Традиційні каталоги / картотеки			
Електронні БД САБ «ІРБІС»			
Інтернет			
Інформація, розміщена на виставках			
2.4. Шлях пошуку	ніколи	інколи	часто
За написами на каталожних ящиках, роздільниках			
Звернувшись до бібліографа / бібліотекаря			

Інше _____
 _____

2.5. Труднощі пошуку

Недостатня кількість літератури за темою – __, напр. _____

Відсутність розділу, що відображає тему – __, напр. _____

Картки у каталозі не відображають зміст книги – __

Картки у картотеці не відображають зміст статі – __

Велика кількість карток у каталожних ящиках перешкоджає в роботі з ними – __

Проблеми у роботі з електронними БД САБ «ІРБІС» – __, напр. _____

Інше _____
 _____

3.1. Варіанти видань	ніколи	інколи	часто
Навчальні			
Наукові			
Довідкові			
Періодичні (окремі статі)			
3.2. Кількість документів	ніколи	інколи	часто
До 10 екз.			
Усі наявні у бібліотеці			
3.3. Відповідність вимогам	ніколи	інколи	часто
Більшість або всі підібрані документи			
Близько 50% підібраних документів			
Меншість або жоден з підібраних документів			
3.4. Причини невідповідності вимогам	ніколи	інколи	часто
Не відповідають тематиці запита			
Містять застарілу інформацію			
Дублюють зміст інших документів			
Ви не згодні з авторською концепцією			

Інше _____

4.1. Труднощі добору – проблеми

Формулювання окремих аспектів основної теми – __

Робота з карточними каталогами, картотеками – __

Робота з електронними БД САБ «ІРБІС» – __

Робота з ресурсами мережі Інтернет – __

Робота з комп'ютерними програмами (текстові, графічні редактори та ін.) –

Інше _____

4.2. Вирішення проблем – навчитися ...	у бібл.	у друзів	хочу	не хочу
Робота з традиційною СКК				
Робота з ЕБД САБ «ІРБІС»				
Робота з ресурсами Інтернет				
Робота з комп. програмами				

Інше _____

4.3. Користування ресурсами Інтернет

Не користуюся – __

Користуюся частіше вдома, ніж у бібліотеці – __

Користуюся частіше у бібліотеці, ніж вдома – __

Користуюся частіше у комп'ютерних залах МДУ – __

Користуюся частіше у друзів – __

Інше _____

5.1. Інформ.-бібл. послуги: менш (1) / більш (5) значущі	1	2	3	4	5
Допомога під час добору документів за темою					
Допомога у роботі з традиційними каталогами / картотеками					
Допомога у роботі з електронними БД САБ «ІРБІС»					
Допомога у роботі з ресурсами мережі Інтернет					
Допомога у роботі з різними комп'ютерними програмами					

5.2. Оцінка якості консультаційної допомоги, бали:

1 – __, 2 – __, 3 – __, 4 – __, 5 – __.

5.3. Оцінка умов роботи в бібліотеці, бали:

1 – __, 2 – __, 3 – __, 4 – __, 5 – __.

5.4. Негативні фактори	ніколи	іноколи	часто
Шум у читальних залах			
Відсутність вільних місць у чит. залах			
Незадовільний санітарний режим (жарко / холодно, погане освітлення)			
Відсутність сканера, принтера, ксерокса			

Інше _____

5.5. Покращення інформаційно-бібліографічних послуг

Покращити комплектування фондів – ____

Збільшити площі читальних залів – ____

Збільшити кількість комп'ютерів – ____

Оновити дизайн приміщень – ____

Підвищити культуру обслуговування, а саме _____

Змінити режим роботи бібліотеки на _____

Ввести нові послуги, а саме _____

Інше _____

5.6. Результат відвідування бібліотеки	ніколи	інколи	часто
Задовільний			
Середній			
Незадовільний			

5.7. Відвідують інші бібліотеки

Ні – ____

Так – ____, тому що (вказати) _____

5.8. Купують навчальну, наукову літературу

Ні – ____

Так – ____, тому що (вказати) _____

5.9. Побажання щодо можливих змін технічного оснащення, обслуговування та ін.

Зведена форма обробки анкет за читальними залами. Загальні результати

**Проаналізовано анкети читачів ч/з № 1, 2, 3 і 4, заповнені
від 10 січня до 20 листопада 2011 р.**

Кількість анкет вид. / заповн. / не повернули		Ч/з №1	Ч/з №2	Ч/з №3	Ч/з №4	Всього
		32 / 25 / 7	25 / 25 / 0	30 / 25 / 5	31 / 25 / 6	118 / 100 / 18
Стать	чол.	3	1	3	2	9
	жін.	22	24	22	23	91

Студенти		І к. 16		ІІ к. 23		ІІІ к. 19		Бакалавр 14		Спец. 7		Магістр 7		Всього д/в – 82, з/в – 4
Факультет	Спеціаль- ність (не вказано – 14)	д/в – 16	з/в – 0	д/в – 22	з/в – 1	д/в – 18	з/в – 1	д/в – 13	з/в – 1	д/в – 7	з/в – 0	д/в – 6	з/в – 1	
ЕІФ – 21	Правозн.	2		2		3		4		3		2		16
	Міжн. ек.							2	1	1				4
	Менедж. орг.							1						1
ІФ – 20	Докум., інф. діяльн.	2		1		1		1						5
	Історія	2		6	1									9
	Міжнар. відн.	2		3		1								6
ФФ – 25	Укр. мова і літ.	1		3		1	2			2				9
	Переклад, УРП			1			1							2
	Мова і літ., рос.	1				2	1							4
	Пр. псих.			1						1				2
	Дошк. вих.			1		2								3
	Журналіст.			4								1		5
	Рекл., PR													-
ФІМ – 20	Мова і літ., англ.					9						2	1	12
	Переклад, англ.													-
	Мова і літ., нім.	6					1					1		8
ФІФ – 0	Мова і літ., новогр.													-
	Переклад, новогр.													-
	Мова і літ., італ.													-

Співробітники – 3 (1 – аспірант, 1 – ст. лаборант, 1 – не вказано).

Додаток 3 (продовження)

1.1. Відвідування бібліотеки МДУ	Ч/з №1			Ч/з №2			Ч/з №3			Ч/з №4			Всього		
	щотижня й частіше	щомісяця	під час сесій	щотижня й частіше	щомісяця	під час сесій	щотижня й частіше	щомісяця	під час сесій	щотижня й частіше	щомісяця	під час сесій	щотижня й частіше	щомісяця	під час сесій
	20	4	1	17	4	4	15	7	3	19	4	2	71	19	10

1.2. Мета відвідування	Ч/з №1			Ч/з №2			Ч/з №3			Ч/з №4			Всього		
	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто
Отримати літературу для навчальної, наукової діяльності	1	2	22	-	3	22	1	7	17	1	8	16	3	20	77
Отримати інформацію про наявність літератури	4	12	9	7	8	10	3	19	3	7	12	6	21	51	28
Складання бібліографічних списків	7	14	4	7	14	4	5	17	3	14	10	1	33	55	12
Отримання цікавої інформації з будь-якого носія	5	16	4	7	16	2	9	9	7	8	14	3	29	55	16
Користування послугами Інтернет	7	10	8	6	13	6	12	3	10	3	8	14	28	24	38
Користування різними комп'ютерними програмами	19	3	3	17	5	3	12	3	10	3	8	14	67	22	11
Лекції, семінарські заняття на території бібліотеки	5	12	8	7	13	5	5	13	7	13	8	4	30	46	24
Спілкування з друзями	16	7	2	18	5	2	20	4	1	13	10	2	67	26	7

Додаток 3 (продовження)

2.1. Мета пошуку	Ч/з №1			Ч/з №2			Ч/з №3			Ч/з №4			Всього		
	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто
Робота над курсовою, дипломною, дисертаційною роботою	-	8	17	3	4	18	3	3	19	1	9	15	7	24	69
Підготовка до семінару, написання доповіді, реферату	-	4	21	-	5	20	1	11	13	-	5	20	1	25	74
Загальна самооцінка, вирішення соціально-побутових проблем	13	10	2	10	13	2	5	18	2	13	11	1	41	52	7

2.2. Користування ДБА	Ч/з №1		Ч/з №2		Ч/з №3		Ч/з №4		Всього	
	так	ні	так	ні	так	ні	так	ні	так	ні
	25	-	24	1	20	5	22	3	91	9

Примітка: 5 з 9 респондентів вказали, що не користуються ДБА, тому що «немає необхідності» (по 1 у ч/з №2 і №4, 3 у ч/з №3); 4 причину не вказали.

2.3. Джерела пошуку	Ч/з №1			Ч/з №2			Ч/з №3			Ч/з №4			Всього		
	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто
Традиційні каталоги / картотеки	-	13	12	3	8	14	6	11	8	3	12	10	12	44	44
Електронні бази даних «РБІС»	10	10	5	19	3	3	14	11	-	18	6	1	61	30	9
Інтернет	4	3	18	5	10	10	4	9	12	2	5	18	15	27	58
Інформація, розміщена на виставках	20	4	1	16	9	-	10	13	2	21	4	-	67	30	3

2.4. Шлях пошуку	Ч/з №1			Ч/з №2			Ч/з №3			Ч/з №4			Всього		
	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто
За написами на каталожних ящиках, роздільниках	6	11	8	1	10	14	10	10	5	5	8	12	22	43	35
Звернувшись до бібліографа, бібліотекаря	-	7	18	1	13	11	2	6	16	-	5	20	3	31	66

Примітка: 3 респондентів вказали Інтернет як додаткове джерело пошуку (2 у ч/з №2 і 1 у ч/з №4).

2.5. Труднощі пошуку	Ч/з №1	Ч/з №2	Ч/з №3	Ч/з №4	Всього
Недостатня кількість літератури за темою	20	15	17	17	69
Відсутність розділу, що відображає тему, напр.	7	3	7	11	28
Картки у каталозі не відображають зміст книги	4	5	12	1	22
Картки у картотеці не відображають зміст статі	2	2	4	6	14
Велика кількість карток у каталожних ящиках перешкоджає в роботі з ними	7	5	4	3	19
Проблеми у роботі з електронними БД «ІРБІС»	4	2	1	4	11

Примітка: 6 респондентів не вказали труднощі (5 у ч/з №4 і 1 у ч/з №3); 1 зазначив, що виникають труднощі з «нерозбірливими написами на картках» (ч/з №1); 3 вказали, що «труднощів немає» або «не виникає майже ніяких» (ч/з №2).

Варіанти тем, з добором інформації за якими виникали проблеми (збережено стиль респондентів):

- «Видавнича справа, текстознавство» (ч/з №1);
- «Книгознавство, документознавство» (ч/з №1);
- «Зовнішня політика Нової Зеландії» (ч/з №1);
- «Орден єзуїтів» (ч/з №1);
- «Городове положення 1870 р.» (ч/з №1);
- «Козакознавча проблема в історії України» (ч/з №1);
- «Азовське козацьке військо, отаман Гладкий» (ч/з №1);
- «Історія розвитку преси діаспори» (ч/з №2);
- «Викладання журналістики школярам» (ч/з №2);
- «Текстознавство і взагалі журналістика» (ч/з №2);
- «Відантропні імена в російській мові» (ч/з №2);
- «Термінологічна лексика французької й української мови» (ч/з №2);
- «Літературознавство» (ч/з №2);
- «Літературно-критичні статті з літературознавства» (ч/з №2);
- «Історія держави і права» (ч/з №4);

Додаток 3 (продовження)

- «Судова практика (пленуми ВСУ)» (ч/з №4);
- «Договірне, акціонерне право» (ч/з №4);
- «Грошові зобов'язання у цивільному праві» (ч/з №4);
- «Превентивна дипломатія» (ч/з №4).

Крім того, респонденти вказали, що «за окремими дисциплінами література відсутня» (1 у ч/з №4) або є лише «старі підручники» (1 у ч/з №4).

Читачі ч/з №3 не вказали жодної проблемної теми.

3.1. Варіанти видань	Ч/з №1			Ч/з №2			Ч/з №3			Ч/з №4			Всього		
	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто
Навчальні	-	3	22	1	3	21	-	7	18	-	3	22	1	16	83
Наукові	2	5	18	3	11	11	3	8	14	-	13	12	8	37	55
Довідкові	7	13	5	5	16	4	4	16	5	7	18	-	23	83	14
Періодичні (окремі ст.)	6	13	6	1	14	10	5	15	5	5	11	9	17	53	30

3.2. Кількість документів	Ч/з №1			Ч/з №2			Ч/з №3			Ч/з №4			Всього		
	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто
До 10 екз.	2	13	10	2	14	9	7	14	4	3	9	13	14	50	36
Усі наявні у бібліотеці	6	10	9	8	10	7	9	9	7	10	10	5	33	39	28

3.3. Відповід- ність вимогам	Ч/з №1			Ч/з №2			Ч/з №3			Ч/з №4			Всього		
	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто
Більшість або всі підібрані документи	8	9	8	4	8	13	3	16	6	5	10	10	20	43	37
Близько 50% підібраних документів	4	12	9	2	12	11	3	16	6	6	10	9	15	50	35
Меншість або жоден з підібраних	17	6	2	15	7	3	17	8	-	16	8	1	65	29	6

3.4. Причини невідповід- ності вимогам	Ч/з №1			Ч/з №2			Ч/з №3			Ч/з №4			Всього		
	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто
Не відпові- дають тематиці запита	11	7	6	6	17	2	7	11	6	9	11	5	33	46	19
Містять застарілу інформацію	5	14	5	10	13	2	9	14	1	3	6	16	27	47	24
Дублюють зміст інших документів	7	11	6	11	10	4	6	15	3	9	9	7	33	45	20
Ви не згодні з авторською концепцією	22	2	-	20	4	1	17	6	1	22	3	-	81	15	2

Примітка: 2 респонденти не вказали жодної причини (1 у ч/з №1 і 1 у ч/з №3), 1 відповів, що «все влаштовує» (ч/з №2); 1 додатково вказав, що «у рекомендованій у методичці літературі немає необхідної інформації» (ч/з №2).

4.1. Труднощі добору – проблеми	Ч/з №1	Ч/з №2	Ч/з №3	Ч/з №4	Всього
Формулювання окремих аспектів основної теми	13	11	15	14	53
Робота з карточними каталогами, картотеками	4	4	12	3	23
Робота з електронними БД «ІРБІС»	7	3	11	6	27
Робота з ресурсами мережі Інтернет	4	1	4	6	15
Робота з комп'ютерними програмами (текстові, графічні редактори та ін.)	2	-	4	2	8

Примітка: 14 респондентів зазначили, що труднощів немає, або не вказали їх (7 у ч/з №2, 5 у ч/з №1, 1 у ч/з №3 і 1 у ч/з №4).

4.2. Вирішення проблем – навчитися...																			
Ч/з №1				Ч/з №2				Ч/з №3				Ч/з №4				Всього			
у бібл.	у друзів	хочу	не хочу	у бібл.	у друзів	хочу	не хочу	у бібл.	у друзів	хочу	не хочу	у бібл.	у друзів	хочу	не хочу	у бібл.	у друзів	хочу	не хочу
Робота з карточними каталогами, картотеками																			
17	3	1	4	21	1	1	1	16	3	3	3	17	6	-	1	71	13	5	9
Робота з електронними БД «ІРБІС»																			
10	3	6	6	3	6	9	6	9	6	7	3	10	2	5	7	32	17	27	22

Ч/з №1				Ч/з №2				Ч/з №3				Ч/з №4				Всього			
у бібл.	у друзів	хочу	не хочу	у бібл.	у друзів	хочу	не хочу	у бібл.	у друзів	хочу	не хочу	у бібл.	у друзів	хочу	не хочу	у бібл.	у друзів	хочу	не хочу
Робота з ресурсами мережі Інтернет																			
2	13	2	8	2	14	1	7	4	8	3	10	2	13	3	6	10	48	9	31
Робота з комп'ютерними програмами																			
1	10	6	8	1	8	3	12	2	13	3	7	2	10	3	9	6	41	15	36

Примітка: 2 респонденти не відповіли на запитання (1 у ч/з №2 і 1 у ч/з №4).

4.3. Користування ресурсами Інтернет																								
Ч/з №1					Ч/з №2					Ч/з №3					Ч/з №4					Всього				
не корист.	вдома	у бібл.	комп. зали	у друзів	не корист.	вдома	у бібл.	комп. зали	у друзів	не корист.	вдома	у бібл.	комп. зали	у друзів	не корист.	вдома	у бібл.	комп. зали	у друзів					
1					2																			
26					15										3 (2,4%)									
6					5										76 (62,8%)									
7					6										17 (14%)									
1					-										22 (18,2%)									
					-										3 (2,4%)									

Примітка: більшість респондентів зазначали кілька критеріїв; 2 вказали, що користуються Інтернетом «там, де є», або «за бажанням» (1 у ч/з №2 і 1 у ч/з №3).

[illegible]

5.2 і 5.3. Оцінка, бали																								
Ч/з №1					Ч/з №2					Ч/з №3					Ч/з №4					Всього				
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Якість консультаційної допомоги																								
-	-	-	5	20	-	-	-	3	22	-	-	-	3	19	-	-	-	4	21	-	-	-	15	82
Умови роботи в бібліотеці																								
-	-	1	7	16	-	-	2	5	18	-	-	-	5	17	-	-	2	9	13	-	-	5	26	64

Примітка: 3 респонденти не оцінили якість консультаційної допомоги (ч/з №3), 5 – умови роботи в бібліотеці (1 у ч/з №1, 3 у ч/з №3 і 1 у ч/з №4).

5.4.	Ч/з №1			Ч/з №2			Ч/з №3			Ч/з №4			Всього		
Негативні фактори	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто
Шум	8	12	4	7	14	3	15	8	2	8	12	5	38	46	14
Відсутність вільн. місць	10	8	6	14	9	1	11	13	1	14	7	4	49	37	12
Незадовільний саніт. реж.	16	6	2	20	3	1	19	5	1	12	8	5	67	22	9
Неможл. копіювання, роздр.	6	6	12	10	3	11	14	4	7	7	4	14	37	17	44

Примітка: респонденти також вказали, що їм заважають «відсутність деяких джерел» (1 у ч/з №2), «заняття, лекції, семінари» (1 у ч/з №1), «повільний Інтернет, віруси на комп'ютерах» (1 у ч/з №4), або «все влаштовує» (1 у ч/з №1).

5.5. Покращення інформаційно-бібліографічних послуг	Ч/з №1	Ч/з №2	Ч/з №3	Ч/з №4	Всього
Покращити комплектування фондів	15	9	16	14	54
Збільшити кількість комп'ютерів	20	19	16	17	72
Збільшити площі читальних залів	8	6	17	5	36
Оновити дизайн приміщень	6	5	4	4	19
Підвищити культуру обслуговування	-	-	-	-	-
Змінити режим роботи бібліотеки	-	-	2	2	4
Ввести нові послуги	5	4	1	4	14

Додаток 3 (продовження)

Примітка: 5 респондентів не відповіли на запитання (1 у ч/з №3 і 4 у ч/з №4). Крім того, читачі запропонували:

- ввести нові послуги – **16**, а саме:
  - нічний абонемент – **6** (1 у ч/з №2, 1 у ч/з №4 і 4 у ч/з №1);
  - роздрукування документів – **5** (1 у ч/з №1, 1 у ч/з №4 і 3 у ч/з №2);
  - сканування – **3** (1 у ч/з №2 і 2 у ч/з №4);
  - копіювання – **2** (1 у ч/з №1 і 1 у ч/з №4);
- змінити режим роботи – **4**, а саме:
  - з 8.00 – 1 (ч/з №3);
  - з 9.00 до 17.00 – 1 (ч/з №3);
  - з 7.30 – 1 (ч/з №4);
  - з 8.30 до 17.00 – 1 (ч/з №4);
- оновити комп'ютери – **1** (ч/з №4).

5.6. Результат відвіду- вання бібліотеки	Ч/з №1			Ч/з №2			Ч/з №3			Ч/з №4			Всього		
	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто	ніколи	інколи	часто
Задовіль- ний	2	1	22	-	1	24	3	4	18	4	5	16	9	11	80
Середній	9	14	2	10	14	1	9	12	4	8	10	7	36	50	14
Незадо- вільний	12	1	-	24	1	-	20	5	-	22	3	-	90	10	-

5.7. Ви відвідуєте інші бібліотеки?	Ч/з №1		Ч/з №2		Ч/з №3		Ч/з №4		Всього	
	так	ні	так	ні	так	ні	так	ні	так	ні
	9	16	14	11	11	14	8	17	42	58

Примітка: читачі вказали, що вони відвідують інші бібліотеки, тому що (збережено стиль респондентів):

- «не всю літературу» (ч/з №1);
- «щоб взяти літературу додому» (ч/з №1);
- «не можу знайти всієї інформації в нашій бібліотеці» (ч/з №1);
- «потрібна додаткова література» (ч/з №1);
- «є інші бібліотеки, які мають більше інформації за даною темою, що нас цікавить» (ч/з №1);
- «деякі з них працюють в неділю, що є дуже важливо у підготовці» (ч/з №1);
- «більше ресурсів» (ч/з №1);
- «іноді потребую додаткову літературу» (ч/з №1);
- «іноколи не можу знайти потрібну мені інформацію» (ч/з №1);
- «немає комп'ютерів, немає художньої літератури (або мало)» (ч/з №2);
- «можна знайти літературу, якої не вистачає, або взяти підручник додому» (ч/з №2);
- «знаходжу там потрібну літературу» (ч/з №2);
- «не завжди є можливість сюди приїздити» (ч/з №2);
- «відсутня деяка інформація за обраною темою» (ч/з №2);
- «відвідую, щоб отримати цікаву художню літературу» (ч/з №2);

- «в нашій бібліотеці наявні не всі посібники, що потрібні, а якщо наявні, то в обмеженій кількості» (ч/з №2);
  - «недостатньо інформації» (ч/з №2);
  - «можна знайти додаткову інформацію» (ч/з №2);
  - «не завжди є необхідна інформація» (ч/з №2);
  - «можна знайти більше потрібної інформації» (ч/з №2);
  - «сподіваюсь знайти ще більше інформації» (ч/з №2);
  - «звісно, тому що потрібно багато художньої літератури та літератури за іншими напрямками» (ч/з №3);
  - «треба вчитися» (ч/з №3);
  - «інколи не знаходжу потрібну інформацію» (ч/з №3);
  - «пошук у бібліотеці МДУ не завжди плідотворний» (ч/з №3);
  - «там більший фонд» (ч/з №3);
  - «додаткова література» (ч/з №3);
  - «бібліотека ім. Короленко, тому що там більше інформації» (ч/з №3);
  - «бібліотека ім. Короленко, м. Маріуполь» (ч/з №3);
  - «ЦМБ ім. Короленко» (ч/з №3);
  - «недостатньо нової літератури» (ч/з №4);
  - «бібліотека Короленко, там є цінні книжки, яких немає в МДУ, але користуватися ними складніше (не так вільно)» (ч/з №4);
  - «там є більша кількість інформації (наприклад ім. Короленко)» (ч/з №4);
  - «наприклад, у філіалах бібліотеки Короленко більше художньої і загальної літератури»
  - «недостатня кількість літератури» (ч/з №4);
  - «необхідна більш обширна інформація» (ч/з №4).
- Зведена характеристика (кількість згадувань):
- можна взяти літературу додому, отримати в вихідні дні та ін. – **4**;
  - є додаткова література, більше інформації та ін. – **30**;
  - більше комп'ютерів – **1**;
  - «для навчання» – **1**.

5.8. Ви купуєте навчальну, наукову літературу?	Ч/з №1		Ч/з №2		Ч/з №3		Ч/з №4		Всього	
	так	ні	так	ні	так	ні	так	ні	так	ні
	6	19	11	14	21	4	9	16	47	53

Примітка: читачі вказали, що вони купують навчальну, наукову літературу, тому що (збережено стиль респондентів):

- «інколи» (ч/з №1);
- «особливо детективи» (ч/з №1);
- «вона потрібна для роботи або цікавить мене» (ч/з №1);
- «хочу мати деякі книжки вдома» (ч/з №1);
- «якщо в цьому є потреба» (ч/з №1);
- «хочу зібрати свою власну бібліотеку» (ч/з №1);
- «цікавлюся» (ч/з №2);
- «це потрібно для навчання» (ч/з №2);
- «щоб підвищити рівень знань за обраною тематикою» (ч/з №2);
- «деякі книги мені потрібні для роботи вдома і просто заради інтересу» (ч/з №2);
- «хочу поглибити свої знання» (ч/з №2);
- «щоб звертатися до неї у будь-який зручний для себе час» (ч/з №2);
- «мати свій власний примірник – це краще, ніж тимчасове користування» (ч/з №2);

Додаток 3 (продовження)

- «вона допомагає у навчанні» (ч/з №2);
- «я хочу бути всебічно розвитою особистістю» (ч/з №3);
- «хочу, щоб вона в мене збереглася на подальше життя» (ч/з №3);
- «треба» (ч/з №3);
- «простіше користуватися своєю літературою» (ч/з №3);
- «хочу бути обізнаною особистістю, розумним індивідумом» (ч/з №3);
- «тому що я зацікавлена бути обізнаною в цих галузях» (ч/з №3);
- «маю власні уподобання» (ч/з №3);
- «не всі книги є у бібліотеці» (ч/з №3);
- «хочу займатись вдома» (ч/з №3);
- «я вважаю, що у кожного студента повинна бути своя міні-бібліотека» (ч/з №3);
- «недостатньо літератури» (ч/з №3);
- «вона потрібна для навчання» (ч/з №3);
- «навчальна література повинна бути також і вдома» (ч/з №3);
- «вона потрібна для навчання» (ч/з №3);
- «у бібліотеці багато застарілої інформації» (ч/з №4);
- «хочу мати деякі книжки в себе вдома» (ч/з №4);
- «застаріла література!» (ч/з №4);
- «інколи потрібна та література, котрої немає в бібліотеці» (ч/з №4);
- «вона мені потрібна для самонавчання, а також тому, що її немає ні в міських бібліотеках, ні в бібліотеці МДУ» (ч/з №4);
- «мало літератури, яку видають додому» (ч/з №4).

Зведена характеристика (кількість згадувань):

- «цікаво», у т.ч. художня література – **5**;
- «треба», «для навчання» та ін. – **8**;
- «вдома», «в зручний час» та ін. – **11**;
- підвищення знань, розвиток особистості та ін. – **7**;
- додаткова література, нова інформація та ін. – **6**.

5.9. Побажання щодо можливих змін технічного оснащення, обслуговування та ін.

Більшість респондентів вказували ті чи інші побажання й у відповідях на запитання у п. 5.4 і 5.5. Крім того, в окремих випадках один аспект згадувався в анкеті кілька разів. Отже, побажання, викладені респондентами у п. 5.9, доповнено аналогічними зауваженнями, згадуваними в інших пунктах (зведена кількість):

- ввести нові послуги, а саме: нічний абонемент – **8**; роздрукування документів – **6**, сканування – **6**, копіювання – **2**;
- змінити режим роботи – **5**, у т.ч. «працювати й у неділю, хоча б з 10.00 до 16.00» – **1**;
- покращити технічне забезпечення:
  - збільшити кількість комп'ютерів для читачів – **13**;
  - оновити комп'ютери і програмне забезпечення – **11**;
  - збільшити швидкість Інтернету – **4**;
  - покращити захист комп'ютерів від вірусів – **1**;
  - розширити зону WiFi – **1**;
- покращити комплектування фондів:
  - збільшити, покращити, оновити фонди – **10**;
  - надавати електронні книги – **1**;
- оновити приміщення бібліотеки:
  - покращити опалення й теплозберігання приміщень («холодно») – **3**;
  - збільшити площі приміщень – **1**;
  - «більше квітів, що цвітуть» – **1**.

РОЗДІЛ V

КРАЄЗНАВСТВО

УДК 027.7(477.62-2)МДУ:908

О. В. Дейниченко,

*зав. відділу інформаційних технологій
та комп'ютерного забезпечення*

Краєзнавчі дослідження як результат впливу поняття «вузівське краєзнавство» на краєзнавство бібліотечне (досвід НБ МДУ)

В статті викладено передумови та теоретичні основи наукових досліджень у бібліотечному краєзнавстві. Розглядається досвід НБ МДУ в галузі краєзнавства бібліотечного і вузівського.

Ключові слова: науково-дослідна діяльність, бібліотечне краєзнавство, вузівське краєзнавство.

«Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України» розглядає краєзнавчу діяльність як один з провідних напрямів бібліотечної роботи [7]. Особливу увагу різноманітним формам краєзнавчої роботи приділяють і співробітники бібліотеки Маріупольського державного університету [8, с. 24]. В умовах отримання бібліотекою статусу наукової постали питання про теоретичні засади бібліотечного краєзнавства і розмежування краєзнавства як науково-дослідної і як громадсько-спрямованої діяльності, а також про необхідність аналізу і подальшого розвитку краєзнавчих досліджень.

Розглянемо місце краєзнавчих досліджень в бібліотечному краєзнавстві. Слід зазначити, що розвитку

досліджень в галузі краєзнавства сприяли, по-перше, виділення в 2007 р. теми «Архітектурне краєзнавство (м. Маріуполь)» як однієї з наукових тем, що розробляють співробітники бібліотеки, по-друге, активізація з жовтня 2009 р. діяльності Маріупольської спілки краєзнавців, з якою співпрацює НБ МДУ. Отже, скориставшись класифікацією М.М. Щерби (рис. 1), можна зробити висновок, що науково-дослідна краєзнавча діяльність в НБ МДУ – напрям бібліотечного архітектурного краєзнавства.

Рис. 1. Класифікація краєзнавства за М.М. Щербою
(укл. за статтею Є.С. Алексєєвої [1, с. 11])

Однак бібліотечне краєзнавство як таке науково-дослідної діяльності не передбачає. Так, С. Матліна зазначає, що бібліотечне краєзнавство полягає в зборі, збереженні і наданні в суспільне користування краєзнавчих документів і інформації про них. [6].

Ці ж аспекти відображаються в роботі Н. М. Кушнarenко, присвяченій функціям бібліотечного краєзнавства в умовах розвитку інформаційних технологій:

- удосконалення складу краєзнавчих ресурсів;
- поліпшення обміну краєзнавчою інформацією;
- підвищення доступності краєзнавчих ресурсів;
- поліпшення умов зберігання документованої краєзнавчої інформації [4, с. 4-10].

Докладніше напрями бібліотечного краєзнавства розглядає Є. С. Алексєєва:

- багатопланова робота з первинними і вторинними документальними потоками: виявлення, придбання документів, пов'язаних за змістом з краєм, їх зберігання і пропаганда;
- вивчення рідного краю, пошук раніше невідомих відомостей про нього об'єднаннями ентузіастів-краєзнавців, організованими в бібліотеці;
- пошуковий практичний напрям: спілкування з людьми, зацікавленими у відновленні, створенні комплексу історичних знань про край і його мешканців. [1, с. 11-12].

Власне бібліотечне краєзнавство виявляє себе у всіх аспектах життя НБ МДУ, зокрема, у таких формах роботи:

- формування фонду краєзнавчих видань, відображення його в каталогах і картотеках;
- підготовка бюлетенів нових надходжень, в яких відображаються і краєзнавчі видання;
- організація виставок, у тому числі віртуальних, та ін. заходів краєзнавчого характеру;
- виконання індивідуальних читацьких запитів краєзнавчої тематики;
- надання читачам доступу до краєзнавчих ресурсів;
- організація зберігання документів, що складають краєзнавчий фонд бібліотеки;
- видання власних бібліографічних покажчиків, довідкових бюлетенів краєзнавчого характеру;
- робота над краєзнавчими виданнями в співпраці з іншими міськими організаціями.

Зазначимо, що окремі автори (наприклад, О. Б. Віноградова, В. П. Кисельова [2, с. 27-32]) приділяють складанню бібліографічних показників більше уваги, ніж іншим формам краєзнавчої роботи бібліотек. Цікаво, що в «Положенні про краєзнавчу роботу бібліотек...» функції бібліотек ВНЗ також розглядаються лише у зв'язку з розробкою бібліографічних показників. Так, у Додатку до цього положення «Примірний розподіл функцій бібліотек області по формуванню системи краєзнавчих бібліографічних посібників» вказано, які саме видання повинні випускати «бібліотеки вузів:

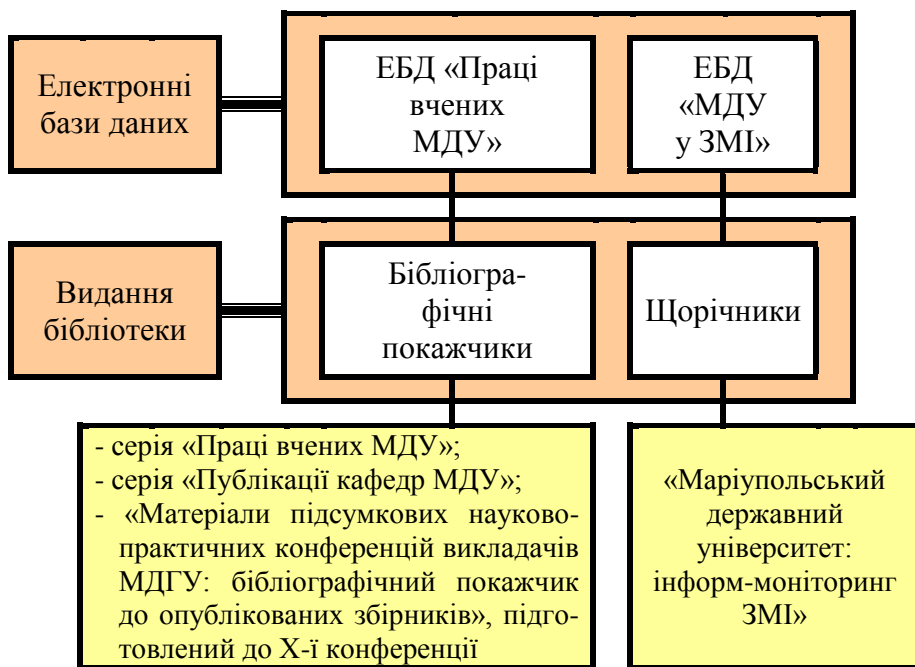
- а) науково-допоміжні галузеві і тематичні показники про край;
- б) показники праць вузу;
- в) краєзнавчі бібліографічні показники, які забезпечують навчальні і загальноосвітні потреби студентів» [7].

Останнім часом все частіше підіймається питання про особливості бібліотек навчальних закладів, про ті функції, які відрізняють їх роботу від роботи бібліотек масових; це стосується і бібліотечного краєзнавства. Певний інтерес викликає стаття Л. К. Яшиной «Марійський державний технічний університет як об'єкт краєзнавчої діяльності науково-технічної бібліотеки» [9]. Проведемо аналогію: «Маріупольський державний університет як об'єкт краєзнавчої діяльності наукової бібліотеки».

В «Положенні про краєзнавчу роботу бібліотек...» йде мова про «показники праць вузу», однак в НБ МДУ в цьому аспекті робота ведеться за двома основними напрямками:

- створення електронних баз даних (ЕБД): «Праці вчених МДУ» і «МДУ у ЗМІ»;
- оформлення видань бібліотеки: бібліографічні показники і щорічники (інформаційний зв'язок ЕБД й

видань бібліотеки відображено на *рис. 2*).

**Рис. 2. Електронні бази даних і видання НБ МДУ
Краєзнавчого характеру**

Однак, є всі підстави припустити, що, за класифікацією М. М. Щерби, в більшості університетських бібліотек повинна йти мова не про «бібліотечне», а про «бібліотечне вузівське» краєзнавство.

Зазначимо, що саме вузівське, а не власне бібліотечне краєзнавство, зазвичай включає такі аспекти:

- вивчення краєзнавства як наукової дисципліни (його методології, історичного краєзнавства і т.п.);
- власна краєзнавча науково-дослідна діяльність.

Зв'язок бібліотечного і вузівського краєзнавства

пояснює і той факт, що на сучасному етапі розвитку краєзнавства поруч з традиційними формуванням, збереженням, популяризацією краєзнавчого фонду бібліотек важливе місце займає пошукова, архівна, тобто дослідницька діяльність. Невипадково у фахових статтях з'являються зауваження про те, що саме науково-дослідна краєзнавча робота надає можливість по-іншому презентувати бібліотеку місцевій владі, соціальним партнерам, користувачам [3]. Крім того, така діяльність сприяє розвитку зацікавлення читачів маловідомими сторінками рідного міста і, як наслідок, літературою краєзнавчого характеру, що наявна у фондах бібліотеки.

Будь-яка краєзнавча діяльність нерідко в тій чи іншій мірі передбачає дослідження. В роботі ж НБ МДУ краєзнавчі дослідження розвиваються у таких напрямках:

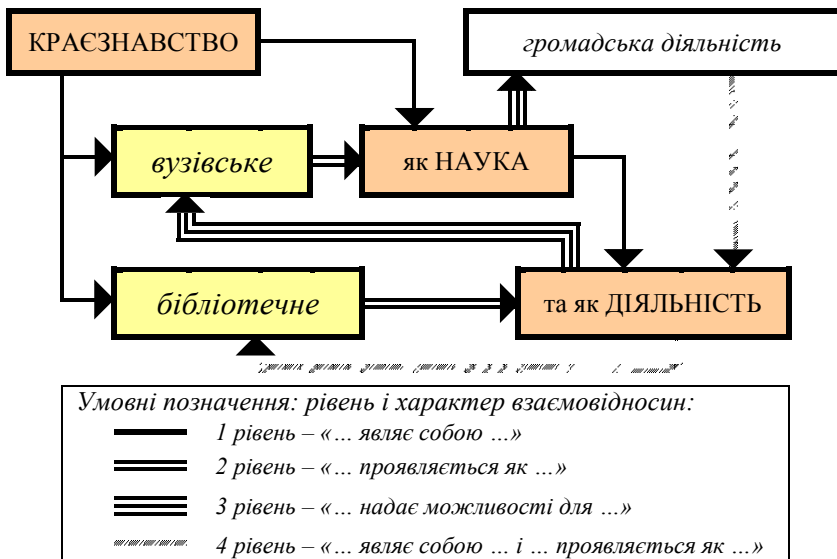
- робота з фондом рідкісних і цінних книг; краєзнавчі аспекти:
- - дослідження історії формування фонду;
- - аналіз зв'язку історії конкретних видань з тими або іншими людьми і їхнім місцем в історії Маріуполя);
- робота над науковою темою «Архітектурне краєзнавство (м. Маріуполь)» та над темами, що пов'язані з нею або виникають як результат співробітництва з іншими організаціями в галузі краєзнавства.

Вказані напрями краєзнавчих досліджень НБ МДУ, як і краєзнавча науково-дослідна робота бібліотек взагалі, тісно пов'язані з іншими формами краєзнавчої роботи. Це пояснюється особливостями самого краєзнавства.

Так, у статті «Краєзнавство як наука і як діяльність» Д. С. Лихачов писав: *«Є ще одна надзвичайно важлива і виключно рідкісна особливість краєзнавства як науки. В ній немає "двох рівнів". Одного рівня – для вчених-фахівців і іншого – для "широкої публіки". Краєзнавство саме по собі популярно. Воно існує остільки, оскільки в його*

створінні і його сприйнятті (споживанні) беруть участь широкі маси. В цьому аспекті краєзнавство в системі наук займає виняткове місце» [5].

Взявши за основу назву статті Д. С. Лихачова, схематично відобразимо, з одного боку, зв'язок краєзнавства як науки і діяльності, з іншого, бібліотечного і вузівського краєзнавства, що яскраво виявляється в роботі багатьох вузівських бібліотек, зокрема й НБ МДУ (рис. 3).

Рис. 3. Взаємозв'язок краєзнавства як науки та як діяльності у вузівській бібліотеці

На першому рівні розглянутих зв'язків краєзнавство, з одного боку, являє собою науку і діяльність, з іншого, – в університетській бібліотеці – може носити характер як власне бібліотечного, так і вузівського. На другому рівні вузівське краєзнавство проявляється, перш за все, як наука, а бібліотечне – як діяльність. На третьому рівні стає зрозумілим, що саме діяльність в межах бібліотечного

краєзнавства дає широкі можливості для наукових досліджень в межах вузівського краєзнавства. Крім того, краєзнавчі наукові дослідження, як правило, спрямовані на досягнення не лише наукової, але і якої-небудь соціальної (просвітницької, виховної) мети, тобто надають можливості для краєзнавчої громадської діяльності. На четвертому рівні громадська краєзнавча діяльність, яка являє собою саме діяльність, а не науку, повертає нас до роботи бібліотеки і, забезпечуючи основу більш багатогранної суспільної діяльності в області краєзнавства, проявляється як бібліотечне краєзнавство, а не як краєзнавчі дослідження, характерні для вузівського краєзнавства.

Спираючись на все вищесказане, можна дійти висновку, що на сучасному етапі розвитку бібліотечне краєзнавство розширює свої форми роботи, включаючи і науково-дослідну краєзнавчу діяльність. Особливо яскраво це проявляється у наукових бібліотеках. Отже, в університетських бібліотеках доречно говорити не про бібліотечне, а про бібліотечне вузівське краєзнавство.

Список використаної літератури

1. Алексеева Е.С. Библиотечное краеведение: проблемы и перспективы развития / Е.С. Алексеева // Бібліотечне краєзнавство: нові технології: матеріали міжнар. семінару, 22–23 берез. 2005 р. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка; уклад.: Н.І. Полянська, В.О. Ярошик. – Х., 2005. – С. 11-19. – Режим доступа: <http://korolenko.kharkov.com/27.htm>
2. Виноградова О.Б. Репертуар краєзнавчих видань наукових бібліотек: традиції та інновації / О.Б. Виноградова, В.П. Кисельова // Бібліотечне краєзнавство: нові технології: матеріали міжнар. семінару, 22–23 берез. 2005 р. / Харк. держ. наук. б-ка

- ім. В.Г.Короленка ; уклад.: Н.І. Полянська, В.О. Ярошик. – Х., 2005. – С. 27-32. – Режим доступа: <http://korolenko.kharkov.com/27.htm>
3. Краеведение – основное направление деятельности Вяземской центральной районной библиотеки / по мат. сайта вяземского клуба «Краевед». – Режим доступа: <http://www.kraevedclub.ru/content/view/22/1/>
  4. Кушнарєнко Н.М. Стратегічні напрями краєзнавчої діяльності бібліотек в умовах електронного середовища / Н.М. Кушнарєнко // Бібліотечне краєзнавство: нові технології : матеріали міжнар. семінару, 22-23 берез. 2005 р. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка ; уклад.: Н.І. Полянська, В.О. Ярошик. – Х., 2005. – С. 4-10. – Режим доступа: <http://korolenko.kharkov.com/27.htm>
  5. Лихачев Д.С. Краеведение как наука и как деятельность / Д.С. Лихачев. – Режим доступа: <http://orthgymn.ru/publish/likhachev/khrestomatia/culture/10.php>
  6. Матлина С. Шаги от знания – к любви : Библиотечное краеведение: чужая работа или естественное развитие своей? / С. Матлина // Библиотека в школе. – 2003. – 1-11 окт. – С. 2–4. Режим доступа: <http://lib.1september.ru/2003/19/2.htm>
  7. Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України : наказ Міністерства культури і мистецтв України № 314 від 11.06.96 р. – Режим доступу: http://lib.if.ua/info/lib_spec/n_kray.html
  8. Смирнова Е. Особенности краеведческой деятельности библиотек вузов / Е. Смирнова // Бібліотечний форум України. – 2010. - №3. – С. 23-25.

9. Яшина Л.К. Марийский государственный технический университет как объект краеведческой деятельности научно-технической библиотеки / Л.К. Яшина, Л.С. Чепайкина // Библиотека в современной образовательной среде : II Пановские чтения, рег. науч.-практ. конф., 25 марта 2011 г. : сб. ст. / науч. ред., отв. за вып. В.В. Изыкин. – Йошкар-Ола : МарГУ, 2011. – Режим доступа: <http://www.volgatech.net/Default.aspx?tabid=2395&ctl=Details&mid=4761&ItemID=6252&language=ru-RU>

УДК 027.7(477.62-2)МДУ:908

О. В. Дейниченко,

*зав. відділу інформаційних технологій
та комп'ютерного забезпечення*

Огляд науково-дослідної краєзнавчої діяльності НБ МДУ

В статті розглядаються теоретичні основи науково-дослідної діяльності в галузі краєзнавства, зокрема, особливу увагу надано питанням методології. Практичний досвід краєзнавчих досліджень характеризується на прикладі тем, робота над якими велась в НБ МДУ.

Ключові слова: *архітектурне краєзнавство, некрополістика, науково-дослідна діяльність.*

Останні п'ять років у НБ МДУ поруч з традиційними формами бібліотечного краєзнавства розвивається науково-дослідна краєзнавча діяльність. Так, з 2007 р. у науковій діяльності бібліотеки виділено тему «Архітектурне краєзнавство (м. Маріуполь)». Крім того, було дослі-

джено кілька суміжних аспектів, пов'язаних із співпрацею з Маріупольською спілкою краєзнавців. На конкретних прикладах роботи НБ МДУ розглянемо закономірності, що виявляються на тому чи іншому етапі дослідження. Приділимо увагу теоретичним основам науково-дослідної діяльності з краєзнавства та її практичним результатам.

Проаналізуємо процес здійснення конкретних краєзнавчих досліджень, звертаючи увагу на особливості, що виявилися на тому чи іншому етапі, а також на аспекти, пов'язані з реалізацією окремих методів науково-дослідної краєзнавчої діяльності.

За останні п'ять років в НБ МДУ було досліджено 10 тем за трьома основними напрямками: архітектура, персоналії, некрополістика. Історія підприємств й організацій не розглядається окремо, оскільки вона тісно пов'язана з історією конкретних будинків (рис. 1 і 2).

Рис. 1. Будинок, збудований для акцизного винного складу (пізніше – лікеро-горілчаний завод)

Рис. 2. Будинок, в якому у 30-х рр. XX ст. працювало Донецьке обласне грецьке видавництво

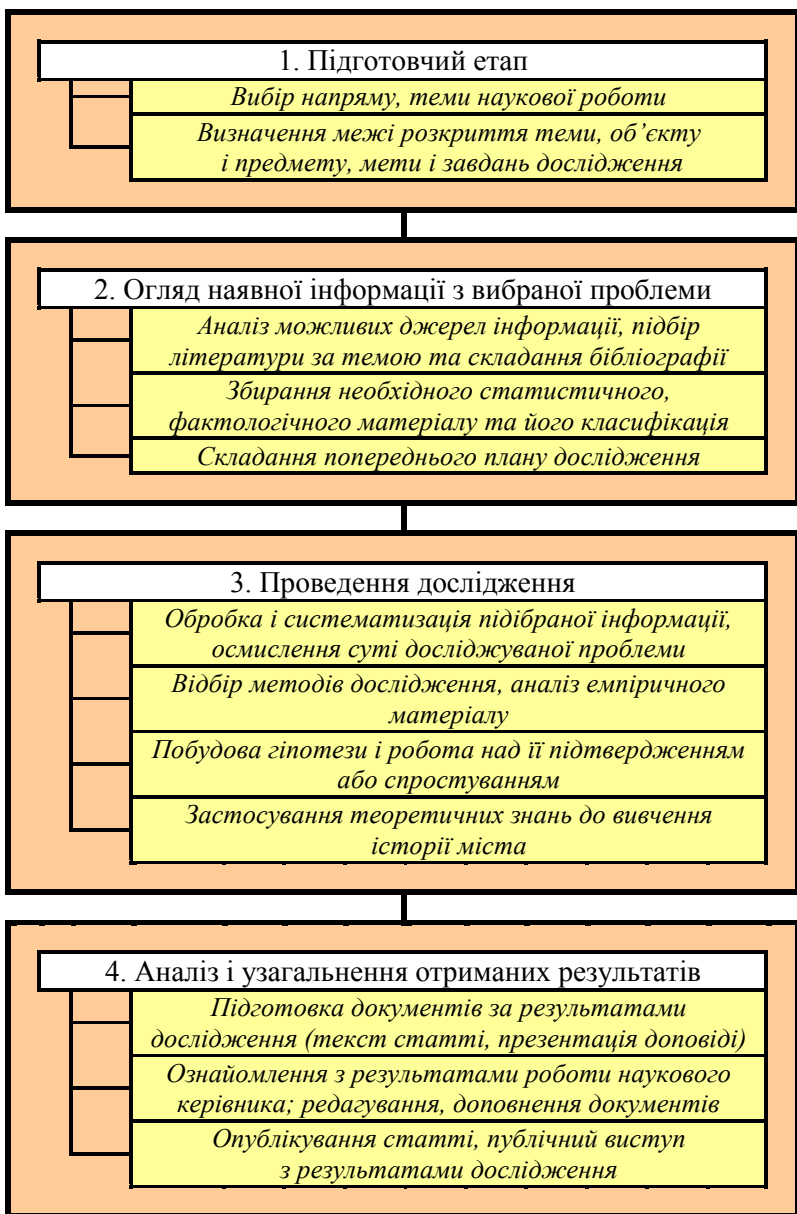

Рис. 3. Етапи роботи над краєзнавчим дослідженням

Краєзнавчим дослідженням характерні всі **етапи**, які властиві й іншим галузям науково-дослідної діяльності. Спираючись на роботи методологів науково-дослідної діяльності [5, с. 83–86; 6, с. 120], розглянемо зміст кожного з етапів (рис. 3).

Вибір тієї чи іншої теми здійснювався одним з трьох шляхів:

1. робота над перевіркою гіпотези, що виникла як результат аналізу власних спостережень, а також натурної фотофіксації й іншого ілюстративного матеріалу – теми:
  - кахлі і маскарони як елементи фасаду;
  - «цегляний стиль» в Маріуполі;
  - історична цінність маріупольського некрополя;
2. дослідження маловивченого аспекту з метою розповсюдження інформації про нього – теми:
  - Маріуполь в історії дореволюційного страхування;
  - Маріуполь на видових листівках;
  - аналіз потенційних пам'ятників архітектури;
3. пропозиція, що надійшла від тієї або іншої організації – теми:
  - з історії видавництва «Коллективістис» (від Інституту енциклопедичних досліджень НАН України – редколегії «Енциклопедії сучасної України»);
  - греки-маріупольці О. А. Діамантопуло, В. Г. Камбуров (також від редколегії «ЕСУ»);
  - з історії маріупольського лікеро-горілчаного заводу (від Маріупольського краєзнавчого музею);
  - європейські риси маріупольської архітектури (від організаторів проекту «ЄвроАзов'є» – керівників «Школи гідів»).

Докладно охарактеризуємо перші два пункти.

1. Приклади *гіпотез*.

- 1.1. Під час багатолітнього аналізу фасадів виникла гіпотеза, що наявність у декорі зовнішніх стін кахлів

та маскаронів з їх поодиноким використанням і, водночас, різноманітністю – свідомство унікальності будинків (рис. 4).

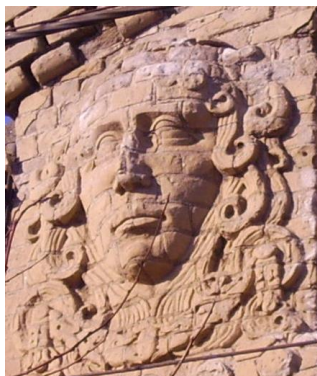

Рис. 4. **Маріупольські маскарони** (вул. Георгіївська, 11) і **кахлі** (експонат з фондів краєзнавчого музею).

- 1.2. Гіпотеза про розповсюдження «цегляного стилю» в Маріуполі виникла під час розробки заняття для учасників «Школи гідів» з особливостей окремих архітектурних стилів ХІХ–ХХ ст. й відображення їх в архітектурі міста. Слід зазначити, що внаслідок дослідження, по-перше, історії створення мережі винних акцизних складів в Російській імперії, по-друге, особливостей «цегляного стилю», виникла ще одна гіпотеза: унікальний для Маріуполя будинок лікєро-горілочного заводу є типовим для російської архітектури початку ХХ ст. (рис. 5).
- 1.3. Гіпотеза про історичну цінність маріупольського некрополя виникла внаслідок аналізу зовнішнього вигляду пам'ятників й кованих огорож, а також написів, оформлених згідно з дореволюційними принципами орфографії (рис. 6).

Всі ці гіпотези підтвердилися під час досліджень.

**Рис. 5. Приклад будинку в «цегляному стилі»
(вул. Митрополитська, 61)**

**Рис. 6. Приклади історично цінних пам'ятників
маріупольського некрополю**

2. Розповсюдження маловідомої красназавчої інформації.

- 2.1. До вивчення історії дореволюційного страхування й аналізу маріупольських страхових «вогневих знаків» спонукала наявність на кількох будинках, побудованих, ймовірно, на межі XIX–XX ст., дощок з датою «1827» (рис. 7).
- 2.2. Останні роки маріупольські фотографи неодноразово фотографували історичні будинки, що збереглися до наших часів, з тих самих ракурсів, що й на видових

листівках початку ХХ ст. Зокрема, Б. Г. Дембицьким було підготовлено відповідний набір листівок. В каталозі, підготовленому Л. П. Морозовим, листівки було розміщено в хронологічному порядку, що не відображає наочно змін у часі. Отже порівняльний аналіз конкретних об'єктів, зображених на видових листівках різних часів, був актуальним. Важливим є також те, що фотографії не завжди підписувались, а на листівках ХХ ст. зазначено дати видання, що сприяє їх ідентифікації.

- 2.3. Потенційні пам'ятки архітектури були виділені на початку 1990-х рр. спеціалістами харківського інституту «Укрпроектреставрація» під час дослідження історичного центру м. Маріуполя. Їх аналіз під час написання статей, у т.ч. співробітниками НБ МДУ, має на меті привернути увагу ЗМІ й громадськості до цієї проблемної теми.

Рис. 7. Вогнені знаки Російського страхового товариства різних років

Накопичення й аналіз інформації краєзнавчого характеру – постійний процес, який і забезпечує здійснення тих чи інших досліджень. В окремих випадках одна і та ж сама тема досліджувалась за різними аспектами. Також на **визначення межі розкриття теми, об'єкту і предмету, мети і завдань**, на форму подання результатів дослідження впливали такі фактори:

- *особливості необхідного кінцевого продукту*: стаття наукового, публіцистичного або довідкового характеру, усна доповідь з можливістю презентації ілюстративного матеріалу та ін.;
- *галузева характеристика доступних джерел інформації*: наприклад, у статті, яка присвячена конкретному будинку, можуть докладно характеризуватися або його архітектурні особливості у порівнянні з іншими будинками, або пов'язані з ним історичні факти (за наявності відповідної інформації).

Оскільки краєзнавство – діяльність міжгалузева, на **добір можливих джерел інформації й літератури** впливали, по-перше, краєзнавчий характер тем, по-друге, сутність суміжних з конкретними темами галузей знань. Наведемо кілька прикладів.

1. Краєзнавці неодноразово зазначали, що у будинку маріупольського лікєро-горілочного заводу був винний акцизний склад; отже, історія акцизних складів аналізувалася за працями з економіки (становлення системи оподаткування алкогольної продукції), а історія заводу радянського періоду – за документами з маріупольського трудового архіву.
2. Історія страхової справи в Маріуполі також спиралася на статті з історії страхування в Росії, які були представлені в журналах з економічних наук. Крім того, використовувалася інформація з рекламних об'яв і статей про діяльність страхових товариств, надрукованих у місцевих газетах початку ХХ ст., а також дані, отримані з Музею російського страхування (нажаль, його окремий сайт вже не працює).
3. Історія Донецького обласного грецького видавництва «Коллективістис» збиралась по кілька речень: за сторінками книг, присвячених різним аспектам історії і культури греків Приазов'я (діяльність Г. Костоправа,

редакція газети «Коллективістис», видання підручників, творів місцевих авторів і перекладів грецькою мовою).

4. Статтю, присвячену кахлям і маскаронам як елементам декору фасадів було доповнено теоретичною інформацією з таких аспектів:

- визначення терміну «маскарон» в архітектурі, скульптурі, мистецтві;
- методика виготовлення кахлів та їх класифікація (за статтею з багатотомного «Енциклопедичного словника», укладеного Ф. Брокгаузом та І. Ефроном на межі ХІХ–ХХ ст.);
- історія використання пічних кахлів для прикрашання зовнішніх стін будинків.

5. Під час добору інформації про життєвий и творчий, науковий шлях використовувались:

- довідники з історії тієї галузі науки, якою займався вчений (В. Г. Камбуров – філософ, юрист; О. А. Діамантопуло – лексикограф, дослідник мови греків Приазов'я);
- аналіз джерел, вказаних у бібліографії до статей в довідниках (зокрема, в мережі Інтернет було знайдено некролог В. Г. Камбурова, надрукований у газетах у 1906 р.).

6. Вивчення маріупольського некрополю спирається на статті про діяльність Л. Проценко з музеєфікації Лук'янівського кладовища у Києві, на статті з вивчення історії львівського Личаківського цвинтаря і цвинтарів Москви та Санки-Петербургу, а також на методологію некрополістики та типологію кам'яних хрестів.

Зазначимо, що у вивченні історії страхування, акцизу й типології хрестів відображається **застосування теоретичних знань до вивчення історії міста.**

Збирання і класифікація необхідного **статистичного, фактологічного матеріалу** проводились безпосередньо під час здійснення науково-дослідної діяльності.

Матеріали **фотофіксації**, як правило, навпаки, накопичувалися роками, і потім їх аналіз мотивував дослідження окремих аспектів.

Після попереднього (загального) аналізу фактів, фотографій, літератури й документальних джерел виділялись окремі аспекти кожної з тем. Вони і складали основу **попереднього плану дослідження**.

Необхідно також зупинитися на **методології** краєзнавчих досліджень. Вивчаючи образ рідного краю в історичному аспекті, краєзнавство використовує, по-перше, методи історичного дослідження, по-друге, методи тієї науки, яка вивчає область знань вибраної теми (в нашому випадку, теорії архітектури, некрополістики, біографістики та ін.).

І. Д. Ковальченко розподіляє *методи історичного дослідження* на дві основні групи [3, с. 154–208].

1. Загальнонаукові методи:

- історичний і логічний (використовуються для вивчення суспільних явищ в історичному процесі, наприклад, під час стильового аналізу маріупольської архітектури);
- сходження від конкретного до абстрактного і від абстрактного до конкретного (аналіз типології архітектурних деталей і намогильних хрестів, типових будівель і класифікація відповідних об'єктів у нашому місті);
- системний аналіз (розглядає будову, структуру, функції тієї або іншої системи і фрагментарно використовується під час аналізу історії страхування, промисловості, оподаткування та ін.);
- опис (в першу чергу, використовується для характеристики зовнішнього вигляду об'єктів архітектури);
- зіставлення (зокрема, під час аналізу спільних рис, характерних архітектурі Маріуполя, а також інших міст України і світу, переважно, Європи);

- кількісний, статистичний метод (наприклад, кількість акцизних складів на території Російської імперії, кількість будинків з кахлями і макаронами в нашому місті відображають значимість маріупольських архітектурних об'єктів).

2. Основні методи:

- історико-генетичний (досліджує зміни у функціях, рисах об'єктів, що виникають в процесі історичного розвитку, й відображає причинно-наслідкові зв'язки);
- історико-порівняльний (характеризує схожі і відмінні риси одного або різних об'єктів у часі або просторі і використовується, як й історико-генетичний метод, під час аналізу будь-якого явища як аспекту історичного процесу);
- історико-типологічний (упорядковує, виявляє, зокрема, типи архітектурних деталей, намогильних пам'ятників);
- історико-системний (є важливим під час вивчення індивідуальних подій в історичній ситуації: широко використовується під час вивчення окремих аспектів маріупольської історії в контексті історії відповідних явищ, характерних для Російської імперії в цілому, – страхування, оподаткування та ін.).

Некрополістика, вивчаючи історію цвинтарів, як і біографістика, присвячена аналізу особистості в історичному процесі, використовують методи історичних досліджень. Методологія вивчення архітектури – складніша.

Вивчаючи архітектурну історико-культурну спадщину того чи іншого поселення, спеціалісти пропонують здійснювати чотири види аналізу, результатом чого повинна стати цілісна картина *архітектурного вигляду міста*, пов'язана з конкретним історичним періодом (рис. 8).

Композиційний аналіз

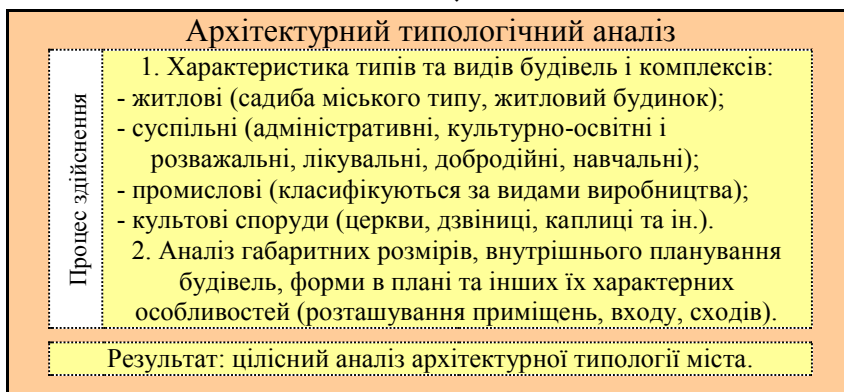
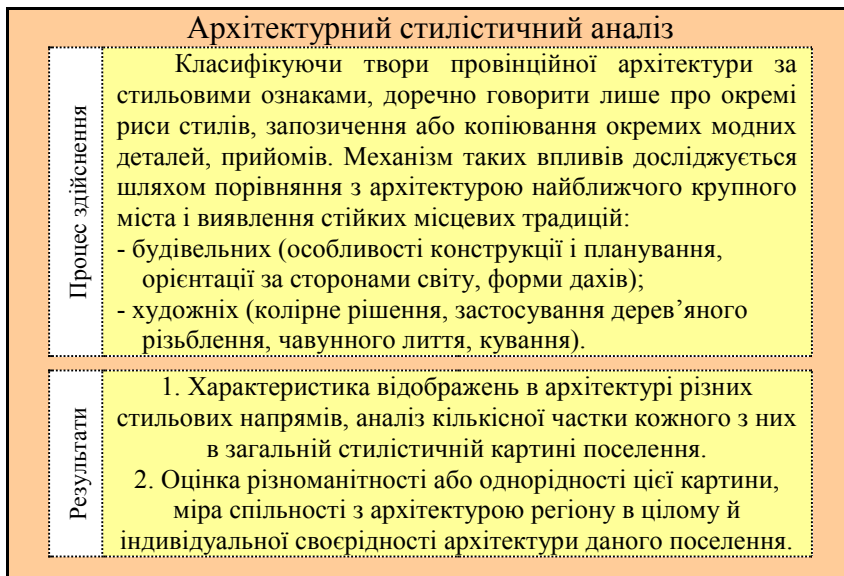
Процес здійснення	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аналіз об'ємно-просторової композиції: <ul style="list-style-type: none"> - форма в плані, висота стін, форма даху; - наявність крупних об'ємних елементів (прибудови, вежі). 2. Аналіз фронтальної композиції фасадів: <ul style="list-style-type: none"> - симетрія; система основних вертикальних і горизонтальних розчленовувань; - кількість осей і поверхових рядів вікон; - розташування входів і крізних проїздів.
Результати	<ol style="list-style-type: none"> 1. Характеристика морфотипів (стійких за композицією поєднань елементів певної форми) кам'яних, дерев'яних і змішаних будівель та їх головних фасадів. 2. Виявлення типових для даного поселення й унікальних (поодиноких) морфотипів.

Морфологічний аналіз архітектурних деталей

Процес здійснення	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аналіз деталей з образним смисловим навантаженням: <ul style="list-style-type: none"> - частини, що вінчають будівлі (парапет, фронтон, аттик); - обрамлення входів, вікон, міжповерхові пояси і карнизи; - вплив будівельного матеріалу на форму, розташування, на спосіб виготовлення деталей: <ul style="list-style-type: none"> - - деталі кам'яних будівель витесують з каменя, відливають з гіпсу, цементу, викладають з цеглин; - - деталі дерев'яних будівель виконуються в різних техніках різьблення: глухе (барельєфне) та випилювальне – плоске або модельоване); в різьбленні будівлі можуть бути представлені різні техніки. 2. Класифікація образотворчих мотивів в декорі: <ul style="list-style-type: none"> - зооморфні або антропоморфні; - геометричні, рослинні та ін. 3. Характеристика металевих елементів декору: <ul style="list-style-type: none"> - види елементів – навіси, водостік, вуличні огорожі та ін.; - тип виконання – жерстяні, ковані, литі.
Результ.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Систематизація архітектурних деталей кам'яних і дерев'яних будівель за видами (пілястри, аттики та ін.). 2. Виявлення типових для даного поселення й унікальних (поодиноких) архітектурних деталей.

Рис. 8. Схема аналізу архітектурної історико-культурної спадщини поселення (за методичними рекомендаціями, укладеними А. В. Лісиціною [4])

Звернемо увагу на те, що три з чотирьох видів аналізу передбачають характеристику типових (тобто спільних для даного поселення й регіону), а також унікальних (поодиноких) рис.

В аспекті теорії архітектури важливе значення для краєзнавства також мають фрагменти *архітектурного композиційного аналізу фасаду*:

- симетричні і асиметричні закономірності;
- аналіз пропорцій;
- аналіз елементів фасаду;
- ритмічні та метричні закономірності;
- тектоніка споруди і співвідношення мас.

Зазначимо, що останні два аспекти є обов'язковими під час аналізу історичної архітектури, зокрема, студентами відповідних спеціальностей [1]. У роботі НБ МДУ вони не використовуються, оскільки потребують окремої теоретичної підготовки.

В краєзнавчих дослідженнях бібліотеки також широко присутній такий додатковий метод, як *натурна фотофіксація та її візуальний аналіз*. Традиційно він використовується під час аналізу архітектури [2] і тісно пов'язаний з аналізом фасадів.

Наприклад, під час аналізу фотографії будинку, в якому розміщена редакція газети «Приазовский рабочий» на пр. Леніна, 19 (рис. 9), було встановлено, що унікальні, на перший погляд, ліпні елементи зустрічаються й на інших будинках, а саме:

- квіти з розташованим вертикально листям – на фасаді по вул. Семенішина, 27 (житловий будинок з магазином);
- маскарони в крилатих шоломах – мабуть, зображення Гермеса, Меркурія – між вікнами на вул. Георгієвській, 50 (нині в цьому будинку розташовано один з комітетів самоорганізації населення – «Морський»).

Рис. 9. Фрагмент фасаду будинку, в якому розташована редакція газети «Приазовский рабочий» (пр. Леніна, 19)

Європейські риси мариупольської архітектури під час проведення заняття у «Школі гідів» також розглядалися на матеріалах фотофіксації (авторські фотографії Маріуполя й інших міст України, а також інші туристичні фото європейських міст). При цьому увага приділялася асоціаціям (Колізей, Ейфелева вежа), стилевим рисам й елементам декору, окремим конструкціям і фрагментам урбаністичного пейзажу (люки, мости).

Як результат, учасникам «Школи гідів» була запропонована методика порівняння архітектурного вигляду міст, яка використовувалася ними під час підготовки альбому «Маріуполь європейський: музика в камне». Такий підхід мав значення ще й тому, що, на погляд І. М. Гревса, одного з засновників російського краєзнавства, саме вивчення деталей рідного міста, виховання зацікавленості й поваги до них сприяє патріотичному вихованню.

Для аналізу історичної цінності некрополя фотофіксація також має велике значення, оскільки дозволяє док-

ладно вивчити написи, що збереглися на пам'ятниках, і класифікувати пам'ятники згідно з загальновикористовуваною типологією.

Зазначимо, що аналіз фотофіксації в краєзнавчих дослідженнях НБ МДУ тісно пов'язаний з **аналізом емпіричного матеріалу**. В більшості випадків, вони співпадають, оскільки аналіз інших подібних, на перший погляд, аспектів – фрагментів архівних документів, намогильних написів – доречно віднести до джерел, а не до емпіричного матеріалу.

Окремо можна виділити також аналіз результатів так званих *«польових спостережень»*. Саме таким чином виникли кілька гіпотез, наприклад:

- про зв'язок «будинку з хрестами» (вул. Італійська, 30) з римсько-католицьким костюлом (вони мають спільні територіальні межі);
- про центральне місце маловідомого краєзнавцем двохповерхового будинку в архітектурному ансамблі подвір'я на вул. Георгієвській, буд. 13 і 13а (саме на його фасаді, прихованому всередині подвір'я, кахлі розташовано симетрично, а фасад будинку, що виходить на вул. Георгієвську, над вхідними дверима прикрашено за залишковим принципом, хоча кахлі між вікнами і над ними – дуже яскраві й різноманітні) (рис. 10).

Документи, підготовлені за результатами краєзнавчих досліджень, що проводилися в НБ МДУ, різноманітні за характером і формою викладення матеріалу:

- наукові статті до фахових видань з бібліотечної справи (характеристика краєзнавчих досліджень в НБ МДУ) і до «Маріупольських краєзнавчих збірників» (дослідження історії маріупольського страхування, лікєро-горілчаного заводу, грецького видавництва, «цегляного стилю» й пам'ятників некрополю);

Рис. 10. Фасад т. зв. «будинку з кахлями»
(вул. Георгіївська, 13)

- статті довідкового характеру (Донецьке обласне грецьке видавництво «Коллективістис», В. Г. Камбуrow, О. А. Діамантопуло);
- статті публіцистичного характеру у місцевих газетах: «Азовский машиностроитель», «Мариупольское время», «Вечерний Мариуполь», «Хронос» (за всіма вказаними темами, окрім біографічних; характеристика «цегляного стилю» – фрагментарно в інших статтях);
- презентація усних доповідей на засіданнях Маріупольської спілки краєзнавців, а також для занять з учасниками «Школи гідів», для виступів перед співробітниками НБ МДУ (за всіма розглянутими у статті темами);
- участь у телепрограмах ТРК «Сигма» «Мариуполь. Былое» (історія маріупольського страхування, лікерогорілчаного заводу, кахлі та маскарони);
- віртуальні виставки на сайті НБ МДУ («Пам'ятки архітектури м. Маріуполя»);
- окремі краєзнавчі видання, у підготовці яких було прийнято участь (фотоальбом «Мариуполь европейский: музыка в камне» та «Путеводитель по улицам европейского города»);

- власні видання НБ МДУ (готується до друку довідковий бюлетень «Архитектура Мариуполя. Определения основных архитектурных элементов, фрагменты истории архитектуры и градостроительства»).

В окремих випадках результати досліджень викладалися у кількох, різних за характером, статтях, доповідях, телепрограмах. Це пов'язано з аналізом потенційної аудиторії читачів. Так, наукові статті розраховані, перш за все, на краєзнавців і студентів. Статті у місцевій пресі є більш доступними для широкого кола читачів, ніж статті у наукових збірниках. Крім того, кольорові центральні сторінки газети «Вечерний Мариуполь» і, особливо, відеоряд телепрограм забезпечують наочність наданої інформації і привертають більше уваги, ніж статті в інших газетах з 2–3 монохромними фотографіями.

Список використаної літератури

1. Головина Е.Г. Архитектурно-композиционный анализ фасада исторического здания. Замок Нойшванштайн : мат-лы к курс. раб. / Е.Г. Головина ; научный рук. В.И. Иванов. – Челябинск : ЮУГУ, 2009. – 9 с. – Режим доступа: <http://gallery.ru/watch?a=baqb-ioiV>
2. Евстратенко М. А. Информационное структурирование фасадов архитектурных объектов и их каталогизация (на примере южно-российской эклектики) : автореф. дис. ... канд. архитектуры : 18.00.01 / М. А. Евстратенко ; Нижегород. гос. архитектур.-строит. ун-т. – Н. Новгород, 2006. – 24 с. – Режим доступа: <http://www.dslib.net/restavracja/informacion-noe-strukturirovanie-fasadov-arhitekturnyh-obektov-i-ih-katalogizacija.html>
3. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования / И.Д. Ковальченко ; отделение историко-филол. наук. – 2-е изд., доп. – М. : Наука, 2003. – 486 с.

4. Методические указания по изучению историко-культурного наследия исторического поселения / сост. А.В. Лисицына. – Нижний Новгород : ИАиГ НГАСУ, 2011. – 32 с. – Режим доступа: <http://www.bibl.nngasu.ru/electronic%20resources/uch-metod/architecture/4963.pdf>
5. Сурмін Ю.П, Майстерня вченого : підручник для науковця / Ю.П. Сурмін. – К. : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. – 302 с.
6. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – 3-тє вид., стер. – К. : Знання-Прес, 2003. – 295 с.

